

2022

1

Magyar Református Nevelés

MEGJELENIK ÉVENTE 4 SZÁM | LETÖLTHETŐ: REFPEDI.HU/MRN

STAFÉTA

Szerkesztői előszó

Üdvözlét az Olvasónak! ■ SZONTAGH PÁL 3

Tanulmányok

BOGNÁRNÉ KOCSIS JUDIT ■ Küldetése a nevelés – Karácsony Sándor 6

VIRÁGH GYÖRGY ■ Dr. Rózsai Tivadar, akire örömmel nézhettem fel 17

SZÁSZI ANDREA ■ Örökségünk: Dr. Gyökössy Endre nyomában 32

MÁRKUS GÁBOR ■ Kálmán Attila példatára 47

HODOSSI SÁNDOR ■ Nagy Péter (1949–2020)
nevelésről vallott nézeteinek és nevelői gyakorlatának tanulságai
a református pedagógiai gondolkodás számára 60

Műhely

PAIC RÓBERT ■ Testmozgáshoz való hozzáállás a COVID19 függvényében
a KRK Szilády Áron Gimnázium és Kollégium tanulói körében 72

SZENTGYÖRGYI FEHÉR ANNAMÁRIA – KÖRTVÉLYESI ANNA
– CUBÁNÉ HORVÁTH KLÁRA ■ Preventív mozgásnevelés az oktatásban
– Preventív mozgásfejlesztés (PM) / Preventive Movement Development (PMD) 82

Dokumentumok

SZENCZI ÁRPÁD ■ Neveléstudomány MA képzés indul
a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karán, Nagykőrösön 96

Szemle

SZONTAGH PÁL ■ Kendeh-Kirchknopfné Dr. Farkis Tímea:
Az olasz nyelv és irodalom oktatásának koncepciója
a XVII–XVIII. századi magyar főúri családok nevelésében 102

Számunk szerzői 104

A címlafotót a www.istockphoto.com-ról választottuk. A Kálmán Attiláról készült tanulmány fotói Márkus Gábor gyűjteményéből valók. A lap további illusztrációinak forrásmegjelölése a fotók képaláírásában olvasható.

ÜDVÖZLET AZ OLVASÓNAK!

„Ezért tehát mi is, akiket a bizonyágtévőknek ekkora felleget vesz körül, tegyük le minden ránk neheződő terhet és a bennünket megkörményező bűnt, és állhatatossággal fussuk meg az előttünk levő pályát.” (Zsid 12,1)

Minden emberi közösség alapvetése az elődök tisztelete, a hagyományok továbbadása, a kiválók emlékezetének megőrzése. Nem lehet kivétel ez alól a református köznevelés közössége sem. Aktuális lapszámunkban olyan emblematicus, nagy hatású nevelők, pedagógusegyéniségek alakját és életművét idézzük fel, akik nélkül talán ma nem lenne, legalábbis semmiképpen nem ilyen lenne a református oktatás Magyarországon.

Karácsony Sándor, Rózsai Tivadar és Gyökössy Endre neve azoknak is ismerősen csenghet, akik a református neveléstörténetet nem, csak az intézményhálózatot ismerik, hiszen nevük ma már iskolát, óvodát, intézetet fémjelez. Egy következő, nemrégiben távozott generáció nagyjai Kálmán Attila és Nagy Péter, akiknek alakjával, nevével hiszem, hogy egyre többen és egyre többet fognak találkozni mindazok, akik a rendszerváltás után újrainduló református oktatásügy szellemi-lelki forrásvidékét kutatják.

Ha végigtekintünk e „bizonyágtévők fellegén”, a hálán kívül megérint mindannyiunkat a felelősség érzése is. Vajon a református köznevelés mai alakítóinak nemzedéke képes-e továbbvinni azt az elkötelezett missziót, nem lankadó lendületet, amely a miénknél sokkal nehezebb körülmények között maradandót alkotó elődeinket jellemezte? Képesek vagyunk-e beleállni ebbe a generációkon átívelő stafétába? Eredményesen tudjuk-e „megfutni az előttünk levő pályát”?

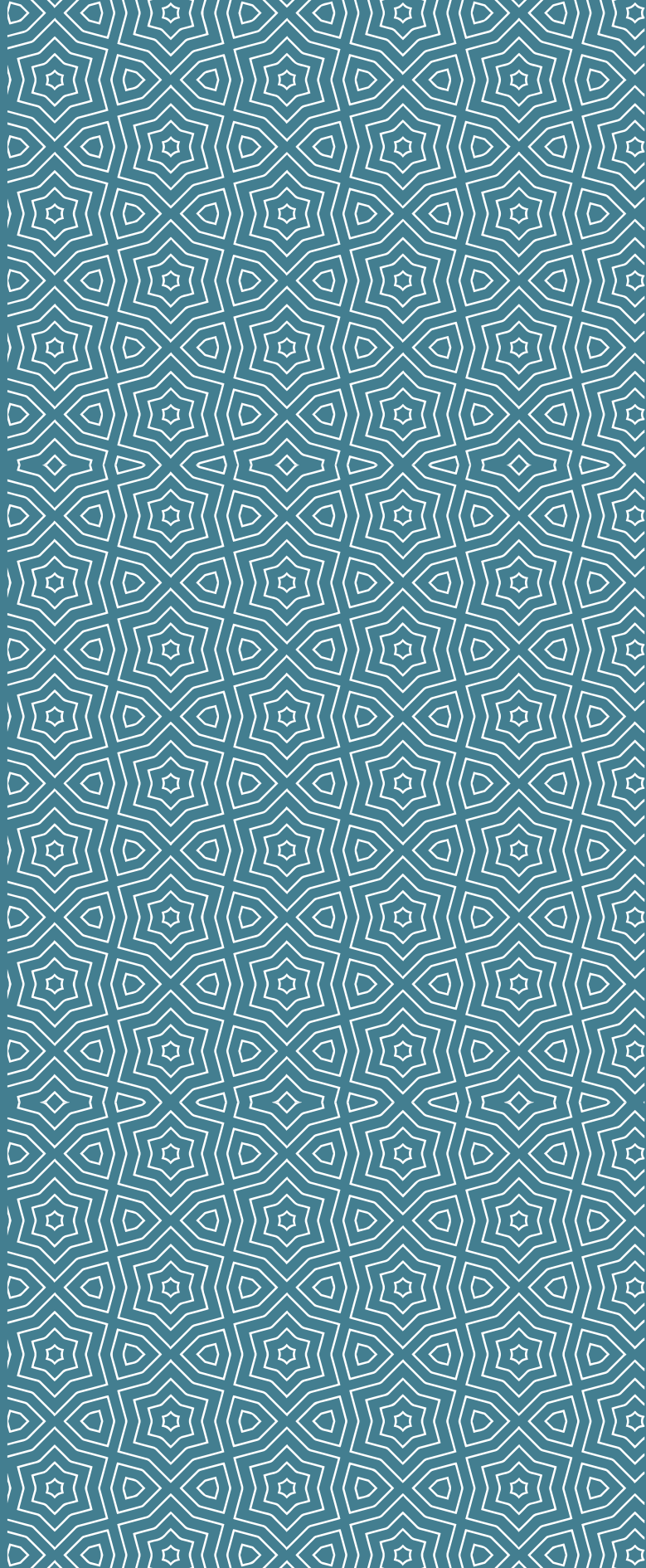
Pál apostol nem egyedül itt használ sporthasonlatokat a hittel kapcsolatban, éppen ezért talán nem töri meg tematikus számunk egységét, ha a nagy példaképek bemutatása után *Műhely* rovatunkban két, testmozgással, testi neveléssel kapcsolatos cikket közlünk. Mindkettő nagyon aktuális. A Szilády Áron Református Gimnázium és Kollégium munkatársai a Covid-járvány tantárgyspecifikus tapasztalatait elemzik, míg a preventív mozgásfejlesztés elsősorban az intézményeinkben

egyre nagyobb számban jelen lévő sajátos nevelési igényű gyermekek szakszerű ellátásában hozhat áttörést.

Dokumentum rovatunkban Dr. Szenczi Árpád szakfelelős neveléstörténeti és elméleti keretben mutatja be a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karán induló neveléstudomány mesterképzési szakot, *Szemle* rovatunkban pedig ugyancsak egy példaértékű neveléstörténeti munkát mutatunk be.

Egy negyedévenként megjelenő folyóirat maga is szellemi staféta. Újra és újra váltakozó témák, területek, nézőpontok és adatok „kézről kézre adásával” futjuk a számunkra kijelölt pályát, remélve, hogy minden egyes „váltással” közelebb jutunk a célhoz, a hervadhatatlan koszorúhoz.

DR. SZONTAGH PÁL
főszerkesztő

Tanulmányok

BOGNÁRNÉ KOCSIS JUDIT

KÜLDETÉSE A NEVELÉS – KARÁCSONY SÁNDOR

BEVEZETÉS

Karácsony Sándor (1891–1952) a magyar neveléstudomány, a református egyház és a hazai közélet meghatározó és ismert alakja volt a 20. század első felében. Sokat tett a magyarságért, a pedagógia eredményessé tételéért, az ifjúságért és a kisebb-nagyobb közösségek aktív működéséért. Az elmúlt évben, 2021-ben ünnepeltük születésének 130. évfordulóját, és az idén emlékezünk halálának 70. évfordulójára.

A tanulmány célja, hogy bemutassa Karácsony Sándor életében és munkásságában a nevelés szerepét, illetve középpontba állítsa azokat a sajátosságokat, amelyek követendő mintaként szolgálhatnak napjainkban a tanárok és nevelők számára. A kutatás, többek között az alábbi kérdésekre keresi a választ: Karácsony Sándort milyen tapasztalatok, hatások segítették nevelési rendszerének, nevelői képének formálásában? Mi jellemzi tanárrá válásának folyamatát?

A szakirodalmi háttér alapját Karácsony Sándor művei, a vele kapcsolatban állók visszaemlékezései, munkásságáról eddig megjelent kutatási eredményei adják. A témakör feldolgozása és konklúziója hoz-

zájárulhat a magyar neveléstudomány és a magyar református pedagógia értékeinek számbavételéhez, valamint a téma, illetve Karácsony Sándor iránt érdeklődők számára releváns információkkal, új felismerésekkel szolgálhat.

A GYERMEK, AZ ISKOLÁS, AZ EGYETEMISTA KARÁCSONY SÁNDOR

Karácsony Sándor gyermekévei a kornak megfelelő, szokásos módon teltek. Egy Hajdú megyei településen, Földesen született 1891-ben és ott végezte el a református elemi iskolát 1897–1902 között. Édesapja jó módú földműves, édesanyja a balmazújvárosi református lelkész lánya volt, így református identitásának kialakulását a családi háttér erőteljesen segítette. A Karácsony család életéről nem sokat olvashatunk írásaiban, de amit igen, abból érezhető, hogy törekedtek a családi kohézió erősítésére, Isten Igéje szerinti életgyakorlatra, családi istentiszteletek megtartására. Ez utóbbit támasztja alá az az életkép, csa-

ládi szokás is, amely leírja, hogy esténként a nagypapája szobájában közös igeolvasást tartottak egészen nagyszülője haláláig.

Karácsony hangsúlyozza, a család együvé tartozásáért, harmonikus működéséért minden családtagnak tennie kell, még a gyermeknek is. Ez folyamatos önvizsgálatot igényel a szülőktől, a nagyszülőktől és az az ifjaktól egyaránt.

„Egyetlen kérdést kellene feltennünk lehetőleg gyakran, valahányszor gondolkozni való ráérő időnk van. Vajon jobban szeretem-e én apámat, anyámat, mint ahogy ők szeretnek engem? Nem úgy, hanem jobban.”¹

Földes (a Debreceni Református Kollégium partikuláris iskolája) után a következő fontos helyszín Karácsony életében Debrecen, mivel 1902–1910 között a Debreceni Református Kollégium tanulója volt. A családi nevelés folyamatát erősíti benne mind a földesi református népiskola, mind a debreceni kollégium mint a professzionális nevelés színterei. Az utóbbi ezen kívül még a vallási szocializációs folyamatát is eredményesen befolyásolta. Életének, mindennapjainak részévé váltak a református oktatási-nevelési hagyományok.

Írásaiból kitűnik, hogy debreceni kollégistaként kötelességből olvasta a Bibliát. Később a természettudományos tárgyak tanulásának hatására kételkedni kezdett és elfordult a Szentírástól. Egy év Istentől való elfordulás után ráeszmélt arra, hogy szüksége van a vallásra. Ez a felismerés nagyban köszönhető a debreceni kollégium vallásánárának, S. Szabó József személyiségének, akinek nevelői, igehirdetői és szervezői tevékenysége nagy hatást gyakorolt Karácsonyra. Az ő kezdeményezésére kapcsolódott be 1907-től presbiteri tagként az *If-*

júsági Gyülekezet munkájába.² A debreceni évek alatt más, életre szóló hatások is érték. Ekkor döntötte el, hogy tanár lesz:

„1902 őszén írtattak be Debrecenbe első gimnazistának. Szeptember 10-én 8–9-ig volt az első latinóránk. Kilencórai tízpercben láttam meg világosan, hogy az Isten is tanárnak szánt.”³

Fekete Károly írásában⁴ még egy fontos debreceni hatásról olvashatunk: Karácsony 1906–1910-ig tagja volt a kollégium önképzőkörének, amelynek Kulcsár Endre (1858–1922) volt az akkori vezetője. Valószínűleg az ismert stilisztá nézete teremtette meg benne a társas lélektan rendszerének alapját és a nyelvi nevelés fontosságát. Karácsony számára az önképzőkör a tanulásban, a kreativitásban való kiteljesedés érzését is nyújthatta, hiszen számos írása született ebben az időszakban.⁵ Az önképzőköri alkalmakon másfajta pedagógiai helyzetbe került tanáraival, megtapasztalhatta tanár-diák mellérendelő viszonyát, a nyitott, a tudás iránt elkötelezett közösséget, ahol az önképzés, a közvetlenség volt a meghatározó.

Karácsonynak kiváló tanulmányi eredményei voltak. Szeretett tanulni, aktív közösségi munkát folytatott. Már kollégiumi éve alatt írt irodalmi műveket, némelyiket elő is adták társai. 1910-ben kitűnő eredménnyel érettségizett. Ezt követően egy évre bevonult katonai szolgálatát teljesíteni.

1911 és 1914 között a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem magyar–német szakán tanult. Ezen kívül külföldi egyetemeken vendéghallgatója is volt (München, Bécs, Graz és Genf) – akár tudatosan, akár nem –, ezzel eleget téve a református oktatási-nevelési hagyományoknak. 1914-ben

ismét bevonult katonának és az egyik ütközetben olyan súlyosan megsérült, hogy élete végéig két mankóval kényszerült járni.

KARÁCSONY SÁNDOR MINT TANÁR

Karácsony egyetemi éveit a diplomamunka megírása zárta le, amelynek témája *Az öregedő Jókai világnézete* volt (témavezetője Beöthy Zsolt). A tanári oklevelét 1918-ban kapta meg. A friss diplomás Karácsony a kassai főreáliskolában kezdte tanári pályafutását, majd 1919 tavaszán Budapestre került, és a nyolcosztályos népiskolai tanterv kidolgozásában vett részt (Nagy László mellett dolgozhatott). Kérésére 1919 októberétől tanárként dolgozhatott a VIII. kerületi Magyar Királyi Állami Főgimnáziumban (későbbi nevei: 1920–24 Magyar Királyi Állami Zrínyi Miklós Gimnázium, 1924–34 Magyar Királyi Állami Zrínyi Miklós Reálgimnázium), ahol nyolc éven át tanított a Tavaszmező utcában.

Karácsony valóban alig várhatta az iskolai munkát, hiszen ez idő alatt rendkívül aktív, tevékeny volt, számos feladatot vállalt: volt osztályfőnök, igazgatóhelyettes, tantestületi jegyző, önképzőköri vezetőtanár, énekkari és zeneköri felügyelő, segítőegyesületi irányító, könyvtárőr és cserkészparancsnok.⁶ Az itt töltött évei, nevelési tapasztalatai több munkájában is megjelennek. Elsőként *A nyolcéves háború* (1. kiadás, 1944) című kötetét említem, amely tulajdonképpen *Az Erő* című ifjúsági lap nyolcvan vezércikkét gyűjti egybe. Természetesen az írások mindegyike a diákoknak szól. A kötet cím a tanárok és a diákok közötti állandó harcra, hadakozásra

utal, amellyel minden nevelőnek, tanárnak szembe kell néznie. A háborút azonban, pedagógiai valóságként mint az élet természetes velejáróját, értelmezi. A lényeg, hogyan viselkedünk ebben a helyzetben, hogyan oldjuk meg a konfliktusokat.

„Háború van, hát háború van, mit tagadjuk. Kitört az elsőtanító és tanítvány legelső találkozásakor, és tartani fog, míg iskola lesz a világon mindéig. Legfeljebb a hadieszközök és a harcmodor módosulnak néha. Aki ezt a helyzetet nem tiszteli, azt a küzdelem sodra félresöpri az útból, vagy agyongázolja.”⁷

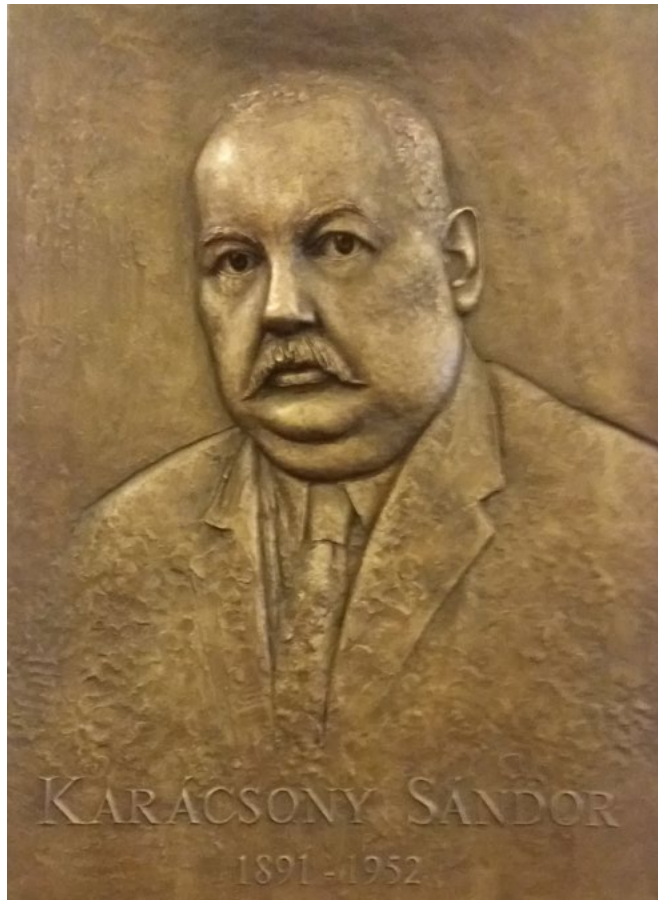
E művén kívül, további kötetei révén is betekintést nyerhetünk tanárrá válásának folyamatáról, illetve első osztályának munkaközösséggé formálásáról *A csucsai front* (1998), *A Siccki-banda, A barátkeresés regénye* (1938) írásain keresztül.

„És ahogy ott ültek, álltak, szaladgáltak, hemperegtek, verekedtek, nevettek, fecsegték és kiabáltak, hirtelen úgy rémlett, mintha összekulcsolták volna a kezüket és el kezdtek volna hangosan rimánkodni: – Szeretni tessék bennünket egy kicsit, tanár úr, kérem szépen.”⁸

A pedagógia valóságának megismerése, elemzése, illetve az eredményesség növelése izgatta tanári pályája során. Tapasztalataival valóban segíteni szeretett volna mind a tanulóknak, mind a tanároknak, és ez az attitűd érezhető kötetein keresztül. Jó megfigyelőként tipizálja, kategóriákba sorolja a tanulók viselkedését:

- a diák kétszínű, önző és hazudós;
- a diák lusta és nem tanul: „...*még tanulni is képes, csakhogy tanulnia ne kelljen.*”⁹
- a tanuló mindent elvár, de semmit nem viszonz;

A Debreceni Református Kollégiumban található emléktábla. Fotó: Rozgonyi Zoltán

- a tanulók egymás cinkostársai, nem árulják el a csínytevéseiket;
- a tanuló magával szemben elnéző, másokkal szemben rendkívül szigorú;
- a tanuló nem szereti önmagáért a természetet;
- a tanuló nem szeret engedelmeskedni, nem könnyen adja meg magát;
- a tanulókat a kedélybetegség jellemzi, pl. nagyfokú szomorúság (depresszió), de akár szélsőséges öröm, lelkesedés is;
- a tanuló az értékeit, pénzét elpazarolja;
- a tanuló bűnökkel, gonosz gondolatokkal van tele.¹⁰

A felsorolásból jól látszik, hogy nincsenek illúziói a tanulókkal kapcsolatban. Tisztában van azzal, hogy a tanári munka folyamatos felkészültséget, szakmai tudást, kreativitást vár el ahhoz, hogy eredményesek lehessünk a pályán. Karácsony egyrészt praktikus, gyakorlatias szakember, akinek a tudása személyes tapasztalatokon alapul, másrészt reflektív szakember is, aki nagy hangsúlyt fektet pl. a tanár–diák kapcsolat eredményességére, minőségére. A *Siccki-banda* című regényében pedig rámutat a baráti kapcsolatok és a cserkészlet társas-lelkületi erejére.

AZ EGYETEMI TANÁR KARÁCSONY SÁNDOR

A köznevelésben eltöltött éveket hatékonyan tudta alkalmazni Karácsony Sándor a debreceni egyetemi katedrán is. Az oda vezető út jelentősebb állomásai: 1929-ben doktorált a Debreceni Egyetemen, 1934-ben magántanári habilitációt tett pedagógiából, 1942-ben az egyetem nyilvános rendes tanára lett, majd Mitrovics Gyula helyére került, amikor a pedagógiai tanszék vezetőjévé választották.

Karácsony Sándor népszerű egyetemi tanár volt, az előadásaira sokan kíváncsiak voltak. Szuggesztív egyénisége, nagy tudása, közvetlen stílusa magával ragadta a hallgatók figyelmét. Oktatói tevékenysége mellett megalapította a *Társaslélektani Intézetet*, amelynek működését az addigra már kialakult koncepciójára alapozva építhetett fel. Rendszerének alapját a társas lélek adja, amit Karácsony így definiál:

„Társaslélek alatt azt a lelki erőt, lelki munkát, sőt lelki életet értjük, amelyet egyénileg ugyan, de azért érzünk, munkálunk és élünk, mert nem egymagunkban élünk ezen a világon, hanem embertestvérek között élünk születésünk pillanata óta.”¹¹

Társas lélektani rendszerét az alábbi műveiből ismerhetjük meg:

A neveléstudomány társaslogikai alapjait *A magyar észjárás és közoktatásunk reformja* (1939) című művében ismerteti. A neveléstudomány társas lélektani alapjai négy nagy részből áll: 1. A nyelvi, irodalmi nevelés és a társas lélek értelmi működése: *Magyar nyelvtan társaslélektani alapon* (1938), *A könyvek lelke* (1941); 2. A társas lélek felső határa és a transzcendensre neve-

lés: *A magyar világnézet* (1941), *A magyarok Istene* (1943); 3. A társadalmi nevelés és a társaslélek akarati működése: *A magyarok kincse* (1944), *Magyar ifjúság* (1946), *Ocsú-dó magyarság* (1942); 4. A társaslélek alsó határa és a jogi nevelés: *A magyar demokrácia* (1945), *A magyar béke* (1947).

Karácsony vitathatatlan érdeme, hogy saját korát megelőzve ismerte fel a társas kapcsolatok kialakításának, megőrzésének fontosságát és kidolgozott egy társas lélektanon alapuló rendszert, amely az embert a maga teljességében, fizikai-lelki egységében láttatja.

„A nevelés tehát lélektanilag lehetséges, mert egyik ember és másik ember számára a társaslelki viszonyulás lehetséges. A nevelés is csak ott, akkor, úgy és annyiban lehetséges, ahol, amikor, ahogy és amennyiben a társaslelki viszonyulások lehetségesek.”¹²

A kapcsolatok kialakításában a nyelvnek, a kommunikációnak nélkülözhetetlen a szerepe. Emiatt kap nagy hangsúlyt a nyelvi nevelés Karácsonynál, amelynek célja a másikhoz való viszonyulás, a másik ember és a közölt információ megértése. Ennek a pedagógiában különösen nagy jelentősége van.¹³ Karácsony fel is hívja a figyelmet erre, amikor arról ír, hogy az iskolai nevelés eredménytelensége részben a nyelv sajátosságainak figyelmen kívül hagyásával magyarázható: pl. a tanítás nyelve nem érthető a gyermekek számára, a leckék szövegei nem alkalmazkodnak a gyermeki világhoz, nem a valóságos élményeikre építenek, mivel elvont, nem érthető fogalmakat használnak stb. A tanulók nem értik az anyagot, ezért nem tanulnak. Az anyanyelvük értékeit sem ismerik fel, mivel a nyelvtanórák unalmasak és szárazak. Ennek a helyzetnek a meg-

oldására javasolta Karácsony Sándor, hogy mindegyik korosztály a saját érdeklődésének, fejlettségi szintjének megfelelő szövegekből tanuljon: a népmesék világából kiindulva fokozatosan a tudományos szint felé haladva. Az anyanyelv az ő értelmezésében a nép, az emberek lelkiületéről is árulkodik, így nagyon sok sajátosság állapítható meg erre vonatkozóan. Nézete szerint a magyarokat a szemléletesség, a mellérendelés és az idegen hatás érvényesülése jellemzi. Kodály Zoltán és Bartók Béla is elismerte és értékelte a magyar nyelvvel és a nyelvtanítással kapcsolatos nézeteit.

Magyar–német szakos tanárként és a magyar nyelvészet egyetemi doktoraként valóban nagy hangsúlyt fektetett a magyar nyelv nyelvészeti elemzésére és a magyar beszéd jellemzőinek, szimbolikájának megtanítására, a helyes beszédre való nevelésre. A másik ember érzése, viselkedésének, kommunikációjának megértése volt fontos cél számára. Egyik legvitatottabb gondolata az volt, hogy magyar gyerekeket csak magyar anyanyelvű tanárok taníthatnak jól, hiszen csak ők képesek igazán megérteni a magyar gyermekek, ifjak magatartását, jellemzőit.¹⁴

Karácsony Sándornak az akkori egyetemek működésével kapcsolatban is határozott álláspontja volt. Nézete szerint magyar észjárás mintájára kell megszervezni az egyetemi életet: „*Nem szorul a magyar egyetem reformra, csak hadd fejthesse ki magát.*”¹⁵

Elképzelései közül néhány: az egyetemeknek jogilag független intézményeknek kell lenniük. Az egyetemeken a szabadság eszményének kell uralkodnia. A hallgatóknak ki kell elégíteni a tudás vágyát a lehe-

tő legtermészetesebb, spontán módon. Az egyetemek nyelvi formája a párbeszéd kell, hogy legyen. Ez a sajátosság a magyar nyelv mellérendelő voltából következik, ami áthatja gondolkodásunkat is.

„*A magyar tudományos kutatás jövőjének alapfeltétele: kiábrándítás az eddigiekből.*”¹⁶

Az egyetemeken nagyon fontos a közvetlen, személyes viszony. Nem a felszerelésen, hanem az ott dolgozó professzorokon múlik, hogy milyen lesz az oktatás színvonala az adott intézményben. A felsőoktatásban oktatóknak nem a definíciók megtanítása a feladatuk, hanem a gondolkodásra nevelés. A professzorok szerepe a példaadás, a segítés és a szigorú követelés, hogy a hallgatók a lehető legjobb teljesítményt nyújtsák. A magyar egyetemet kívülről nem lehetséges megreformálni, mert az csak belülről és csak egyféleképpen képes megújulásra, ha komoly és a tudomány iránt elkötelezett munka folyik benne. Az egyetemek feladata nem csupán a körülöttünk lévő világ megmagyarázása, érthetővé tétele, hanem annak megmutatása, hogy az élet „*csodálatos, határtalan és időtlen titok*”¹⁷.

KARÁCSONY SÁNDOR EGYHÁZI, KÖZÉLETI, PUBLICISZTIKAI TEVÉKENYSÉGE

Karácsony Sándor a tudományos munkássága, egyetemi feladatai mellett számos közéleti és egyházi szolgálatot, tisztséget is vállalt. Művei alapján világossá válik, hogy Kálvin követőjeként kötelességének érezte a szorgalmas munkát, a rábízott talentumokkal való okos gazdálkodást. Vélhetően felismerte, miként tud hatást gyakorolni az

emberekre. A visszajelzések azt igazolták, hogy előadásai gondolatokat ébresztett a hallgatóságban, le tudta kötni az emberek figyelmét, így fáradhatatlan lelkesedéssel vállalta a felkéréseket, a felajánlott tisztségeket. Mindemellett jelentős volt írói, publicisztikai aktivitása is. A tudományos rendszerét bemutató művein túl számos írása jelent meg a politikai, társadalmi és kulturális élet aktuális kérdéseiről, amelyekben véleményét határozottan fogalmazta meg és vállalta.

Tekintsük át milyen főbb tisztségei, megbízásai voltak Karácsony Sándornak! Már 1919-től bekapcsolódott a *Keresztyén Ifjúsági Egyesület* (KIE) munkájába, aktív munkájának köszönhetően YMCA (Young Men's Christian Association – Keresztyén Ifjak Egyesülete) világbizottsági tagja lett. 1927 és 1942 között az *MTA Szótári Bizottság* munkatársaként tevékenykedett. Az *Országos Szabadművelődési Tanács*, a *Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség* (MEKDSZ) és a *Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség* (MADISZ) elnöke, ezen kívül az *Új Szántás* folyóirat szerkesztője volt. Egyházi szolgálatai is sokrétűek voltak: pl. Budapest-Józsefváros parochiális tanácsosa (1923–1927), a Kálvin téri gyülekezet presbitere (1927–1943), a budapesti Pozsonyi úti gyülekezet presbitere (1943–1952), egyházmegyei tanügyi bizottsági tag (1943–1952), a tiszántúli egyházkerület tanácsbírája (1945), zsinati tag (1948). Mindemellett fontosnak tartotta, hogy gyülekezetekben és a *Soli Deo Gloria* (SDG) balatonszárszói konferenciáin is tartson előadásokat. Tagja volt az énekeskönyv szerkesztőbizottságának, énekes konferenciákon vett részt még 1948–50 között is stb. Karácsony a tisztsé-

geivel kapcsolatban kijelentette: „*A tanár, a cserkész, a szerkesztő, az előadó, a szónok, a titkár, az elnök, az író és a nemzetközi bizottsági tag egyformán ugyanazt tapasztalta eddig, hogy egyik ember lelke a másik ember lelkére hathat ugyan, de csak egyféleképpen, ha viszonyul hozzá, ha tehát az egyik a másikhoz képest él, ha ketten tesznek egyet.*”¹⁸

Természetesen, aki ennyi tisztséget tölt be, akinek a véleménye ilyen széles körben nyilvánosságot kap, annak akadnak irigyei, rosszakarói egyrészt népszerűsége, másrészt a nézetkülönbségek miatt is. 1948 után annyira felerősödtek a kritikák személyével, tevékenységével kapcsolatban, hogy kénytelen volt kivonulni a közéletből. Feloszlatta az *Exodus* munkaközösséget és bibliakört is, amelynek tagjai a legközelebbi baráti köréhez tartoztak.

KARÁCSONY SÁNDOR A NEVELŐ

A középiskolai tanár, az egyetemi oktató, a közéleti személyiség mellett ebben a részben szeretnénk középpontba helyezni Karácsony Sándor nevelői tevékenységét, nevelői attitűdjét. Karácsony Sándor vallotta, hogy minden ember a saját helyén megtalálhatja a maga nevelői szerepét: a családban, a munkahelyen, a társas kapcsolatokban stb. Segíteni kell az embertársainknak a világban való értelmes eligazodásban, az erkölcsös életvitel folytatásában, a közösségi életben való helytállásban. Nevelői tevékenysége rendszerezéséhez három területet kell kiemelnünk: az önnevelés, a mások nevelése közvetlen (személyes találkozások alkalmával) és közvetett módon (a művein, a tettein keresztül). Karácsony Sándor

a Biblia tanulmányozásából és hitéből merített erőt. Tudta, csak Isten mutathat utat számára, csak ő taníthatja meg az életben való helytállásra, önmaga és mások nevelésére. Számára az önnevelés alapja az imádkozás. Álláspontja az, hogy a helyes iránytól való eltérés veszélye miatt fontos a naponkénti önvizsgálat, az egyéniség újranevelő technikája, amelynek eszköze – keresztyén meggyőződéséből következően – az ima.¹⁹

Mások irányába gyakorolt indirekt és direkt nevelési módjára, eredményességére számos példával szolgálhatnánk, de most a terjedelmi korlátok miatt csak kettőt emelnék ki. Az egyik akár pálfordulásként is felfogható, mivel sikerült egy fiatalembernek a nézetét teljesen más irányba fordítania. Lakatos Imréről (matematikus, filozófus) van szó, akit a Magyar Kommunista Párt azzal bízott meg, hogy Karácsony óráit, előadásait figyelje, és írjon jelentéseket róla. Azonban Lakatos megszerette a professzort, lelkes tanítványává vált, olyannyira, hogy debreceni doktori disszertációjához Karácsonyt választotta témavezetőnek. Ezen kívül Lakatos 1945-ben zsidó vallásról áttért a református hitre és keresztapjának Karácsony Sándort kérte meg.²⁰ Az indirekt nevelés egy szép példáját láthatjuk e történetén keresztül.

A másik fontos példa a tanítványi kör működtetése. Karácsony néhány tanítványával szoros kapcsolatban állt: rendszeresen találkoztak, odafigyelt a személyes életükre is. Tanítványai közül többen kiemelték, hogy Karácsony elsősorban gondolkodni tanította meg őket. A tanítványi kör alapját a Bibliakör jelentette, ahol az igemagyarázatok során egész életükre vonatkozó útmutatást kaptak. A

bibliai szövegek értelmezésén keresztül, összefüggéseket ismertek fel, ugyanakkor a kritikai gondolkodás fejlesztése is megvalósult. A Bibliaolvasó kalauz gondolása, összeállítása is a tanítványok feladata volt. Tanítványai hűségét mutatja, hogy közreműködésüknek köszönhetően Karácsony Sándor műveit újra kiadták. Saját pénzüik összeadásával megalapították az *Exodus Kiadót*²¹, így széles körben elérhetővé váltak a kötetek az olvasó számára.

Karácsony Sándor művei halála után is hatnak és elgondolkodtatják a téma iránt érdeklődőket. Könyvei megtalálhatók ajánlott vagy kötelező irodalomként a felsőoktatási intézmények tematikáiban és szakdolgozati kutatási témaként is.²² Emellett egyre többen kutatják Karácsony Sándor pedagógiáját, nevelésfilozófiáját: néhányan az egykori Karácsony-tanítványok közösségéhez kapcsolódnak valamilyen formában, mások egyéb csatornákon keresztül (pl. konferencia, egyetemi óra, szakirodalom, előadás stb.) hallottak róla. Ez utóbbiak csoportjáról elmondható, hogy előítéletmentesebb, objektívebb értékelésre képesek az életművel kapcsolatban.

Karácsony Sándor művei alapján körvonalazhatók nevelői képének legfőbb jellemzői:

A tanár elsődleges feladata a nevelés, nem a tanítás; a tanár kötelessége az értelmes feladatok adása, a figyelem felkeltése, fenntartása; a tanár munkatársként viszonyul a tanulókhöz; a tanár teljes értékű emberként tekint a gyermekre; a tanár feladata a gyermek személyiségének kibontakoztatása, a gyermek fejlődéslelektani jellemzőinek ismerete; elvárásként jelenik meg, hogy képes legyen olvasni a gyermek szeméből,

legyen tekintélye, aki vezeti a rábízottakat; fontos tudnia, hogy a tanári pálya szolgálat, ami nem kecsegtet anyagi gazdagsággal, hanem sokkal inkább alázatos, becsületes, áldozatra kész életet ígér; példamutató magatartást vár el a tanártól, bár tudja, hogy ő is gyarló ember; a tanárnak kulturálnak, motiválnak, lelkes embernek kell lennie; fontos, hogy szociális érzékenység jellemezze, bízson a jövőben, legyen jövőképe; ne tisztviselőként, hanem atyaként (anyaként) bánjon a rábízott gyerekekkel; legyen nagy tudású, művelt; rugalmas, megújulásra kész; közlékeny, a problémákra nyitott; talpraesett, magabiztos, eredményorientált, céltudatos; képes legyen jó hangulatot fenntartani az osztályban, a közösségben; jellemezze az önreflexió és az önirónia; mélyen hívő, filozófus alkat legyen.²³

Karácsony Sándor a nevelő, a pedagógus személyiségét kulcsfontosságúnak tartotta a nevelői munka során: *„A pedagógus egyéniségében a jövő valóságába vetett hit sarkall a harcra, a harc kényszerít áldozatokra, az áldozatok képesítenek és tesznek késszé az odaadásra, s az odaadás biztosítja az illetékeséget.”*²⁴

ÖSSZEGZÉS

Álláspontunk szerint, Karácsony Sándor az egész népet szerette volna hittal, odaadással nevelni. Küldetesként élte meg a nevelés feladatát, így kitarotán és elszántan dolgozott, ameddig tehetette. *„...az emberi élet egyetlen értelmes formája Isten küldetésében eljárni.”*²⁵ Sokrétű, szerteágazó feladatait magas színvonalon teljesítette, legyen szó a vidéki gyülekezetben végzett szolgálatról, vagy

éppen több ezer embernek tartott előadásról. A lelki erejét, a lelkesedését a vallásából merítette, amit számos alkalommal meg is vallott írásaiban.

*„Minden vallás ígér és ad erőt. Nekem a magam vallása ígérte és adta azokat az erőket, amelyekre nevelőmunkám közben szükségem volt.”*²⁶

Karácsony Sándort nevelési rendszerének, nevelői képének formálását mind a család, mind az iskola, mind a vallási elköteleződése, mély hite nagymértékben segítette. Érzékenyen figyelte környezetét, tapasztalatai, megfigyelései formáltak, alakították nézeteit. Tanárrá válásának folyamata már iskolás korában elkezdődött, reflektív szemléletének és mély hitének köszönhetően folyamatosan nevelte saját magát is. Mások nevelése egyrészt az előadásai, tanórai által valósult meg, de írásai is jelentősek a témában. Klasszikus értelemben vett értelmiségi volt ő, aki véleményét nyíltan felvállalta, sőt feladatának érezte, hogy megszólaljon nemcsak szakmai, hanem társadalmi, közéleti ügyekben is.

Nevelési rendszere, értékteremtő munkássága, értékközvetítő pedagógiája minden nevelő, pedagógus számára jól alkalmazható a gyakorlatban vallási hovatartozástól függetlenül. Eredeti magyar gondolkodó, akinek minden írását áthatotta a Szentírás, így bibliai alapelveken nyugvó nevelési rendszert alkotott. Meggyőződésünk, hogy koncepcióját csak református hittal, lelkiülettel lehet mélységében megérteni, értelmezni. Elmondható róla, hogy nézetei nemzetközi vonatkozásban is megállják a helyüket, hiszen európai teológusok, pszichológusok, neveléssel foglalkozó tudósok későbbi munkáival állíthatók párhuzamba. Sok tekintetben integráló személyiség

volt, hiszen képes volt közösségeket alakítani, működtetni nemes célok érdekében, ugyanakkor megosztó is volt, mivel pl. több pályatársa tudományos munkáját, nevelési rendszerét tudománytalannak, logikátlanak tartotta (pl. Szekfű Gyula, Mitrovics Gyula), és volt, aki nevelési módszereit kritizálta (pl. Mátrai László, Németh László).²⁷ Álláspontunk szerint Karácsony Sándor koncepciója még nem találta meg méltó helyét a tudományok világában.

A 21. századi magyar neveléstudomány reformjának egyik alapja lehet az ő nevelés-filozófiája, közvetítőművészete.²⁸

Korát sok tekintetben meghaladta, ezért pályatársai sem mindig értették az elgondolásait. Pedagógiai, társadalmi és egyházi

kérdésekben is voltak konfliktusai. Mind ezek nem tántorították el céljaitól, tudta, mi az élethivatása, küldetése és ennek megvalósításáért kész volt áldozatokat hozni, kitartóan dolgozni, alkotni, vallást tenni hitéről embertársainak.

„A hivatás csak szolgálni tudott, a kötelesség áldozatot követel... A kötelesség: Isten írott és kihirdetett törvénye.”²⁹

Karácsony Sándor karizmatikus személye, szolgálatainak ereje sokak számára jelentett meghatározó élményt. Számos tanítványát, kollégáját segítette közvetett vagy közvetlen módon a fejlődésben és hitének mélyülésében. Hitelessége, kongruens magatartása, sokak számára nevelői példaként szolgálhat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BOGNÁRNÉ KOCSIS Judit: *A vallás mint forrás Karácsony Sándor nevelési koncepciójában*. Budapest, L'Harmattan Kiadó-Károli Gáspár Református Egyetem, 2018.
- BOGNÁRNÉ KOCSIS Judit: *Karácsony Sándor pedagógiai modellje és recepciója a református felsőoktatásban*. Pápa, Pannon Egyetem, 2010.
- ERDŐS István: *Az Exodus Könyvkiadó létrejötte, küzdelmei és megszűnése*. Budapest, Karácsony Sándor Református Iskola, 1997.
- FEKETE Károly: *Karácsony Sándor a teológus szemével, avagy Karácsony Sándor egyháztörténeti jelentősége* in: *Magyar Református Nevelés* 2001. 2. évf. 3. szám, 3–7.
- GURKA Dezső: *A kopernikuszi fordulat értelmezése Lakatos Imre tudományfilozófiájában*. Valóság 1999/6, 26.
- GYŐRI L. János: *Önképzőköri munka a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában*. in: DR. GAÁL Botond: *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának évkönyve az 1986/87–1987/88. iskolai évről*. Debrecen, Debreceni Református Gimnázium, 1988, 209.
- KARÁCSONY Sándor: *A Siccki banda-A barátkeresés regénye*. Budapest, Exodus, 1938.
- KARÁCSONY Sándor: *A magyar észjárás*. Budapest, Magvető Kiadó, 1985.
- KARÁCSONY Sándor: *A nyolcéves háború*. Pécel, Csökmei Kör, 1999.
- KARÁCSONY Sándor: *Ocsúdó magyarság. Szokásrendszer és pedagógia*. Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2002.
- KARÁCSONY Sándor: *A magyarok Istene*. Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2004.
- KONTRA György: *Karácsony Sándor, a nagyhírű professzor, Földes-Budapest*, Karácsony Sándor Művelődési Társaság-Gondolat, 2009.
- NÉMETH Tamás: *A vallástanítás története*, in Győri L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850-2012)*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013.
- SZENCZI Árpád: *Nevelés-lélektani alapkérdések – Az érületi és a társas-lelkületi képességek kiművelése*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2004.
- SZENCZI Árpád: *A pedagógia xxi. századi reformjának szükségessége I.*, in Pompor Zoltán (szerk.): *Pedagógia a XXI. században, Magyar Református Nevelés XI. évfolyam 4. szám*, Budapest, Református Pedagógiai Intézet, 2010, 27–36.

- ¹ Karácsony Sándor: *A nyolcéves háború*, Pécel, Csökmei Kör, 1999, 45.
- ² Németh Tamás: A vallástánítás története, in Győri L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012)*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013, 319.
- ³ Karácsony Sándor: *Ocsúdó magyarság. Szokásrendszer és pedagógia*, Budapest, Széchalom Könyvműhely, 2002, 14.
- ⁴ Fekete Károly: *Karácsony Sándor a teológus szemével, avagy Karácsony Sándor egyháztörténeti jelentősége* in: *Magyar Református Nevelés* 2. évf. 3. szám 2001, 3–7.
- ⁵ Győri L. János: Önképzőköri munka a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában, in Dr. Gaál Botond: *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának évkönyve az 1986/87–1987/88. iskolai évről*, Debrecen, Debreceni Református Gimnázium, 1988, 209.
- ⁶ Kontra György: *Karácsony Sándor, a nagyhirű professzor*. Karácsony Sándor Művelődési Társaság-Gondolat, Földes-Budapest, 2009.
- ⁷ Karácsony Sándor: *A nyolcéves háború*. Pécel, Csökmei Kör, 1999, 105.
- ⁸ Karácsony Sándor: *A csucsai front. Egy tanár és egy osztály története*, Kolozsvár, Nis Kiadó, 1998, 7.
- ⁹ Karácsony Sándor: *A nyolcéves háború*, 120.
- ¹⁰ Karácsony Sándor: *A nyolcéves háború*, 119–123.
- ¹¹ Karácsony Sándor: *A magyarok Istene*, Budapest, Széchalom Könyvműhely, 2004, 260.
- ¹² Karácsony Sándor: *Ocsúdó magyarság*, 24.
- ¹³ Szenczi Árpád: *Nevelés-lélektani alapkérdések – Az érzelmi és a társas-lelkületi képességek kiművelése*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2004
- ¹⁴ Bognárné Kocsis Judit: *A vallás mint forrás Karácsony Sándor nevelési koncepciójában*, Budapest, L'Harmattan Kiadó – Károli Gáspár Református Egyetem, 2018.
- ¹⁵ Karácsony Sándor: *A magyar észjárás*, Budapest, Magvető Kiadó, 1985, 491.
- ¹⁶ Karácsony: *A magyar észjárás*, 477.
- ¹⁷ Karácsony: *A magyar észjárás*, 491.
- ¹⁸ Karácsony Sándor: *Ocsúdó magyarság*, 24.
- ¹⁹ Karácsony: *A magyarok Istene*, 34.
- ²⁰ Gurka Dezső: *A kopernikuszi fordulat értelmezése Lakatos Imre tudományfilozófijában*. Valóság 1999/6, 26.
- ²¹ Erdős István: *Az Exodus Könyvkiadó létrejötte, küzdelmei és megszűnése*, Budapest, Karácsony Sándor Református Iskola, 1997.
- ²² Bognárné Kocsis Judit: *Karácsony Sándor pedagógiai modellje és recepciója a református felsőoktatásban*. Pápa, Pannon Egyetem, 2010.
- ²³ Bognárné Kocsis Judit: *A vallás mint forrás Karácsony Sándor nevelési koncepciójában*, 2018, 114.
- ²⁴ Karácsony Sándor: *Magyarság és nevelés*, 282.
- ²⁵ Karácsony Sándor: *Barátság, szerelem, hivatás*, Csökmei Kör, Pécel, 2000, 189.
- ²⁶ Karácsony Sándor: *Ocsúdó magyarság*, Budapest, Széchalom Könyvműhely, 2002, 79.
- ²⁷ Bővebben erről a témáról Bognárné Kocsis Judit: *A vallás mint forrás Karácsony Sándor nevelési koncepciójában* című könyvben olvasható 59–66.
- ²⁸ Szenczi Árpád: *A pedagógia xxi. századi reformjának szükségessége I.*, in Pompor Zoltán (szerk.): *Pedagógia a XXI. században, Magyar Református Nevelés XI. évfolyam 4. szám*, Budapest, RPI, 2010, 27–36.
- ²⁹ Karácsony, *Barátság, szerelem, hivatás*, 186.

VIRÁGH GYÖRGY

DR. RÓZSAI TIVADAR, AKIRE ÖRÖMMEL NÉZHETTEM FEL

„Mert Ő szabadított meg minket, és Ő hívott el szent hívással, nem a mi cselekedeteink alapján, hanem saját végzése és kegyelme szerint, amelyet még az idők kezdete előtt Jézus Krisztusban adott nekünk. Ez most nyilvánvalóvá lett a mi Üdvözítőnk, Krisztus Jézus megjelenése által, aki megtörte a halál erejét, és az evangélium által világosságra hozta az elmúlhatatlan életet. Ennek az evangéliumnak a szolgálatára rendeltetem én hírnökül, apostolul és tanítóul. Ezért is szenvedem ezeket, de nem szégyellem, mert tudom, kibem hiszek, és meg vagyok győződve, hogy Neki van hatalma arra, hogy a rám bízott kincset megőrizze arra a napra.” (2Timótheus 1,9–12)

I. ÉLETÉRŐL

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának nagyhatású vallásánaraként bár sokan ismerték és hallgatták, mégis nagyon keveset tudunk róla. Önmagáról szinte sohasem beszélt, ha mégis megtette, csak úgy mellékesen engedett meg magának valami személyeset. Önmagánál mindig fontosabbnak tartotta az evangélium hirdetését, az egyház időszerű ügyét, a maga szolgálati feladatát, a másik szükségét. Amikor hátrahagyott írásbeli munkáit és a hozzá kötődő emlékeket kezdtem el gyűjteni, akkor ébredtem rá a fellelhető anyag szűkösségére, személyiségéhez képest szegényes voltára. Nyugdíjba vonulásakor, 1984. december 12-én emlékeztek meg 17 évig

tartó vallásánári működéséről a tanári kar nevelési értekezletén. Gaál Botond igazgató készített szép összefoglalót életéről¹, amely azért is nagyon értékes, mert az ünnepelttel tudta azt egyeztetni. Így utólag látjuk már, több ilyenre lett volna szükség...

Temesváron született 1914. május 1-jén Rózsai Mátyás és Bonyhádi Rozália egyetlen gyermekeként. Anyai nagyapja 42 évig MÁV-dolgozó, apai nagyapja rövid életű, lakatos ember volt. Az elődök mind szívós munkásemberek voltak, akik becsületos munkából éltek. Édesapja vízvezetékyszerelő lett, aki Temesváron dolgozott, ott is nősült, s ott született egyetlen gyermekük: Tivadar. A szülőföld elcsatolása után Magyarországra költözött a család, édesapja a dorogi bányavállalatnál kapott munkát. A világháború

utáni szükség emlékezetes nyomot hagyott a gyermekben. Az apa kitartó munkával jutott el az aknászságig, ami a bányamunkás-ság legmagasabb fokát jelentette.

Az óvodát és a 4 elemi osztályt Dorogon végezte. Mivel az a gondolata támadt, hogy majd bányamérnök lesz, ezért iratkozott be a közeli Esztergomban működő ferences **Szent Imre reáliskolába**, ahol nyelveket is magas szinten oktattak. Korán kelt és későn érkezett haza, de nem mulasztott egyetlen napot sem 8 év alatt, kivéve amikor skarlátos lett. Nagyobb vonzalmat érzett a nyelvekhez, mint a reál tárgyakhoz, bár azokban is becsülettel helytállt. Később egyszer azt nyilatkozta, hogy még a matematika ellen elkövetett bűnökre is van bocsánat... 1932. június 23-án érettségizett jó eredménnyel. Mivel bölcsész szeretett volna lenni, latin kiegészítő érettségi vizsgát tett a kecskeméti piaristáknál, egy év múlva görög nyelvből is leérettségizett a bencéseknel. Német–francia szakos szeretett volna lenni.

Vallásánára és a dorogi fiókegyház gondozója, Kiss Lajos segédlelkész úgy sietett segítségére, hogy egyszerűen beíratta a **bécsi egyetem** teológiai karára, ahol korábban maga is ösztöndíjas volt, mint pápai diák. Keserves körülmények között is oly lendülettel tanult, hogy korán ösztöndíjas lett, amivel kényelmes internátusi ellátás is járt. Arról a bizonyos első félévről többször is példálózott kitartásra bízta az ellankadót.

Hazatérte után jelentkezett Pápára, Budapestre és Sárospatakra is, de nem vették fel egyik teológiára sem. Végül Baltazár Dezső püspök támogatásával bejutott a **pataki teológiára**. Itt aztán maradandó hatások érték, ezért aztán igazi „patakinak” érezte magát. Sárospatak akkor élte virágkorát.

Komoly felkészültségű és nagy szolgálati kedvvel rendelkező professzorai voltak, akik számára az egyház nem a fényűzésnek vagy kiemelkedésnek volt a területe, hanem az evangélium hirdetésének és megélésének a közösségi terepe. Középről látta, milyen a felelősségteljes lelkeszi magatartás, milyen a kollégiumi élet, mitől református egy közösség. Olyan nevezetes egyéniségek formálták életét, mint Tavaszy Sándor, Szabó Zoltán, Darányi Lajos, Újszászy Kálmán.

Sárospataknak és remek tanulmányi előmenetelének köszönhetően két ösztöndíjas évét. Előbb **Halleba** került az 1937/38-as tanévre, ahol rengeteget olvasott, de órákra is járt. Főszerepet vállalt az akkor 75 éves Hallei Magyar Egyesület emlékünnepeinek megszervezésében, amin előadást is tartott német nyelven. Ösztöndíjas barátaival 6 ezer kilométeres kerékpártúrát szerveztek, melynek egy-két mozzanatát az órákon kiemelte később. Mivel a vásárolt kerékpárokat testméretre szabták a gyárban, örömmel látta, hogy vannak nála kisebbek is... Ekkor látta Olaszországot is „nyeregből”, miután a tengerparton végigtekertek. A **bázeli** ösztöndíjának időszakában erőteljes impulzusok érték Barth Károlytól², akivel a híres tudós 1936-os pataki látogatásán találkozott, és akit akkor köszöntött és akinek hegedült is. Barth személyes meghívására jutott ki Bázélba, ahol közeli kapcsolatba került a világhírű tudóssal és annak családjával. Barth látásmódjának és munkamódszerének megismerése alapvetően meghatározója maradt gondolkodásának, bár – saját véleménye szerint – nem lett „barthiánus”. Itt jegyzem meg, hogy bár sohasem vitatták Rózsai Tivadar tudását és meggyőződését, mögötte azonban időnként

A fotó a Tiszántúli Református Egyházkerület Közgyűjteményei tulajdona

kemény, kegyességének öltöztetett bírálókat kapott a – tévesen – neki tulajdonított üdvuniverzalizmus³ képviselte miatt. Egyszer megkérdeztem tőle, hogy mit szól ehhez? Azt felelte: ez egy komoly teológiai kérdés, lehet róla vitatkozni, csak az a kérdés, hogy kivel...

Első lelkészképesítő vizsgáját 1937 szeptemberében, a másodikat **1939 decemberében** tette le jeles eredménnyel. Utána mozgalmas, költözködős időszak következett életében. Felügyelő segédlelkész lett Sárospatakon 1941 nyaráig, majd ez év szeptember végéig segédlelkész Olaszliszskán.

Ugyancsak segédlelkész Sátorlajújhelyen 1943. december 1-jéig. Itt 300 elemi iskolást tanított hittanra és belekóstolt a börtönbeli szolgálatba is. Közben doktori vizsgájára is készült, dolgozata itt jelent meg nyomtatásban. Értekezésének címe: **Az egyházzóló tanítás az úgynevezett dialektik teológiában.**⁴ Debrecenben tett szigorlatot, ahol kérdezői Dr. Czegléd Sándor, Dr. Vasady Béla, Dr. Török István és Dr. Makkai Sándor voltak. Bodroghalom következett, de ott csupán egy hónapig szolgálhatott 1943 decemberében, mert a főgondnoktól jövet szilveszter estéjén részeg legények

megszúrták, s egy hónapi kórházi kezelésre szorult. 1944. január 1-jétől a ma már Szlovákiához tartozó Perbenyik községbe került 1945. június 23-ig. 1945. március 3-án feleségül vette főnöke leányát, a királyhalmeci egyházi tanítónőt, Máthé Ilonát. Aztán jön a „béke”, s némi kézipoggyással kidobják őket az új világ nevében. Utána Semjén, Pácin, majd megint Semjén következik. Közben 1948-ban Sárospatakon megszerezte előbb a népiskolai tanító, majd az orgonista-kántor végzettséget. A Nemzeti Parasztpárt védnöksége alatt felnőtteket tanított.

1949. március 1-jével elfogadta a **bodroghalmiak** meghívását, s visszatért oda, ahonnan a baleset miatt el kellett szakadnia. Szeretettel fogadták és boldog éveket töltött ott 1953. december végéig. Orgonát építtetett, gyülekezeti kórust és zenekart szervezett. Beiktatásán nem győztek ámulni a négy szólamban zsolnárt – ritmikusan – éneklő kórus hallatán. Ezt követően hirtelen a nyírségi **Szakolyba** került 1958. december közepéig. Innen helyezték át **Hajdúhadháza**ra, ahol idegenül fogadták. Nem szívesen idézte fel az ottani belső-külső állapotokat, melyek miatt sokat szenvedett. Innen került 1967. október 1-jével a Debreceni Református Kollégiumba.

A **Debreceni Református Gimnáziumban** eltöltött 17 tanéve gyorsan elszállt. 1984. szeptember 1-jétől lett nyugdíjas, de 1987 nyaráig óraadóként tanította a 4. évfolyamot. Közben segédkezett a sárospataki kollégium újraindításának előkészületeiben. Előadásokat tartott a Debreceni Orvostudomány Egyetemen, folyamatosan olvasott, sokak biztatására nagy nehezen nekifogott régi álma megvalósításához, egy különleges dogmatika megírásának, amely-

ben egymás mellett szerepelnek a bibliai-teológiai alapvetések, a dogmatikai tételek, az etikai következmények és a gyakorlati gyümölcsök. Amikor kiderült betegsége, abbahagyta a munkát. A fáradhatatlan ember megszűnt energiát sugározni. **1990. augusztus 6-án** szűnt meg szenvedése. Temetése 1990. augusztus 16-án volt a debreceni Köztemetőben Dr. Czeglédy Sándor professzor úr igehirdetésével: „*Aki megérti az Igét, annak jó dolga lesz, és boldog az, aki bíz az ÚRban.*” (Példabeszédek 16,20) Ő valóban értette és tanította Istennek fenséges dolgait. Én is azok közé tartozom, akik – emberileg – neki köszönhetnek a legtöbbet. Őt használta fel Isten építésre és irányításra.

II. VELE KAPCSOLATOS EMLÉKEIM

A nevével legelőször egy **valláskönyvben**⁵ találkoztam, amit felsős koromban forgattam. Szokatlan volt számomra az a magától értetődő, lendületes egyházkép, bibliai gondolkodásmód, ami – akkor is – annyira hiányzott a közbeszédből, de még az egyházi szóhasználatból is. Szinte azonnal elolvastam az egész fejezetet⁶, mivel lehetetlen volt szakaszolva haladni benne. Olvastatta magát, és gyorsan be is fejeződött.

Aztán következett a kétéves konfirmációi előkészület 6. és 7. osztályban, melynek vezérfonala, tankönyve a Református **konfirmációi könyv**⁷ volt a maga 22 fejezetével, 88 kérdés-feleletével, énekeivel, Igéjével, bibliai olvasmányjaival, magyarázó megjegyzéseivel, majd a végén 1. A Biblia ismertetése – 2. A keresztyén egyház története – 3. Egyházunk élete témakörével. Édesapám bizonyára említette az általa jól ismert szerzők

személyét és tudományát, de én arra már nem emlékszem. Annál inkább arra az érdekesítő tömörségre, amellyel összefoglalták a hitnek gyönyörű titkait. Ma is szívesen veszem elő, ha fel akarom frissíteni megkoptott tudásomat. Továbbadható tömörségű, lényegre törő fogalommeghatározásait pedig jól tudom hasznosítani, mert értelmes és egyértelmű kifejezéseket használt a megértés érdekében.

A következő emlékem már egy személyes találkozás. Szüleim elfoglaltsága miatt 8. osztályos koromban egyedül kellett elmennem a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumába, hogy beírassam saját magam. Korábban is jártam már az iskolában, mivel bátyám évek óta ott tanult, s rendszeresen vittem neki otthoni finomságokat, amikor nagyszüleimhez mentem. Vittem magammal a szükséges iratokat, és büszke voltam saját teljesítményemre, mert a többieket mind elkísérte valaki a családból, elsősorban a szülők. Ez a **beiratkozás** 1977 tavaszán történt. Két levéllel voltam felszerelve: az egyik az iskola akkori igazgatóhelyettesének, Szabó Istvánnak szólt – aki a beteg dr. Pösze Lajos igazgatót képviselte – a sajátos körülmények magyarázataként, a másik pedig Dr. Rózsai Tivadar vallásánárnak egy szülői nyilatkozat, amely szerint szeretnének beírni vallásoktatásra – akkor ez volt a rend. Tivadar bácsi akkor 53 éves volt fiatalos kinézettel, sötét hajjal, tele lelkesedéssel és érdeklődéssel az új „eresztés” iránt. Illően köszöntem, átadtam neki édesapám levelét, nyilatkozatát, elolvasta, majd felállt, **kezet nyújtott**, aztán **megölelt**. Otthonosságérzetemben megerősödve egy hosszú, és meghatározó kapcsolat kezdődött ezzel...

Az évek során **tőle tanultam a legtöbbet**. Lenyűgözött az az érdeklődés, az a tudás, az a lendület és elkötelezettség, ami benne volt. Fáradhatatlanul dolgozott. Amikor a Kollégium történetének kötetébe írtam életrajzról⁸, akkor statisztikai adatokat is összegyűjtve rácsodálkoztam hihetetlen teherbíráására, felkészültségére és odaadására. Heti 30 óra fölötti vallásóra, teológiai előkészítő heti két órában, a 4. évfolyamosoknak – lányoknak-fiúknak külön – bibliaóra, tanári ügyelet szilenciumon heti két alkalommal 6 órában a fiúknak, vasárnapi istentisztelet, részvétel a szombat esti preces-en, hétköznap reggeli áhítatok – mindez hosszú éveken át. Másokhoz képest sokkal jobb szellemi képességei voltak, a legnagyszerűbb alapokkal rendelkezett: kiváló nyelvezék, rendszerezőképeség, szív szerinti elkötelezettség, Isten ügyének maximális tisztelete és készséges szolgálata, számtalan kötődés a mindennapokhoz, felesége segítségével kiváló otthoni háttér, praktikus célratörés, önmagával szemben támasztott, **megkövetelt maximalizmus**. Könyveket is adott nekem azzal, hogy olvassam el őket, mert majd beszélgetni akar velem az olvasottakról. Az egyikre határozottan emlékszem is: *Hegyi Béla: A dialógus sodrában (Magvető Kiadó, Budapest, 1979.)*. Ha valami érthetlennel találkoztam, teológus koromban is őt kerestem fel, hogy legyen segítségemre. Megvolt az a képessége, hogy a messzire látók biztonságával kezelje az effajta kérdéseket, kétségeket. Nagy hatással volt rám, bár ennek eredményességét másoknak kell észlelnie és értékelnie bennem, rajtam. **Bárcsak többet tanultam volna tőle!** Oratóriumi szolgálatán már a korai időktől fogva jegyzeteltem, illetve igyekeztem felírni az engem érintő

egy-egy gondolatot vagy sajátos szófordulatot. Nemcsak negyedikes koromban, hanem már harmadik osztályosként jelentkeztem teológiai előkészítőire, ahol felváltva vette sorra a II. Helvét Hitvallás, illetve Kálvin kis Institutiójának fejezeteit. Hit-tanóráin is jegyzeteltem, bár nagyon ritkán szóltam hozzá. Amikor aztán bevezette a tanárok–diákok vasárnapi lectiós szolgálatát, negyedikben – amikor fiúinternátusi diákvezető lettem – engem kért meg, hogy a tanév első istentiszteletén Igét olvassak és imádkozzak. A barátságról írt könyvét⁹ 5. teológusi évem szeptemberében gépeltem le. Hihetetlen sebességgel fogalmazott és diktált. Nagyon kellett igyekeznem, mivel nem szerettem ismételni, néha nem is sikerült egyszerűen kimászni egy-egy bonyolult mondatából. Amikor elkészültünk, az egész betakarta egy dossziéba, nem volt hajlandó tovább foglalkozni vele. Megengedte, hogy a kéziratot átnézzem és kijavítsam az általam elgépelteket, vagy az egyéb hibákat, majd elküldtem a Sajtóosztálynak (a Kálvin Kiadó elődjének).

A mai napig is csodálkozom azon a rövid időszakon, amit édesapámmal **együtt** tanítottak a Református Gimnáziumban.¹⁰ Ez egy tőlük független eseménysorozatnak a groteszk végeredménye volt. Szinte mindenben különböztek egymástól: természetben, kinézetben, habitusban, felkészültségben, érdeklődésben, családi állapotban, a diákokkal szemben támasztott elvárásokban, talán még kegyességükben is. Volt ebben valami szerencsétlenkedése az akkori egyházpolitikának is, ők azonban mindketten úriemberként kezelték ezt a váratlan helyzetet. Az **egymás iránti tiszteletadás** bibliai parancsa megvalósult kapcsolatukban. Kö-

zös volt viszont bennük a jövőért érzett felelősség, az átlag fölötti fegyelmezettség, az életszerű egyszerűsége való törekvés. Tivadar bácsi katolikus iskolába járt, édesapám sok szálon kötődött a Kollégiumhoz – ez is lett a „veszte”. Rövid ideig kellett elviselniük egymást, miután édesapám gondoskodott a „változásról”. Teológiai felkészültségben, alaposságban jóval „tehetősebb” volt Tivadar bácsi. Egy alkalommal a kollégiumi menzán – ahol közös asztaloknál ugyanazok étkeztek – két diáknak levették a terítékét, mert a kimutatás szerint tartozásuk volt. Édesapám hangos panasszal élve tiltakozott, Tivadar bácsi a zsebébe nyúlt, pénzt vett elő, átadta nekik ezt mondván: menjetek el és ebédeljete meg! Utóbb kiderült a titok, hivatalos helyen elakadt az információ, illetve elkallódott az igazoló szelvény...

Hogyan került a gimnáziumba? Ennek nyomát semmilyen iratban nem találtam, pedig nagyon kerestem. A két érintett személy elejtett néhány mondatot ezzel kapcsolatosan, remélem jól rögzítettem magamban azokat. **Tivadar bácsi meghívása** a teológiára szólt, ezért hagyta ott fellélegezve Hajdúhadházát, s vásárolt önálló tulajdonú lakást Debrecenben az Ember Pál utcában. A pécsi kirándulásra osztályfőnökünk nem tudott eljönni, ezért a lányinternátus vezetője és Rózsai Tivadar lett a vezetőnk. Örömmel beszélgettem vele sok-sok órát, s tett – tőle szokatlan módon – személyes megjegyzéseket saját magáról. Részletesen nem merült bele az 1967-es esztendő magyarázatába, de egyértelművé tette, hogy nem saját elhatározásából került októberben a gimnáziumba. A teológia mindig jóval később kezdődött, mint a gimnázium, de mivel az intézményben nagy volt

a személyek és tanszékek közötti mozgás, ezért egyszer csak tanszék és státusz nélkül maradt. Pedig neki való feladat lett volna a rendszeres tanszék. Így aztán összekerültek édesapámmal, aki aztán egy őszinte felszólalásával ürügyet teremtett saját maga eltávolításához... Amíg együtt tanítottak, egymás között az évfolyamokat felosztva tették azt súrlódás nélkül, nagy egyszerűséggel és önfegyelmel.

Önálló **munkára serkentett**. Még az én gimnáziumi időmben is egészen természetes volt a diákok általi napközbeni ebédhordás, felolvasás, takarítás, sétáltatás, beszélgetés olyanokkal, akik az egyház szolgálatában vagy közösségében láthatóak voltak. Nyári szünetben az akkori 16 egyházi **szereketintézménybe** önkénteseket küldött, hogy szabadidejük terhére foglalkozzanak mások nyomorúságával, s legyenek Isten megszólított gyermekeiként tevékeny közreműködői a Megváltó szeretetének. Mert a bizonyágtételen túl az emberi magatartás, helytállás is hitvallás a bűnbocsánat szabadságáról. Mindig nagy örömmel számolt be az új tanév első tanári értekezletén ennek számairól: hányan, hol, miben és hány napig szolgáltak a gimnázium diákjai beteg gyermekek és idősök között. A kicsinyek iránti érzékenysége arra ösztönözte, hogy másokat terhek hordozására ösztönözzön. Minden tanév elején **pályaművek** megírására biztatott, pl. önkéntességről beszámolót, igei szolgálatot, megadott témában rövid tanulmányt várt, amit aztán az ifjúsági gyülekezet egyik istentiszteletének végén értékelt és jutalmazott valamikor a félév végeztével. Tanév végi értékelőjében ezekről részletesen beszámolt a tanári kar előtt, ezzel is jelezvén a gyakorlati szolgálá-

tok nélkülözhetetlenségét. Jó lenne valami hasonló, korszerű és biblikus megoldást találni az ifjúkori passzivitásra vagy a szolgálatból történő kimaradásra!

Már teológus voltam, amikor egy hétfő esti „**otthonórást**” **szolgálatra** készültem, és elakadtam, vagy ahogy mostanság nevezik, tartósan lefagytam. Megkerestem a gimnáziumban. „Holnapra hozok valamit” – mondta megnyugtatólag, mivel nagyon kevés időm volt már. Másnap délelőtt egy órák közötti szünetben lediktált 6–8 gondolatot egy-egy magyarázó mondattal megtoldva. Ma is emlékszem azokra a fordulatokra, melyekkel megmozdította nemcsak szellemi-lelki fagyottságomat, de fantáziámat, kedvemet és mondanivalómat is. Életemben többször is elővettem már az akkori textust, a **150. zsolnárt** és az általa mondottakat. Szolgálatunk része a tárgyak-hangszerek-szerszámok megszólaltatása, mert mind alkalmas eszköz az istentiszteletünk színesítésére, hatékonyságának növelésére, hitelességének kifejezésére. Amíg ennek sokszínűségével foglalkozunk, szembe megyünk a világ bűn miatti hörgésével, sóhajtozásával. Rajtunk múlik, melyiket választjuk. Isten fiai nem követik a világnak ezt a szólását, de ebben és ennek a világnak mutatják meg az új világnak hangzását, tisztaságát és eredményességét. De jó lenne megmutatni neki azokat a vázlatokat, leírt szolgálatokat, amelyek tartalmi összerázása, központi üzenetre történő felfűzése annyi nehézséget jelent nekem!

A vasárnap reggeli **ifjúsági istentiszteletet** mindig nagyon vártam. A 9 óras kezdet nagyon megfelelő volt. Ő már 8 órakor a Mózes-székben, padban ült és vázlatát olvasgatta. Ugyanazzal a bőrrönddel érke-

zett minden vasárnap reggel. Nem zavarta a diák-kántor gyakorlása, ő akkor a több színnel átjavított, összefirkált kis papírlapját nézte, amelyen – mások számára olvashatatlan és használhatatlan volt – gondolatait rögzítette. A papír valamivel kisebb volt, mint az általa használt Biblia lapjai. Nagyon **komolyan vette az Ige hirdetését**, bár önmagát inkább tanítónak tartotta. Sokan ezért nehezen tudtak ráhangolódni, mert szerintük inkább magyarázó jellegű volt szolgálata, mint megérintő. Egy alkalommal örömmel jelezte, hogy készen van az órák kérdéseire igazított vasárnapi prédikációja – amire hétköznap folyamatosan készült –, de szombaton az általam körbevitt **hirdetés** ezt megváltoztatta. A gyakorlat szerint az osztályok és egyben a tanárok értesítése fontosabb és sürgetőbb kérdésekben igazgatói, igazgatóhelyettesi hatáskörben kiadott közleményekben történt, amit egy megbízható diák körbevitt az órák alatt az osztályokban, a tanár pedig láttamozással szignált. A hirdetés üzenete szerint a vasárnapi oratóriumi istentisztelet elmarad, mivel a Nagytemplomba vonul át az ifjúság a megszokott rendben, hogy meghallgassa az ottani szolgálattevőt, aki általában a püspök volt. Egy vallásórára is bevittem ezt az információt, ahol felolvastam az eligazítást, majd ránéztem Tivadar bácsira, akinek tervezett szolgálatáról már tudtam, s csak ennyit mondott: „**Ott leszünk**”. Nehéz lehetett neki ezt megjegyzés nélkül kimondani. De olyan is volt, hogy egy vasárnap meghirdette, milyen célra történik majd egy hét múlva az adakozás, de ez meghúszult.

Amikor szomorú családi esemény miatt szolgálatát kértük, akkor azonnal igent mondott. Nem beszélt sokat, de kevés ide-

jéből sokat áldozott rám. Aztán valami különös figyelmességgel élt minden egyes találkozásunkkor. A **temetés**kor már az Ige kiválasztása is vigasztaló volt: „*Szeretteim, most Isten gyermekei vagyunk, de még nem lett nyilvánvaló, hogy mivé leszünk. Tudjuk, hogy amikor ez nyilvánvalóvá lesz, hasonlónak leszünk hozzá, mert olyannak fogjuk Őt látni, amilyen valójában...*” (1János 3,2) Hangfelvételtől leírtam egész szolgálatát, olvasásakor ma is hallok hangját és sajátos hangsúlyozását.

Valahányszor otthonának vendége lehettem, rácsodálkoztam a szép, rendezett, de valójában **egyszerű életkörülményeire**, melyről gondos felesége rendelkezett. Nem voltak feltűnő bútorai, hatalmas könyvtára, csodás tárgyai, különleges gyűjteményei. Ruhatára sem volt feltűnő, volt egy nyári „felszerelése” nyakkendő nélkül, kihajtott ingnyakkal és világosabb sűrű öltöny-nyel, zakóval vagy zakó nélkül, és volt egy téli, amikor a sötétebb sűrű öltöny zakója alá egy kardigán is került erősítésként. Kora tavasszal, amikor már hétágra sütött a nap, még a téli szerelést viselte vastag kabáttal minden izzadság nélkül. Jól bírta a hideget és a meleget is. Ha együtt étkeztünk, ugyanazt kínálta a legnagyobb természetességgel. Felesége mindenben gondját viselte és nagyon tisztelte, néha nőiesen évdött vele. Kiváló hátere volt, hiszen csak a tanulásra és tanításra kellett figyelnie. Neki nem voltak rokonai, feleségének viszont igen. Saját gyermek híján tanítványai között osztotta szét figyelmét és szeretetét.

Sokszor támadták életkora miatt, hiszen egy nagypapa korú vallástanár hogyan is érthetné meg az unokakorú diákjait? Mint már említettem, némi huzavona után került

A bal szélén ül Rózsai Tivadar. A fotó a Tiszántúli Református Egyházkerület Közgyűjteményei tulajdona

a gimnáziumban 1967 őszén, s ott tanított egészen a 1984-ben való nyugdíjazásáig. Utána még óraadóként egy-egy évfolyamot (a végzősöket) rábíztak, de nemsokára annak is vége lett. Az általa diktált vagy rákényszerített emberfeletti munkatempó, no meg az ifjúsági gyülekezetben kezdődő kegyességi viszályok okozhatták **infarktusa**t, ami után már nem nyerte vissza eredeti terhelhetőségét és frissességét. Betegségének egyetlen látványos hozadéka a dohányzásról való lemondása volt 52 év szenvedély után, amit nagyon nehezen viselt, de fegyelmezetten betartott. Az órák szünetében is mindig rágyújtott és úgy beszélgett a tanári szobában kollégáival vagy az ajtó előtt diákjaival. Klinikai kezelése után, szívproblémái kezelésére naponta egyszer nagyot sétált a városban az orvosi tanács-

nak megfelelően. Hatalmas köröket tett Debrecenben a Nagyerdőtől egészen a vasútállomásig meg vissza, általában 6–8 km-t megtéve. Néhányszor én is elkísértem, mert különben haszontalan időnek tartotta az egyedül megtett egészségügyi „járőrözést”. A társasházhoz tartozott egy kicsinyke kert is, amit addig maga munkált, de megváltozott helyzetében segítséget kért. Mintha szégyellte volna kiszolgáltatottságát és másokra szorultságát. Mai fejjel már megértem magyarázkodását és zavarát, ezért általában hozzá közelállókát kért meg ilyen-olyan munkák elvégzésére, amelynek végeztével jött a felesége által készített uzsonna. Anélkül nem volt szabad elmenni, bármennyire is sürgetett az idő...

Hogyan **tartotta az óráit**? Nagyon pontosan érkezett és kicsengetés után azonnal

imádkozott. Amikor szükséges volt, személyesen is példát mutatott barna színű köpenyének használatával, amit mindig kigombolva hordott. Kisméretű, sötétzöld színű műanyag mappában hozta jegyzeteit, amit szünetben gondosan kicserélt és újra átolvasott. Mindig a katedrán ült, szemléltető képeket vagy térképet alig használt – igazából nem is tudok felidézni magamban olyan alkalmat, mikor használta volna ezeket az eszközöket. Egyszer valamilyen rádiós felvételt készítettek, de akkor sem jött zavarba, nem készítette fel előre osztályát a várható „spontán” megnyilatkozásokra, minden ugyanúgy történt, mintha ott sem lettek volna a zavaró technikusok. Mindig önmagát adta a maga odaszánt természetességével, s **magával Krisztust, az evangéliumot** is megosztotta. Az óra elején mindig énekeltünk egy verset, majd imádkozott, aztán Bibliát olvastunk, végül magyarázva tanított. Felsőbb éveseknél már óra végén voltak diákimádságok is. Az első évfolyamon az általa írt Bibliaismertetés¹¹ volt a tankönyvünk, néha próbálkozott szóbeli feleltetéssel (írásbeli számonkérés nem volt), ami büntetésként vasárnapi bezárással is járhatott, de azt csak kollégistáknál lehetett érvényesíteni, amikor a szabad mozgás helyett a tanulószobában kellett lenni egész nap. A tanításnak ezt a részét aligha szerethette és ennek gyakorlásában is változóan viselkedett. Talán azért is volt ebben szokatlanul türelmetlen, mert ilyenkor szembesült az elsajátítás hatáskörének alacsonyásával. Pedig jó órákat tartott, lelkesen, felkészülten, mindig frissen és naprakészen. Ha kérdést kapott a diákoktól, szívesen tért el a tananyagtól, és igyekezett frissen tartani az érdeklődést. Különösen a negyedik évfolyam

állt közel hozzá az életkor tekintetében is, és a tananyag tematikájában is. Dogmatikai és etikai kérdésekkel foglalkozhatott, s ez jobban megmozgatta az ifúságot. A bányászati osztályára sokan panaszkodtak provokatív magatartásuk, szokatlan elevenségük és érdeklődésük miatt, ezzel szemben ő pozitív példaként említette aktivitásukat, jó kérdéseiket, egyértelmű véleménynyilvánításra való törekvésüket. Mindig kész volt ütköztetni nézeteit mások állításaival. Az sem zavarta, ha többször is támadólag kérdeztek tőle. Emlékszem arra a vallásórára, amikor **Végh Antal: Akkor májusban esett a hó**¹² című regényével kapcsolatosan kérdezték. Tivadar bácsi – ahogyan mindenki szólította – megengedhetetlennek tartotta azokat az írói fogásokat, túlzásokat, ábrázolási színezéseket, amelyek emlékeket, személyeket, intézményeket és tisztességeket sértettek. **Szerette élvezni óráit**, mert **tisztelte hallgatóit** és növelni akarta tudásukat, hitüket, és már előre látta bennük a leendő szolgatársakat, orvosokat, felelős tisztségviselőket, hitvalló egyéneket. Még évekkal az én tanulmányaim előtt egy remek képességű diák azzal a meghökkentően magabiztos kijelentéssel nyitotta meg a vallásórát, hogy „Tivadar bácsi, tessék bármit mondani, én úgyis megcáfolom!” Mire azonnal érkezett a válasz: „... , te egy okos fiú vagy!” Ezzel le is volt rendezve a dolog.

Az **utolsó beszélgetésünk** egy kórházi ágy mellett zajlott. Akkor már tudtuk, hogy nagy a baj. Előbb csak nem kapott elég levegőt, s ezért nem tudott éjszaka fekve aludni, aztán már szétszaladtak testében a rosszindulatú sejtek. Nehezen viselte az ilyen korlátokat, megszokta a szinte zavartalan tenni akarást és tudást, amely jellemezte tevékeny

felnőttiségét, szolgálatait, egész életét. Kicsit zavarban voltam az ágyban fekvő „mestere-met” látva. Kevesebb tűz égett a szemében, fáradt volt. Valami miatt sürgetett az idő, így elköszöntem tőle, amikor azt kérte, hadd kíséren ki. Kijöttünk a szobából, majd az épületből, végül egészen messzire elkísért, aztán én őt vissza, aztán megint ő engem. Arról kérdezett, vajon tett-e valamit, ami megmarad utána? Eleget tett? Próbáltam a szokásos-megszokott szerepből kitörve vizsgáztató lenni, mert arra lett volna szüksége – de valószínűleg kevés voltam. Akkor és ott neki lett volna rám szüksége, de én képtelen voltam felnőni a feladathoz. Miután egész életében, pontosabban az általam ismert időszakban ő volt „felül”, vagyis szeretettel és **tudással mindig adott**, csak adott állandóan és örömmel, ezért nehéz volt ennek irányát megfordítani. Én még akkor is bíztam a folytatásban, Isten csodájában...

III. HATÁSA

Az a 17 vallástanári esztendő maradandó hatással volt a gimnázium arculatára, az ott tanítókra és tanulókra egyaránt. Személyes érintettségemről az előzőekben már igen részletesen szóltam. Aki szívesen foglalkozik még személyének és örökségének dolgaival, annak szívesen ajánlom az egykori „refis” diákokkal való beszélgetést, igehirdetéseinek gyűjteményét¹³, tanulmányainak kötetét¹⁴, valamint három megemlékezést¹⁵.

Egy tanítványa szerint a teológián a gimnáziumi bibliismeretéből élt, ahol egyesek szétszedték a hitét, de nem tudták utána újra összerakni. Úgy tudott hitelesen a Szentírásról beszélni, hogy megőrizte a

Biblia ihletettségét, szentségét, és igényelte a Lélek időszerű magyarázatát. Jól emlékszik az első osztályos könyv első Igéjére: „*A teljes Írás Istentől ihletett, és hasznos a tanításra, a feddésre, a megjobbításra, az igazságban való nevelésre; hogy az Isten embere tökéletes és minden jó cselekedetre felkészített legyen.*” (2Timótheus 3,16–17) És Tivadar bácsi ezt nagyon komolyan vette a saját tanulmányaiban, de a tanítása során is. A Biblia Istennek áldott kijelentése szabadító munkájának az elvégzésére, velünk történő foglalkozására, üdvösségünk munkálására. Sokszor hallgatói szívére helyezte: a teológia nem az ember ilyen-olyan beszéde Istenről (az legfeljebb valamilyen erőtlen vallásos próbálkozás), hanem Isten kijelentése, érthető szava az emberhez. **Biblikussága** egy olyan időszakban vált erőteljes üzenetvé a gimnáziumban, amikor egy félreértett „fejlődés” nevében sokan korszerűtlennek tartották az írott Igét!

Ő azon kevesek közé tartozott, akinek személyiségében elválaszthatatlanul összeforrt **az Ige tanítása és hirdetése**. Egy remek előadásában¹⁶ annak öröméről vallott, hogy hogyan tartotta őt fiatalosan a fiatalság, mert miközben köztük és értük dolgozott, maga is épült. Mert az igehirdetés, az evangélium hirdetése az, ami egyedül alkalmas a megszólításra. Nem az ifjúság áll a tanítás középpontjában, hanem Krisztus evangéliuma, annak formáló, vezető, gyógyító ereje. A megszólítás eszközeként az igehirdető, a tanító legyen személyében hiteles, vagyis hittel szóljon, s annak megfelelően éljen. Rózsai Tivadar tanítói és igehirdetői elveiről, gyakorlatáról külön kellene írni, most legyen elég annyi, hogy személye azért volt hiteles, mert **hitt és tudott is**. Számára ez

nem vált el egymástól, mert együtt kapta mindkettőt Krisztustól. Amikor szenvedélyesen tanított, hogy előrébb segítsen, akkor prédikált, vagyis **hirdette a szabadság evangéliumát**, amely az embernek örömteli kötelessége, de nem kényszere, sokkal inkább szabadsága. Az ember szabadon választhatja és lelkesedhet érte – s ő **nagyon tudott ezért lelkesedni** és fáradhatatlanul lelkesíteni. Amikor pedig Igét hirdetett, folyamatosan előbbre akart juttatni, mint aki tudja, mert megtapasztalta, lehet emelkedni, növekedni hitben, Krisztus megismerésében és az engedelmességben, akárcsak a szeretet útján való járásban. Ezért tudott nagyon jó órákat tartani, s ezért nem fáradt bele a tanításba, mert ő maga is nagyon szerette a legfőbb Tanítót, és az Úr legfontosabb tanítását, az evangéliumot.

Hihetetlen munkabírásáról már talán tettem említést. Egész vallásánári munkálkodása során egyszerre több fronton is vállalta a küzdelmet. A heti megkerülhetetlen munkaideje 50–54 óra között lehetett, s mellette gyakran segített másoknak németből, latinból, igehirdetésre készülésként, fordításban, de szabadidejében – főleg nyáron vagy szünetben – szívesen vállalt előadásokat vagy vendégszolgálatot is. Éves szolgálatainak száma 300 fölött volt, mellette kb. 2.500 vallásórát tartott tanévenként. Isten gazdagon megáldotta, s ő áldássá akart lenni Ura kezében. Gyakran idézte XXIII. János pápát, akitől megkérdezték, hányan dolgoznak a Vatikánban? Mire ő azt felelte, reméli, hogy „a fele”. Tivadar bácsi mindig a dolgozó feléhez szeretett tartozni, jól látható eredményességgel. Ha diákjai észrevették ezt, az „ügy” iránti elkötelezettségét, akkor bizonyára a maguk életében is megtörtént

a minőségi váltás, az odaszánás magasabb fokozatba kapcsolása.

Nagyon igyekezett tanítványait **a teológia felé irányítani**. Kartársa szerint a 17 év alatt 240 személyt küldött a két lelkészképző intézetbe, vagyis a budapesti és a debreceni Teológiai Akadémiára. Voltak közülük olyanok, akik el sem végezték, vagy később módosítottak az eredeti irányon, de a többségből lelkipásztor lett, nyilván az ő hatékony segédletével. Nem törődött azok gúnyolódásával, akik szerint a máshová alkalmatlanokat, a kevésbé tehetségeseket szedte össze. Hivatkozási alapja az ismert bibliai részlet: *„Mert néztek csak a ti elhívásokat, testvéreim: nem sokan vannak köztetek, akik emberi megítélés szerint bölcssek, hatalmasok vagy előkelők. Sőt azokat választotta ki Isten, akik a világ szemében bolondok, hogy megszegyenítse a bölcsesket, és azokat választotta ki Isten, akik a világ szemében erőtlenek, hogy megszegyenítse az erőseket, és azokat választotta ki Isten, akik a világ szemében nem előkelők, sőt lenézettek, és a semmiket, hogy semmikké tegyen a valamiket, hogy egyetlen ember se dicsekedjék az Isten színe előtt. Az Ő munkája az, hogy ti Krisztus Jézusban vagytok. őt tette nekünk Isten bölcsességgé, igazsággá, megszentelődéssé és megváltássá, hogy amint meg van írva: »Aki dicsekszik, az Úrral dicsekedjék.«» (1Korinthus 1,26–31)* Vallásánári munkájának eredményeként sokan lettek lelkipásztorok az ország akkor egyetlen református középiskolájából, jóval többet, mint az azt megelőző időben.

Családi hátterét **felesége** szeretettel biztosította, férjét mindenben támogatta. Egy ideig velük élt anyósa is. Gyermektelenségét panasz nélkül hordozta, mások iránti atyai

figyelmességével hasznosította. Könyvtárát az újrainduló Sárospataki Református Kollégiumra hagyta. Akaratának megfelelően született meg a **Debreceni Lelkészképzésért Alapítvány** 1999-ben a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen folyó lelkészképzés támogatására, a hallgatói öntevékeny programok, az egyetemi kutatómunka megsegítésére. A valamikori szolgálati helyén – Hajdúhadházon – alakult intézmény az ő nevét vette fel: **Rózsai Tivadar Református Általános Iskola és Óvoda**.

Érzékenysége jól megfogható a hosszú betegeskedés után elhunyt igazgató halála után írt áhítatában: **Megemlékezés dr. Pösze Lajos igazgatóról**¹⁷. De említhetnék egy másik esetet is. Fontos volt számára, hogy diákjai évközben is, nyári szünetben is diakóniai munkát végezzenek, s mutassák meg mások iránti áldozatos szeretetüket. A tantestület előtt boldogan számolt be a nyári szünet „eredményeiről”: a nyári diakóniai szolgálatok alkalmával:¹⁸ 85 személy 176 hetet dolgozott az egyház szeretetintézményeiben, s bár volt néhány panasz a magatartásra, összességében nagyon elégedettek voltak a diákok viselkedésével és munkájával. Ez a 176 hétnyi munka 1 tanulóra átszámítva – ő írta ezt – 3 év és 2 hónap tevékenység. Milyen büszke lenne egy-egy mai vallástanár, ha ezt elmondhatná vagy felülmúlhatná! Egymás terhét hordozva betölteni a Krisztus törvényét (Galata 6,2).

Harcokban **edzett jelleme** volt tartással, tapasztalattal és bizonyos trükkök felismerésével. Nem volt a rendszer híve, de fenntartásai voltak a kritikákkal szemben is. Jól látszik ez azokban a bodroghalmi jegyzőkönyvekben, amelyeket ő írt kézzel, és az

egyházi földek államosításával kapcsolatosak. Fejlett kritikai érzékkel szemlélte az újdonságként beállított változásokat. Az kétségtelen, hogy elfogadta, sőt bizonyos értékei miatt jónak is minősítette a szocializmust, de személyes karriert nem látott, nem is keresett benne. Külön elemzést igényelne az ezzel a témával is foglalkozó két tanulmányának vizsgálata.

A próbatételek javára váltak, mert karakán személyiséggé tették. Mint minden **erős egyéniség**, az ő személye is **megosztó** volt. Küzdeni kellett a megértésért, és ez nekem is időbe telt, mire kiharcoltam. Akinek fenntartásai voltak az Igével szemben, azok inkább tartózkodóak, esetleg távolodóak lettek. A vasárnapi bezárás rossz reklámja volt tárgyának, de ez számonkérési kényszer volt valódi eszközök, osztályzás nélkül. Nem tolerálta a lustaságot, a tettetett és megjátszott tehetetlenséget. A tétlenséget bűnnek, lustaságnak, önkénynek tartotta. Vállalta a rossz tanulmányi előmenetelt mutató gimnazisták korrepetálását és kikérdezését is. Cserébe egyértelmű igyekvést, elkötelezettséget várt el – teljes joggal.

Hangszálának 1974-es **betegsége** azzal a veszéllyel fenyegette, hogy abba kell hagynia a tanítást. Hála legyen Istennek, nem így történt, műtete után gyorsan meggyógyult, mivel a Mindenhatónak más terve volt vele. De vajon tényleg az volt Isten vele kapcsolatos terve, hogy mindvégig gimnáziumban tanítson? Egy öttalantumos **egyéniségnek** – amilyen ő volt – mindenképpen a teológián lett volna a helye. A legmagasabb helyen, ahonnan messzire hangzik szava és a maximumot nyújthatja hatásában, eredményességben, igényességben. Bármelyik teológiai akadémiára befért volna akár a rendszeres

tárgyakból (dogmatika, etika, szociáletika, teológiai enciklopédia, hitvallásismeret), akár a gyakorlatiakból (katechetika, homiletika, poimenika). Óriási nyereség volt a gimnáziumnak és személy szerint mindazoknak, akik ott hallgathatták s épülhettek általa. De közben a teológia szenvedett a nagyságok és egyéniségek hiányától, különösen az egyházi tanítás területén. Erre a kérdésre én nem tudom a választ, és már őt sem kérdezhetem. Minden közösség felelős azért, hogy ajándékba kapott kincseivel mit kezd.

Egy igazi debreceni kollégiumi **jelenség volt** fizikai-szellemi-lelki-akarati-viselkedésbeli egységben. A szóbeliség embereként nemcsak hitt az emberi beszéd rendeltetésében és értelmében, de remekül is élt azzal. Hagyni kellett megszólalni, és akkor nyert ügye volt. Kinézetre ma már nehezen lenne elképzelhető, hogy ne kelljen mínusz-ból indulnia a fiatalok kegyéért.

Ami megmaradt, az bennünk van. Hatásában, formálásában, akarattalan felszívódásában. Van ereje és tartós hatása az emberi szónak, főleg akkor, ha az Örökkévalót

kívánja szolgálni. Amikor Tivadar bácsi megszólalt, akkor figyelni kellett rá. Mindig mondott valamit, mert folyamatosan adni akart. Előbb-utóbb meg tudta ragadni a másfelé figyelőket is. A vizuális kultúrának nevezett élvezeti vágyak, szórakozás helyett ő a szóbeliség hatékony mestere volt. Nem az írott anyagok sokasága és aprólékossága az ő lényének lelki-szellemi öröksége, hanem a **bennünk és értünk** szétszórt lelkesedése, elkötelezettsége, tudós volta. Saját korán túlnyúló hatása van, s ezért áldott az emléke. Mi mást is idézhetnék hálás visszaemlékezésem legvégén, mint a ballagásunkon elhangzott igehirdetés alapigéjét: *„Elkezdjük-e ismét ajánlani önmagunkat? Vagy szükségünk van-e, mint némelyeknek, hozzátok szóló vagy tőletek kapott ajánlólevelekre? A mi levelünk ti vagytok, amely be van írva szívünkbe, amelyet ismer és olvas minden ember. Mert nyilvánvaló, hogy ti Krisztusnak a mi szolgálatunk által szerzett levele vagytok, amely nem tintával, hanem az élő Isten Lelkével van felírva, és nem kőtáblára, hanem a szívek hústábláira.”* (2Korinthus 3,1–3)

¹ A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma tanári karának jegyzőkönyve az 1984. december 12. szerdán 15.00 órakor az I. emeleti tanácssteremben tartott 4. tantestületi nevelési értekezleten – 23. szám: Megemlékezés Dr. Rózsai Tivadar vallástanárról nyugdíjba vonulása alkalmából.

² Karl Barth (1886–1968) svájci református teológus, a 20. század egyik legmeghatározóbb teológusa, a dialektika teológia kidolgozója. Abban az időben sokan versengtek kegyeiért, később számos kritika érte ún. egyoldalúságáért.

³ Üdvuniverzalizmus = az a teológiai elképzelés, amely szerint végül mindenki üdvözülni fog, mert Isten jósága és megváltása ellenállhatatlan erővel győzi le a bűnt, s szünteti meg átkos következményeit.

⁴ Tanulmányok a rendszeres teológia és segéd tudományai köréből – A Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Dogmatikai és Etikai Szemináriumából 9. Sátoraljaújhely, 1943.

⁵ Beliczay Angéla – Hegyi-Füstös István – Pomothy Dezső – Rózsai Tivadar dr.: Református hitünk és életünk – valláskönyv az általános iskolák V–VIII. osztályos református vallású tanulóinak. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya

- ⁶ A fenti valláskönyv IV. fejezetét írta Rózsai Tivadar ezzel a címmel: Református keresztyén hitünk és életünk összesen 86. oldalon a következő felosztásban: A/ *Református keresztyén hitünk*: – Isten megismerése – Az Atya Istenről és munkájáról – A Fiú Istenről és munkájáról – A Szentlélek Istenről és munkájáról – A végső dolgok. B/ *Református keresztyén életünk*: – Isten szövetségéről – A Tízparancsolat – Az imádkozásról. Nekem már akkor feltűnő volt a Tízparancsolat „címe”: 1. Isten a szabadító – 2. Egyedül Istené a dicsőség – 3. Isten neve – 4. Isten nyugodalma – 5. Hálaadásunk a családjáért – 6. Hálaadásunk az életért – 7. Hálaadásunk a házastársáért – 8. Hálaadásunk a földi javakért – 9. Hálaadásunk a felebarátért – 10. Hálaadásunk a világgért. Tehát a szabadítás Istene olyan értékeket adományoz nekünk, amit csak korlátok között lehet szabadon hasznosítani.
- ⁷ Ezt a konfirmációi könyvet dr. Rózsai Tivadar és Szathmáry Sándor lelképásztorok első díjjal jutalmazott közös pályaművük felhasználásával dr. Bakos Lajos püspök elnökletével munkaközösség szerkesztette. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztályának Kiadása – Budapest. Az első kiadás 1967-ben jelent meg.
- ⁸ Virágh György: Rózsai Tivadar (1914–1990) – A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012) – Iskolatörténeti tanulmányok. Kiadta a Tiszántúli Református Egyházkerület a Kollégium fennállásának 475. évfordulójára – Debrecen, 2013. Tanári portrék, 727–753.
- ⁹ Dr. Rózsai Tivadar: A barátság, Kiadja a Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1988.
- ¹⁰ Ez 1967 őszén mindössze 2 vagy 3 hónap volt.
- ¹¹ Bibliaismertetés – Vallástanítási anyag a Debreceni Református Gimnázium I. osztályos tanulói számára. Összeállította Dr. Rózsai Tivadar. Kézirat gyanánt – Debrecen, 1974. Készítette a debreceni református kollégiumi és egyházkerületi sokszorosító iroda. A kiadásért felelős: Kürti László kollégiumi főigazgató
- ¹² Végh Antal (1933–2000) egykor a nagyhírű Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának tanulója volt, provokatív hangvételű regényében az ötvenes évek kollégiumát idézi fel az érettségire készülő Rásó Gábor szerelmes diákon keresztül. A hatás növelése érdekében hamis színben tűnteti fel az egykori tanárokat, sőt megrágalmazza őket, aminek következtében polgári perek és ítéletek is születtek. Budapest, Magvető Kiadó, 1979.
- ¹³ Álmodok álmodni – Látásokat látni, Válogatott ígéhirdetések Dr. Rózsai Tivadar vallástanártól. Szerkesztette: Fekete Károly. Magyar református ígéhirdetők. Kálvin Kiadó, Budapest, 2014.
- ¹⁴ Dr. Rózsai Tivadar: Az egyház jövője – Tanulmányok a református keresztyén nevelés kérdéseiről. Református Művelődéstörténeti Füzetek 5. szám. A szövegeket válogatta, gondozta, jegyzetekkel ellátta: Virágh György. Kiadja a Tiszántúli Református Egyházkerület – Debrecen, 2014.
- ¹⁵ Gazda István: Az egyház jövője (könyvismertetés). Református Tiszántúl 24. évfolyam, 2016. 1. szám.
Dr. Gaál Botond: Rózsai Tivadar a tanár és kolléga. Elhangzott a Kollégium Baráti Körének könyvbemutatóján Debrecenben, 2014. szeptember 20-án 14:00 órakor az Oratóriumban. <https://silverprincegg.wixsite.com/bgaal/copy-of-megemlekezés-13-paszor-jan>
Virágh György: Emlékezés a 100 éve született dr. Rózsai Tivadar vallástanárra – Elhangzott A jövő egyháza című kötet bemutatóján a Debreceni Református Kollégium Baráti Körének találkozóján (Debrecen, 2014. szeptember 20. szombat 14:00h Oratórium), Kézirat.
- ¹⁶ Fiataloknak prédikáltam – elhangzott Nyíregyházán 1987-ben a Nyírségi Református Egyházmegye lelkészértekezletén. Megjelent: Álmodok álmodni – Látásokat látni, 141–160.
- ¹⁷ A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Jegyzőkönyve a tanári kar 1982. április 14. szerda 15:00 rendkívüli értekezletéről a 69. szám alatt megőrzött áhítatáról.
- ¹⁸ Tanári jegyzőkönyv 1981. október 14. szerda 16:00 Tanácssterem, 2. tantestületi munkatervi értekezlet 16. szám – Munkaterv. Rózsai Tivadar 1981/1982. évi vallásoktatásáról, vallásos nevelésről és általában az Ifjúsági Gyülekezet teendőiről, 5. pont.

SZÁSI ANDREA

ÖRÖKSÉGÜNK: DR. GYÖKÖSSY ENDRE NYOMÁBAN

BEVEZETÉS

Lehet-e egyszerre modernnek, innovatívnak, mégis Szentírásalapúnak és biblikusnak lenni? Hogyan kapcsolódik össze a pszichológia és a teológia? Mi köze egymáshoz a szeretetnek és a szenvedésnek? Hogyan lehet úgy Igét hirdetni, hogy az olvasott és teológiailag elemzett, átgondolt Ige a szív mélyére hasson és a legbelső lényegünket szólítsa meg? Mit jelent miszsióként értelmezni a gyermekek közötti hitébresztő, hitmélyítő szolgálatot és szempontokat adni egy logikus, megalapozott és eredményes katechézishez? Hogyan lehet a lélektan oldaláról és az emberi életkérdések szemszögéből nézni Isten Igéjét, majd az Igén keresztül arra bátorítani, hogy megtaláljuk az Isten által adott saját válaszunkat létünk kérdéseire? Olyan kérdések ezek, amelyekre választ kapunk, ha Dr. Gyökössy Endre munkásságát nézzük. Kiadványunk nagy elődök tapasztalatait és a tőlük tanultakat állítja elénk. Az Embertárs folyóirat 2013-ban egy önálló számot jelentett meg, melynek címe ez volt: „Gyökössy Endre évszázadában”. A tanulmányomban

annak szeretnék utánajárni, hogy neves szakemberek miért méltathatták őt ilyen módon. Egy olyan református lelkipásztorpszichológus felismeréseit és az általa közvetített látásmódot szeretnék bemutatni, amely a mai életünkre, hittanoktatásunkra és pasztorálpszichológiai szemléletünkre is hatással van.

1. SZENVEDÉS ÉS SZERETET, DICSŐSÉG ÉS ALÁZAT: EGY ÉLETÚT TÖRTÉNETE

Azt gondolom, hogy vannak emberek, akik bármihez is kezdenek, nem tudják másként csinálni, csak őszintén, teljes szívvel és lélekkel. Mert elkötelezettek az iránt a terület iránt, ahová elhívást kaptak és keresik annak a lehetőségét, hogyan lehet gazdagítani és adni mások felé. Bandi bácsi, „Isten öreg bojtára”, „a szeretet teológusa” – ahogyan általában ismerték és említették őt – ilyen ember volt. Ha csak a puszta adatoknál és tényeknél maradunk, akkor elmondhatjuk, hogy a 20. század majdnem egészét végig élte. 1913. február 17-én született Rákos-

palotán egy hitben élő ökumenikus családban (református apa, római katolikus édesanya) és 1997. november 20-án halt meg. Nemcsak származásilag tartozott Isten iránt elkötelezett családba, ő maga is komolyan vette a hitét. Írásaiból, a vele készült interjúkból, a család és a barátok emlékeiből kiderül, hogy valóban mindent az Ige mérlegére tett. Még a felekezeti hovatartozását is. A szakmai méltatásokból és önvallomásaiból is láthatjuk, hogy református lelkipásztor volt, de elfogadó és befogadó ökumenikus szemlélete különböző felekezetű, vagy akár egyházon kívüli emberekhez is közel vitte.

84 évet kapott ajándékba Istentől, melyben sok dicsőséges mérföldkövet és elismerésre méltó pontot láthatunk. Mi minden fért bele ezekben az évtizedekben?

Három diploma: A budapesti KRE-HTK-n (akkori nevén Budapesti Református Teológiai Akadémia) református lelkipásztor, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen (akkor Pázmány Péter Tudományegyetem) pszichológiát tanult. A kettőt egy időben, titokban, de nagy elszántsággal végezte. Majd Nagykőrösön tanítói oklevelet is szerzett.

A bázeli ösztöndíjas időszak (1940–1941): Rátalált élete hűséges társára (Ruck Reinhild) és elköteleződött a pásztorálpszichológia iránt. Az itteni időszak alatt kiváló teológus tanárai voltak, a kor nagy tudósai és igehirdetői, akik formálták a gondolkodását (Jung, Karl Barth, Emil Brunner, Theodor Bovet, Walther Lüthi).¹

Két PhD, egyrészt a pszichopedagógia területén, másrészt egy bölcsészeti. Ehhez kapcsolódóan pedagógiából, pszicholó-

giából és valláspszichológiából magántanári képesítés. Pedagógiáján érezhető, hogy Karácsony Sándor tanítványa (a PhD dolgozatát is nála írta), akinek szemléletmódja szintén nagy hatással volt rá.²

Közel 60 évnyi lelkipásztori, vallásoktató lelkészi (ma hittanoktató és vallásnár kifejezést használnánk rá) *szolgálat,* amely során része lehetett az Újpest-Újvárosi Református Egyházközség alapításában, ahol folyamatos igehirdetői, oktatói és lelkigondozói tevékenységet végzett (több mint 40 évig). Itt 1952-től, a tiltások ellenére is, péntek esetenként bibliai sorozatokat, ősszel pedig héftől-péntekig evangélizációs alkalmakat tartott. Karsai Eszter a róla szóló megemlékezésben „sztár igehirdetőnek” nevezte ezt a szolgálatát, mivel évtizedeken keresztül folytatódtak azok a sorozatok, evangélizációk, ahová nemcsak Budapest más kerületeiből, de még vidékről is sokan érkeztek. A templom felé tartó buszokon gyakran így is mondták be a templom közeli leszállóhelyet: Gyökössy-megálló.³

56 év, hitben, hűségben és szeretetben megélt házasság és 5 gyermek (3 maradt életben), melyben társa a már említett holland Ruck Reinhild, egy baseli államjogász professzor lánya, aki Magyarországon élte vele végig ezeket a nem mindig könnyű éveket.

286 kiadvány, melyből haláláig 83 mű került kiadásra, a többi pedig csak utána a hagyatékából került elő.⁴ Ezek között található:

3 verseskötet, melyet még fiatal éveiben (1942-ig) írt meg és amelyeket Baja Mihály, Babits Mihály is pozitívan értékelt.⁵

Kép forrása: <https://www.magunkrolmagunknak.hu/gyokossy-endre/>

Egy gyermekeknek szóló anyag, melyben mesék, elbeszélések, színdarabok, versek, stb. találhatóak (1947).

Több száz könyv és szakmai anyag, melyek között bőségesen található tudományos szakirodalmat a valláspedagógia, pasztorálpszichológia területén éppen úgy, mint igehirdetéseket, igemagyarázatokat, bibliai témához kapcsolódó tanulmányokat, nehéz teológiai témákat érthetővé tevő feldolgozásokat, lelkipozítói tapasztalatait is összefoglaló történeteket, tanulságos gondolatokat egyaránt. Ezekben költői vénáját is használva nagyon kifejezően és tartalmasan mutat rá a lényegre és hangsúlyozza a formálódás lehetőségeit.⁶

Közeli barátja volt Dr. Joó Sándor, akivel gyakran együtt készültek az igehirdetésekre.⁷ Ez a hatás mindkettőjük szolgálatában nyomon követhető.

A Református Gyermekmisszió Szövetség megalapításában és működésében aktívan vett részt, tanított, előadásokat tartott a gyülekezeti gyermekmunkások között, tanácsokat, segédanyagokat írt.⁸

Cikkei a *Confessióban*, *Theológiai Szemlében*, *Református Egyházban*, *Vigíliában*, *Házunk Népeben*, az *Új Forrásban* és néhány német nyelvű folyóiratban jelentek meg.⁹

Közéleti megjelenések: a Magyar Pszichiátriai Társaság tagja volt, ehhez kapcsolódóan 1982-től rendszeres előadásokat tartott orvosok, pszichológusok számára.¹⁰

Tagja volt az MRE Doktorok Kollégiumának.

- *A Danubius Rádióban* telefonos lelki segélyszolgálatot végzett, de otthona is alapvetően egy tanácsadó „központtá” vált.¹¹

- A rendszerváltozás után, bár könyvei miatt már ismert volt, de előadóként is egyre nagyobb népszerűsége tett szert, számos újságban interjút készítettek vele és előadásokat tartott szakmai és közéleti fórumokon.¹²

- *Négy nagy elismerésben részesítették*: A Budapesti Református Teológiai Akadémia díszdoktora lett 1990-ben, Pro Urbe Budapest Díjat kapott 1992-ben, Újpest díszpolgára lett 1993-ban (élete nagy részében itt élt és szolgált).¹³ Megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét is.¹⁴

Halála után sírhelyét a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság védetté nyilvánította, emlékkonferenciát szerveztek 2013-ban, az Embertárs folyóirat egy teljes lapszámot szentelt születésének 100. évfordulójára (2013/1), illetve nevét viseli egy református óvoda (Gyökössy Endre Református Óvoda, 2. kerület) és a 2005-ben létrejött Gyökössy Endre Lelekipozítói és Szupervízori Intézet. Ez utóbbi azt az ökümenikus és pasztorálpszichológiai szemléletmódot viszi tovább a lelkipásztorok, hittanoktatók, diakónusok, szociális dolgozók és gyülekezeti munkások továbbképzésében, mely Gyökössytől származik.¹⁵

Végigtekintve az itt felsoroltakon, úgy tűnik, hogy egy diadalmas és tartalmas élet állt mögötte. De ahol fény van, ott az árnyékot is láthatjuk. Az általa végigélt időszak sok kihívást és nehéz élethelyzetet is tartogatott számára. Már az, hogy átélte a két világháborút, mutatja, hogy sok nyomorúságot láthatott. Az elsőtől még kisgyermek volt, de a második világháború idejéről tudjuk, hogy karitatív tevékenységet folytatott feleségével együtt, majd a háború után fon-

tos küldetésének tekintette a megújulást, a bátorítást és a megerősítést. A kor politikai beállítottságának ő is áldozata lett, mivel a származása (nagypolgári családból származott) és svájci állampolgárságú hitvese miatt osztályidegennek nyilvánították az 1950-es években, és nem taníthatott tovább a budapesti Teológián.¹⁶ Többször is megfenyegettek és tiltották, majd nemcsak a tudományos karrierjét gátolták, hanem családilag is lehetetlen helyzetbe hozták. Szüleit kitelepítették és akadályozták a munkáját, a lelkeszi hivatása azonban megmaradhatott.¹⁷ Személyes tragédiája, hogy miközben ő maga is komoly betegséggel küzdött, két kisgyermek is elhunyt ez alatt az időszak alatt. Életének egyik mélypontja volt egy súlyos műtét után, mikor haldoklónak nyilvánították, mégis ajándékba kapott utána Istentől még több mint 40 évet. *„Akkor ajánlottam fel maradék életemet a lelkigondozás, lélek-és életápolás szolgálatára”* – olvashatjuk valomlásában erről az időszakról.¹⁸

Reformátori szemléletmódját és bátorságát több írása is mutatja, még egy Reformáció c. lapot is újtjára indított 1956-ban, mely aztán a forradalom leverése után nem jelenhetett meg továbbiakban. Betegsége miatt nem internálták, de még közel 30 évig csak írásain és igehirdetésein keresztül szolgálhatott. Természetesen a támadások itt is megtalálták. Az egyházi és világi méltóságok hol a gyülekezeti szolgálatában akadályozták, hol a tanítástól, máskor pedig az evangélium hirdetésétől tiltották el. Könyvei ugyan megjelentek már a '70-es évektől kezdve, de csak 1987-től került vissza a Teológiára oktatóként, ahol a pasztorálpszichológia területén taníthatott.¹⁹ Tanítványai közé tartozott pl. Dr. Pálhegyi Ferenc is, akinek

munkásságában felismerhetjük Gyökössy családlélektani látásmódjának hatását.

Személyesen sajnos nem találkoztam vele. Írásaiból azonban nemcsak korszerű, tudományos igényű és innovációkat hozó szakemberként ismerhettem meg, aki folyamatosan olvasott, kutatott, képezte önmagát, hanem olyannak, aki ezt a tudást igyekezett átadni és közvetíteni a szolgálatban is. Mindezt igényesen, biblikusan, mégis egyszerű nyelvezettel, mély lélektani ismerettel és a sokat tapasztalt, sok mindent átélt ember alázatával, szeretettel teli be- és elfogadásával. Ezt támasztják alá a róla szóló életrajzi írások is. Többen kiemelik, hogy a sokféle titulus helyett inkább „Bandi bácsinak” nevezte saját magát. Voltak, akik „Isten öreg bojtáraként” vagy a „szeretet teológusaként” hivatkoztak rá. Önmeghatározásában „homo Christianusként”, azaz krisztusi emberként definiálta önmagát.²⁰

Határtalan ökumenikus szemléletét mutatja az is, hogy minden Krisztusban hívőt nem keresztyén vagy keresztyény kifejezéssel illet, hanem homo christianusként. Felismerése ma is helytálló. Három típusba sorolja őket: határozatlannak azokat nevezi, akik beleszülettek egy történelmi felekezetbe, megkeresztelték őket, de számukra sokat nem jelent a hit. Határozottnak azokat nevezik, akik szigorúan a saját felekezetükhöz tartoznak, nem nagyon együttműködők a másik felekezet képviselőivel, de nem biztos, hogy ez a mindennapi életükben is megjelenik. Vasárnapi keresztyéneknek tartja őket: *„Vannak homo christianusok, akik úgy lépnek ki a templomuk ajtaján, mintha bent se lettek volna és a következő vasárnap úgy lépnek be rajta, mintha nem úgy éltek volna odakint, ahogyan éltek.”*²¹

A harmadik csoportba tartozó, „határtalan” embereket tartja követendő példának. Akik Krisztust követik és valóban Vele élnek. Így fogalmaz velük kapcsolatban:

„Azok ezek, akik rádöbrentek, hogy Jézus nem vallásalapító, hanem életformát hozott erre a véres bolygóra. Jézus sose mondta: *Jer és ezt és ezt mondjad utánam, hanem Jer és kövess engem. Azaz: élj úgy, ahogyan én. Azok a határtalan homo christiánusok, akiket egyszer megidézett Jézus szeretetének határtalansága.*”²² Ezt az életet átható látásmódot képviselte teljes munkásságában. Különösen nagy erőssége ezeknek az anyagoknak (és alapvetően más írásainak is) az „életzagúság”, az egyszerű, mégis szakmailag megalapozott fogalmazások, a kifejező példák és hasonlatok használata, személyes életpéldák, kapcsolópontok megteremtése az egyéni életvalóság és a tudományos világ között. Számomra mindig megható az az őszinteség, amivel a szerző nemcsak a pozitív élményeit, hanem saját korlátait, hiányosságait is felvállalja. Olvasóként azt érezhetem ebből, hogy szabad hibázni, nehéz élethelyzeteket átélni, de ezekben is lehetőség van a fejlődésre, megerősödéssre, felszabadulásra. Mindezt Krisztusban és Krisztus által.

Szakmailag több területen innovatórként jelent meg. Nemcsak a pasztorálpszichológiai szemléletet hozta be a keresztyén lelkigondozásba, megalapozva a parakletikus lelkigondozást, hanem az istenképek témájában is irányadó felismerései voltak, amelyek a mai katechetikai szemléletünket is sok szempontból meghatározzák. Bagdy Emőke a mai pozitív pszichológia előfutáraként tartja számon. Ezekre a következő részekben térek majd ki részletesebben.

Isten iránti alázatát és mélységes szolgál-
ni akarását mutatja egyik önvallomása is:

„Híveim közül egyre többen kerestek fel lelki bajaikkal. És én megriadtam. Ismerem Ábrahám, József, Jákób meg a többi családfáját, történetét – de a híveimét nem! Az ó- és újtestamentumi Embert ismerem – de az újpesti srácokat, meló-sokat nem... Akit csak tudtam, egyenként meghívtam beszélgetni, egy teára, egy kis kerti üldögélésre. Így aztán minden templomba járó atyámfiával szoros, emberi kapcsolatba kerültem. Azért végeztem el a pszichológiát, hogy ne csak igeismerő, hanem emberismerő »lelkész« lehessenek: a lelkek igazi gondozója. Nem azért lettem pszichológus, hogy pszichológus legyek, hanem azért, hogy pásztor, vagy legalább bojtár lehessenek...”²³

Honnan volt mindehhez energiája? Költői módon így fogalmazta meg azt, hogy attól az Istentől, Aki erőt tud adni mindenhez a számára:

„Árnyék mögött Fény ragyog,
nagyobb mögött – még nagyobb,
amire nézek: az vagyok.”²⁴

2. LÉLEKTANI VONATKOZÁSOK ÉS HATÁSA A PASZTORÁLPSZICHOLÓGIÁRA

Abban az időben, amikor Gyökössy pszichológiával és lelkigondozással foglalkozott, a teológia számára ez elég leértékelt és alábecsült terület volt. Így ír erről ő maga:

„Hálátlan feladatra vállalkozott – mondta Bovet, öreg tanítómesterem, a házasságlelektan atyja, a IV. Nemzetközi Családlelektani Szimpózionon néhány

éve Zürichben, amikor arra a kérdésre, hogy min dolgozom, erről a munkámról vallottam neki. Talán megértettem, mire célzott a neves pszichiáter, aki egy híres teológiai fakultás tiszteletbeli doktora is volt. Azt hiszem arra, hogy lesznek teológusok és igeolvasók, akik sokallják majd munkámban a pszichológiát, és lesznek pszichológus, s a lélektan tudományában jártas olvasók, akik határsértéssel, teologizással, misztikával vádolnak. Nincs mit felhoznom védelmemre, ha csak azt nem, hogy ha volt közel négy évtizedes újpesti szolgálatomnak valamelyest eredménye, ahhoz teológus-pszichológus voltom is segített. Hiszen igehirdetésemben és lelkigondozói szolgálatomban a Lélek ötvözte egyé a két tudományt.”²⁵

Németh Dávid úttörő munkaként említi azt a tevékenységet, ami Gyökössy munkásságát jellemzi ezen a téren. Ennek része volt a kor szakirodalmának alapos összegyűjtése és annak a kiszűrése, hogy az adott kor modern és sok felismerést tartalmazó anyagából mi az, ami hasznos lehet a lelkigondozás számára, illetve az olvasottakat átengedte egy komoly teológiai és biblikus szűrőn. Eredményként pedig olyan szakmai anyagok születtek, amelyek önismeret, emberismeret, lélektan szempontjából hiánypótlók a mai napig is. Maga a pasztorálpszichológia magyarországi meghonosítása is az ő nevéhez köthető, valamint a pneumatikus mentálhigiéné és a parakletikus lelkigondozás megalkotása is. Saját magát kétféle szempontból tartotta exegétának: egyrészt aki az Igét elemezte, másrészt aki az embert. Sőt, nagyon fontosnak tartotta azt, hogy az egyház felelős lelkigondozói tevékenységet

folytasson.²⁶ Ilyen jellegű munkái azonban nemcsak a szakembereknek (lelkészeknek, tanároknak, segítő foglalkozásúaknak) szólnak, hanem minden olyan egyénnek, aki elkötelezett az önismeret, önfejlesztés és a másoknak való segítségnyújtás irányában. Tanulmányomban most azokat a segítőket készült összefoglaló szakmai anyagait emelem ki, amelyek egy mai pedagógusnak, lelkipásztornak, hittanoktatónak vagy lelkigondozónak is hasznosak lehetnek. Néhány nagy műve ma is alapvetőnek számít a pasztorálpszichológia terén. Ezek a következők:

- *Bevezetés a pasztorálpszichológiába (1981)*: Az anyag valójában egy teológusok számára tartott előadásorozat gépelt változata, mely csak kéziratban létezik. Jól összefoglalja azonban azt a pasztorálpszichológiai látásmódot, amit a szerző képvisel. Ebben kimondottan a parakletikus lelkigondozásra készíti fel a hallgatókat. Olyan szempontokat is megfogalmaz ebben a műben mint a lelkigondozás megfelelő és segítő külső körülményeinek megteremtése, a lelkigondozó tudatos önfejlesztése, azok a védekező mechanizmusok, amelyeket a kliensnél vagy magunknál észlelhetünk, a terápiás beszélgetés vezetésének módja, a zavaró tényezők kiszűrése vagy éppen a leggyakrabban elkövethető hibák számbavétele. Korának kiemelkedő szakembereit is bemutatja röviden, illetve azokat a kulcspontokat, amelyek a lélektanban fontosak lehetnek az olvasó számára.²⁷
- *Magunkról magunknak (1981)*: Ez a mű egyszerre szól a szakemberhez és az önmagát fejleszteni akaró olvasóhoz is, amit témái is mutatnak. Olyan kérdések és

hátterük kerül elő biblikusán és felszabadító módon bevezetve, mint pl. a félelem, az agresszív indulataink, komplexusaink, projekcióink, árnyékszemélyiségünk, álmaink, extra- és introvertáltság, depresszió, szomorúság, magány, szenvedély, szenvedés, gyász és haldoklás.²⁸

- *Életápolás: vallás- és családlélektani eszszék (1991)* című kötetében egyfajta „samaritánusi” szolgálatra hív, amelyben valakinek a segítői, „emberei” lehetünk. Bár kimondottan a lelkészeket szólítja meg a bevezető szavakban, de ő maga is kiemeli, hogy mindenkinek szólnak az itt megfogalmazott gondolatok, akikre akár egy embert is rábízott Isten. A kötet első fele valláslélektani tanulmányokat tartalmaz, valójában pasztorálpszichológiai szempontokat érvényesítve. A második fele családlélektanként szerepel, de olyan témákat dolgoz fel, amelyek a hittanoktatás és a gyermekek, fiatalok között szolgálók számára is fontos lehet (pl. istenképek fejlődése, lázadások kora, család szerepe, stb).²⁹

Magát a pasztorálpszichológiát, a lelkipásztori szolgálatot segítő lélektanként említi Gyökössy, melyben fontos szerepe van az önismeretnek és az emberismeretnek. Hangsúlyozza, hogy az életet ápolni kell, de ehhez szükség van megfelelő lélektani ismeretekre is, melynek része a lelkigondozó önismerete, önfelnevelése is. Őv a túlzott pszichologizálástól és a túlzott teologizálástól is, mert mindkettő távol vihet a céltól.³⁰ Az általa megalkotott irányzatára Bovet munkássága, C. G. Jung pszichoterápiája, Tillich teológiája, Viktor E. Frankl logoterápiája, H. Barz, P. Tournier és C. Rogers hatott a legnagyobb mértékben. Itthoni

viszonylatban leginkább Karácsony Sándor pedagógiájához kapcsolódik.³¹ Gyökössy a lelkigondozói szolgálatot, segítői tevékenységet „Fülöp – szolgálatnak” nevezte el az ApCsel 8,26–40 alapján. Ezt az igeszakaszt ő úgy értette, hogy az etióp kincstárnok testi-lelki sérült, akihez Isten azért küldte Fülöpöt, hogy az elveszettségéből gyógyulást nyerhessen. Innen vezeti le tudományos kifejezéssel az ún. parakletikus lelkigondozás fogalmát.³² Úgy értelmezi, hogy ez a tevékenység a Szentlélektől származó szolgálat (Kol 2,1 alapján), egyfajta küzdelem azért, hogy az emberek szíve „megbátorodjék”. Bátorító, vigasztaló, gyógyító szolgálatnak tartja, aminek része a „partnercentrikusság”, ahol az ember áll a középpontban, az ő tapasztalataival, életvalóságával. Másrészt szerves része az odafigyelés az emberre, de a megszólaló, beszélő, üzenetet közvetítő Istenre is. Jelen lenni, valaki „emberének lenni”, félbe nem szakítani, hanem meghallgatni, tanácsadás és közbevetés nélkül, valódi és mély „rész-vétellel” –ahogyan egyik írásában megfogalmazza. Fontosnak tartja itt, hogy a megoldásra az egyén magától jöjjön rá, a szeretettel figyelő és megértő partner társaságában, aki empatikus, vele érző és a helyzetébe bele érző. Szükség szerint a párbeszédre is készen áll. Olyan beszélgetésre, mely a megoldás felé visz. Úgy véli, hogy ha non direktív, azaz konkrét utasításokat nem adó módon, inkább csak kísérve, segítve van jelen a lelkigondozó a folyamatban, egyfajta bábai tevékenységet végez.³³

„Így is mondhatnám: a non-direktív lelkigondozáskor bábák vagyunk, tehát valamit világra segítünk, ez bábaszolgálat, de a partnerünknek kell megszülnie a megoldást.”³⁴

A parakletikus lelkigondozás öt jellemzőjét így foglalja össze a szerző:

- partnercentrikus,
- a beszélő Isten emberre is odahallgató partnere a lelkigondozó,
- empatikus és beleérző hallgatással vagyunk jelen,
- igazi dialógus van benne,
- jó kapcsolatokat, jó kommunikációt eredményez felfelé, befelé, kifelé.³⁵

A legutolsó gondolat egyfajta cél is a számára, azaz az egyén egészséges és jó kapcsolatteremtési készségének a megerősítése és megteremtése. Ez a kapcsolatteremtés vonatkozik Istenre, önmagunkra és másokra is. Az egész szemléletmódját összefoglalja az egészségről való felfogása:

„Egész-séges embernek lenni azt jelenti:

- a) Egészséges kapcsolatban vagyok fölfele, Atyámmal, Gazdámmal.
- b) Egészséges kapcsolatban vagyok önmagammal, tehát se le nem becülöm, se túl nem becülöm magam, ismerem a tudatalattimat is, a rugóimat is, a projekcióimat, a kivetítéseimet is, még a komplexusaimat is.
- c) Egészséges kapcsolatban vagyok embertársaimmal.

Az első kettő ezt eredményezi. Tapasztalatom és meggyőződés, hogy bármelyik kapcsolatomban megromlik, megromlik a másik kettő is. Mi voltaképpen ennek az öt pontba foglalt parakletikus együttlétnék a célja? A gyógyítás és felszabadítás. Gyógyítás az életre és az öröklétre. A partnerem fölszabadítása arra, hogy önálló ember legyen, önállóan másnak is a partnere tudjon lenni, tehát ne csak segítségre szoruló, hanem ő maga is segítséget adó emberré váljék.”³⁶

A Gyökössy Endre által fölvázolt és többféle önismereti témában kibontott parakletikus lelkigondozás ma is jelen van a lelkigondozásban. Külföldön német területen Klaus Winkler, Manfred Seitz, illetve az USA-ban a terapeutikus lelkigondozás irányban S. Hiltner, H. Clinebell képviseli ezt a szemléletet.³⁷ Ha nagyon egyszerűen szeretném megfogalmazni ez a látásmód arról szól, hogy Krisztusban közel lép a terapeuta/lelkigondozó az emberhez és életre hívja, bátorítja egy örömteli, felszabadult, Istenben megélt életre.

Melyek még azok a fő szempontok, amelyeket Gyökössy képviselt és javasol a lelkigondozás számára?

- Látásmódjában jelen van Rogers szemlélete, különösen a három alapelv (empátia, feltétel nélküli elfogadás, kongruencia) vonatkozásában, de hangsúlyozza a bizalmi légkör kialakítását, a titoktartást mint lelkigondozói kompetenciát, a kliens egyéni kontextusában (élet-helyzetében és összefüggéseiben) való meglátását, erőforrások keresését, viszatükörözést is. Fontos szerepe van ebben a szemléletmódban a segítő tudatos önfejlesztésének is. Sőt, azt is javasolja, hogy akár egy külső kontrollt is érdemes kérni – azaz mai szóval szupervízióra és személyes lelki kísérés (kísérő) keresésére bátorít.³⁸
- A lelkigondozói szolgálatban kísérőként azonosította magát és ez a lelki kísérés ma is fontos beszéljünk akár gyülekezeti szolgáltról vagy iskolai/oktatási tevékenységről.
- A beszélgetésekhez és a segítő alkalmakhoz (C. G. Jung alapján) egy ún. lelki be- és kimosakodást is javasol, melyet

az Istennel és az Isten előtt, a hozzánk érkezőért és az áldásos szolgálatért tehetünk.³⁹

- A hívő keresztyének (ezen belül a lelkipásztorok, oktatók, lelkipásztorok) számára ajánlja az ő- és ókeresztyén gyakorlatból a meditáció, szemlélődés, egyéni csöndesség és imádság szoros összekapcsolását. Az Isten létében való jelenlét, a Vele való áldások megélése, önmagunk felismerése, az Isten csöndjébe való besimulás, feltöltődés, majd a kilépés és szolgálat alkalmi lehetnek ezek az egyén számára.⁴⁰
- Egy olyan jelenséget is felismer és megfogalmaz Gyökössy, amit ma viccesen „valáskárosult” néven szoktunk emlegetni, bár a jelentését tekintve semmi humoros nincs benne. Inkább szomorú és fájdalmas dologról van szó. A szerző „ekleziogén-neurózis” (vagy ekléziológén-neurózis) néven említi (német, angol és részben magyar szakirodalom alapján), ami arról szól, hogy Isten Igéjét fegyverül használva az egyház (az igehirdető, a gyülekezeti szolgálattelvő, hittanoktató, gyülekezeti tag) lelki, pszichés ártalmat okoz azoknak, akikhez a mindennapokban/szolgálatuk során közel kerül. Arról is ír, hogy gyakran azok okozzák ezeket a sérüléseket, akik maguk is kisebb-nagyobb mértékben sérültek. Az ehhez kapcsolódó tipikus viselkedésmód az „egyoldalú, törvényeskedő, túldogmatizáló magatartás, tanítás”⁴¹. A szolgálattelvők számára azt javasolja Gyökössy, hogy ahhoz, hogy elkerüljék ezt a működési módot, egyrészt alaposan készüljenek, és vegyék komolyan az Igét. Másrészt vegyék komolyan a lélektant és kezdjenek foglalkozni az emberek megis-

merésével, és a tudatos önfejlesztéssel is. Lelkipásztorokban, terápiaiban viszont két alternatívát ajánl a sérülések gyógyítására: a kialakult torz és megbetegítő istenkép helyett egy biblikus és gyógyító istenkép felé való vezetést, illetve a bibliai üzenet magjáig, az örömhírig való elsegítést.⁴²

Mindegyik szempont megfontolandó ma is: de azt gondolom, hogy nemcsak a lelkipásztorokkal foglalkozók, hanem a pedagógusok, hittanoktatók, bármilyen segítő területen szolgálók számára. Ennek a résznek a zárásaként az alábbi kérdések merültek fel bennem: Van-e elég önismeretünk? Törekszünk-e a folyamatos önfejlesztésre? Akarjuk-e a körülöttünk lévők, hozzánk kerülők életvalóságát megismerni? Figyelembe vesszük-e ezt a mindennapok során? Valóban segíteni akarjuk-e az Istennel való kapcsolat kialakulását, megerősödését vagy inkább csak puffogatjuk azokat az igazságokat, amelyeket az Igéből látni vélünk? Építünk vagy rombolunk a szavainkkal, tetteinkkel, viselkedésünkkel?

3. HATÁSOK A GYERMEKEK ÉS FIATALOK HITBEN VALÓ NEVELÉSÉRE (KATECHÉZIS)

Olvasva, hallgatva az igemagyarázatokat, ma is szíven talál bennünket egy-egy kifejezés, felismerés Gyökössy tollából. Szakmailag nézve, a pasztorálpszichológiai vonal mellett a másik nagy irány, amelyre munkája nagy hatással van (kimondatlanul is) napjainkig, a gyermekek hitben való nevelése. Katechetikai kapcsolódású műveit a következő csoportokra lehet bontani:

- Gyűjtemények és traktátusok („A fészek”, „A vetés”, „Petőfi”, stb.).
- Gyermekeveléshez kapcsolódó kézikönyvek szülőknek/tanítóknak („*Hogyan tartsunk gyermekbibliaórát?*”, „*Együtt a szeretetben*”, stb.).
- Nem direkt gyermekevelés és katechézis területéhez, de részben oda is kapcsolódó szakirodalmak (pl. „*Életápolás*”, „*Magunkról magunknak*”).

Bár ez a téma önmagában egy önálló tanulmányban is kifejthető lenne, terjedelmi korlátok miatt pár kulcsmomentumot emelek ki. Ehhez érdemes pár szót ejteni a 20. század hitéleti nevelésének jellegzetességeiről. A 19. század és 20. század első felének református hittankönyveiből azt láthatjuk, hogy az értelem és az akarat nevelésén volt a hangsúly. Az 1904-es református zsinat rendeletet hozott arról, hogy a református egyházközségeknek kötelességük a református gyermekek tanítása.⁴³ Ez néha csak külső kényszerként jelent meg, de azt is láthatjuk a kor anyagait, szakirodalmát nézve, hogy a szolgálattevőknek vágyuk is volt erre. Az I. világháborúig a katechézisen belül több változás is történt akár a célok, akár a taneszközök, akár a módszertan tekintetében. De a politika alakulásais hatással volt az egyházra és a hitre nevelésre. Gyökössy születésének korában, az I. világháború kezdetén egyértelművé vált a hittanoktatás iskolákból való eltávolításának a szándéka. A politikai indíttatás az egyházi tényezők távolabbi helyezése, az egyházi szándék, pedig az egyéni hit fontosságának és az egyéni hitre való nevelésnek a hangsúlyozása volt. A vezérelv így hangzott:

... a vallásos érzéket, a hitet, bizalmat, Isten akaratán való megnyugvás érzéseit

*kell a gyermeki lélekben fölébreszteni és abba beleplántálni.*⁴⁴

Ezt nemcsak a kor többi gondolkodója, de Gyökössy is a családban képzei el elsősorban, így a katechetikai szolgálattevőknek csak külső, bátorító, támogató szerepe lehet. A körülmények azonban erősen megváltoztak. Egyre több iskola állami kézbe került, megjelent a nyolcosztályos, ingyenes és kötelező elemi iskola gondolata (1940), amely új helyzeteket teremtett.⁴⁵ Makkai Sándor, Imre Lajos, Szele Miklós katechetikai szakmai-módszertani iránymutatása határozta meg ezt az időszakot, ahol a cél a gyermek hitben való építése. A katechézist úgy értették, mint magvetőt, aki szolgál és teszi a dolgát, de tisztában van azzal, hogy az eredményt és az áldást Isten adja. A katechézist a gyülekezetben képelték el, de ez inkább tanítás volt. A lelki, hitbeli nevelést a család feladatai közé sorolták.⁴⁶ A két világháború között a katechézis egyre inkább nemzeti arcukat is kapott (magyar reformátusság hangsúlyozása). Imre Lajos máig nagynevű Katechetikája a kor egyik alapvető szakirodalma lett.⁴⁷ A kor teológiájában is szempontváltás történt, elsősorban Barth és a dialektika teológia hatására. Ennek fő iránya az Isten Igéjének középpontba állítása, illetve az igehirdetés hangsúlyozása volt. A katechézisben ez azt jelentette, hogy a hittanoktatást, vallásos nevelést is igehirdetesként (gyermekek és fiatalok között) értelmezték. Ugyanakkor a szolgálattevők között kettősség volt jelen: voltak jól képzett szolgálattevők, főleg a városokban és nagyobb gyülekezetekben, míg a falvakban, kisebb helyeken lényegesen alacsonyabban képzett hittanoktatók, gyülekezeti szolgálok tanítottak. A hittanoktatás mellett

a konfirmációs felkészítés és a gyermek-istentisztelet is nagy hangsúlyt kapott.⁴⁸ Abban az időszakban, amikor Gyökössy a vallásoktató-lelkipásztori vagy éppen pedagógiai tevékenységét kezdte, Csikesz Sándor hatására megjelent a módszertani megújulás, a katechéta egyéni fejlődésének fontossága a felsőbb egyházi igények és a közegyház szintjén is megjelent.⁴⁹ Mivel közben a gyülekezetek váltak a hitben való nevelés színterévé, megerősödött a pásztori és missziói jelleg. Sőt, 1956-ig azt láthatjuk, hogy a gyermekmissziói és tanítói szolgálat erősödött. Ebbe a tevékenységbe vonódott be Gyökössy is szakmai írásaival, munkájával. A korábbi Vasárnapi Iskolai Szövetség új néven, Református Gyermekmissziói Szövetség indította újra a hitoktatást munkatársaival, akikről a misszió nagyjai között emlékezhetünk meg (pl. Dr. Ecsedy Aladár, Dr. Joó Sándor, Dobó László, stb.).⁵⁰ Sajnos, a gyülekezeti élet elnyomásának időszaka a katechézis fejlődésére is hatással volt, de megerősítette a missziói látásmódot és az elköteleződést az Ige hirdetése, az Istenhez való hívogatás irányában.

Gyökössy így vall személetmódjáról:

„Gyermekmisszió alatt nem csak azt kell értenünk, hogy a Jézus Krisztusról bizonyosságot tevő felnőttek összegyűjtik a gyermekeket, bibliáórát tartanak nekik, imádkoznak, énekelnek velük, esetleg mesét is mondanak és társasjátékokra tanítják őket a „vasárnapi iskolának” nevezett és ismert, hetenként egyszeri összejövetelen.

Még az sem teszi ezt a munkát gyermekmisszióvá, ha a vezetők közben látogatják a gyermekeket a családok körében és érdeklődnek szükségük felől,

hogy azokban anyagi vagy lelki segítséget nyújthassanak nekik. Mindez és még sok más is, ami a felnőtt gyermekvezető dolga, természetesen hozzátartozik a gyermekmisszió munkájához, mivel éppen a gyermekekről van szó, akik tanításra, nevelésre, lelkigondozásra és a szeretet sokféle segítségére szorultak. Azonban a gyermekmisszió lényege, központi része, döntő jelentőségű tartalma maguknak a gyermekeknek a missziója egymás között és egymásért...”⁵¹

Ennek része volt a tavasztól-őszig tartó „kiképző táborok” tartása, amelyeket a Református Gyermekmissziói Szövetség égisze alatt szervezte meg. Itt evangélikációk, gyermekmunkára felkészítő alkalmakra készítették fel a résztvevőket. Emellett kézikönyvek is készültek, melyben Gyökössy is részt vett: *„Legeltesd az én bárányaimat”* (1948), *„Én kicsinyeim”* (1948), *„Gyermekünkkel az Úrban”* (mely ma az *„Együtt a szeretetben”* címmel lehet ismerős). Ezekben valláslélektani, hitre neveléshez kapcsolódó családlélektani ismereteket is találhatunk. Emellett két nagyon hasznos szakmai anyag is elkészült. A *„Hogyan tartsunk gyermek-bibliáórát?”* című könyv máig használatban van szakirodalomként az MRE hittanoktatásában. A megírásakor rendkívül modern volt. Emmanuel Jung német szakmai anyagát felhasználva készítette a lelkipásztorpszichológus. Hasonlóan új és nagyon hasznos anyag volt a serdülő korosztály sajátosságait figyelembe vevő konfirmációra felkészítő kézikönyv, mely egy neves bázeli lelkész (Werner Pfendsack) munkája alapján született.⁵² Ezek nyomvonalán készült el az MRE egyik legelterjedtebb

gyermek-istentiszteleti segédanyaga: *Tegez Lajos: „Tanítatók meg ezeket fiaitoknak...” I–II. Gyermek-istentiszteleti tanítások* (Kálvin Kiadó). Vannak olyan gondolatok ezekben a könyvekben, amelyek ma is időszerűek, míg vannak, amelyek már részben elavulttá váltak. Jelenleg nem célom kritikai munka készítése, így az alábbiakban inkább arra térek ki, hogy mi az, amiben ma is felfedezhető Dr. Gyökössy Endre hatása a katechetikai szolgálatunkra.

- Nem teljesen új felismerés, de Gyökössy számára a katechézis misszió és igehirdetés egyaránt. Mindez a gyermekek nyelvén és a gyermekek/fiatalok életvalóságát, mindennapi élethelyzeteit figyelembe véve kell, hogy megtörténjen. Ma, ugyanezt valljuk minden korosztály hitből hitbe történő nevelésében.
- Hangsúlyozza a szolgálattevő szakmai-módszertani és lelki felkészültségének szerepét. Barthra hivatkozik: *„Mivel mindent Isten tesz, nekem mindent meg kell tennem.”*⁵³ Beszél egy ún. előkészítő óráról, amit a gyermekek között szolgáloknak tartanak, a szakmai munkájuk és lelki életük megtámogatására. Ma ez kevésbé van már jelen, de az a szemléletmód, hogy először magunkon szűrjük keresztül az Igét és a gyermek sajátosságát figyelembe véve adjuk tovább, az az RPI katechetikai szemléletmódjának és a hittanoktatást végzők felkészítésének/szakmai támogatásának is egyik alappillére. Nagyon hasznos felismerése Gyökössynek, hogy jó lenne, ha a gyülekezeti közösségekben havonta lehetnének vezetőképzők, melyben módszertani, gyermeklélektani, lelkigondozási kérdések, stb. megbeszélésére kerülne sor.⁵⁴
- Ma a katechézis „kettős középpontúságának” nevezzük azt a szemléletet, amelyet a „*Kis módszertan*” már részben említ. Ez az Isten Igéje és a gyermek figyelembe vételét fogalmazza meg.⁵⁵ Emellett fontosnak tartja a hívogatást a kényszerítés helyett, valamint az Ige hiteles és hűséges közvetítését. Kiemeli azt is, hogy alaposan legyenek megtervezve a „tanórák” vagy gyermek/ifjúsági alkalmak, és az értelem mellett az érzelem is jelenjen meg. Különösen fontos – és ezt a jelenlegi kerettantervünkre is jellemző –, hogy a „kevesebb több” elvet alkalmazását javasolja. Legyen idő a megállásra, elmélyülésre, megértésre! Ahogyan alapvetően Gyökössy szolgálatát áthatotta a szeretet, a katechézisben is kiemeli a Krisztusban és Krisztuson át vezető gyermekszertető szolgálat jelentőségét.
- Az E. Jungtól vett struktúra ma is jelen van a tanításunkban, különösen a kisebb (óvodás, alsós) korosztály számára. Itt az egy nézőpontból való láttatás jelentőségét, a motiválás fontosságát, gyermeki figyelem fokozását és az aranymondások szerepét találhatjuk meg. A bibliai történetmondáshoz a következő kulcsszavakat javasolja: egyszerűen, egyszerűen, felkészülten, élettellejesen, személetesen. Ezek a szempontok ma is megállják a helyüket.
- Szülőknek, nevelőknek szóló könyve (*„Együtt a szeretetben”*) ma is érvényes gondolatokat fogalmaz meg. Jó szívvel ajánlom keresztyén családok számára, de mindenkinek, aki gyermekek és fiatalok között van jelen. Példát és tanácsokat ad ahhoz, hogyan tudjuk a krisztusi létet elélni, tudatosan és tudattalanul közvetíteni a ránk bízott generációnak.

- A módszertan mellett különösen nagy szerepe volt Gyökössynek abban, hogy a gyermeklélektan visszakerüljön a katechézisbe. Itt most terjedelmi korlátok miatt csak egy vonalat szeretnék kiemelni: a gyermekek istenképének fejlődését és egyáltalán az istenkép jelentőségét ő hozta be a katechetikai köztudatba. Életápolás című könyvében beszél erről legrészletesebben, ahol nemcsak azt fogalmazza meg, hogy az Istenről való gondolkodás módunk mennyire fontos, hanem azt is hangsúlyozza, hogy a gyermek istenképe a szülői viselkedésmód, nevelés, illetve a hivatalos egyházzal való találkozás során hogyan és milyen módon formálódhat, miről ismerhető fel. Megoldást is javasol: a „torz képek” lepattintgatása, illetve bibliai alapokon a dinamikus és kegyelmes Isten fölmutatása.⁵⁶

Zárásként két olyan idézet hadd álljon itt, amelyen jól kifejezi, hogy Dr. Gyökössy

Endre lelki-szellemi hagyatéka mennyire élő lehet ezen a téren ma is:

„A gyermek még soha nem volt felnőtt, de mi már voltunk gyermekek. Nekünk kell tehát belegondolnunk, beleérezniünk gyermekünk lelki világába, problémáiba... Hittel és reménységgel merjük nem olyannak látni gyermekünket, amilyen, – ha ez nem is könnyű –, hanem annak, akivé lehet.”⁵⁷

„A gyermeki szívnek két ajtaja kell, hogy legyen: az egyikben beáramlik az Ige a ‘történet jó elmondása’ következtében. A másikon továbbáramolják belőle a jó alkalmazás sodró ereje és Isten Szentlélekének segítségével által. Következésképpen a gyermeknek azt kell érzékelnie ... amit hall az nem a templom falai között hallott és csak oda való ‘szép mese’, hanem a templom küszöbén nem is vihet ki, hanem az életre való, használható, nagyszerű kincs.”⁵⁸

¹ Karsay Eszter: Homo Christianus, in Bagdy Emőke (szerk): *A szeretet teológusa*, Budapest, Animula Kiadó, 2017, 14.

² Zsengellér József: Lelkipásztor és pszichológus. Gyökössy Endre rövid életrajzi portréja, in *Embertárs*, 2013/3, 199–201.

³ Karsay Eszter: *Homo*, 16.

⁴ Bálint Nagy Tünde: Gyökössy Endre művei 1934-től napjainkig, in Bagdy Emőke (szerk): *A szeretet teológusa*, Budapest, Animula Kiadó, 2017, 169–176.

⁵ Karsay Eszter: *Homo*, 14.

⁶ Igehirdetései, előadásai, sorozatai egy része elérhető a következő oldalon: <https://www.magunkrolmagunknak.hu/>

⁷ Karsay Eszter: *Homo*, 15.

⁸ Uo. 16.

⁹ Ki volt Gyökössy Endre? Internetes forrás: <https://www.evangelikus.hu/archiv/ki-volt-gyokossy-endre> (Letöltés: 2022.01.20.)

¹⁰ Tóth János: Gyökössy Endre. Internetes forrás: <https://www.magunkrolmagunknak.hu/gyokossy-endre/>

¹¹ Puskás Attila: 100 éve született Gyökössy Endre, in *Áldás, Békesség! A Pomáz-Csobánkai Református Társegyházközség lapja*, 2013. január-február, 23.

¹² Zsengellér: *Lelkipásztor és pszichológus*, 200.

¹³ Internetes forrás: <https://www.nevpont.hu/palyakep/gyokossy-endre-ifj-fa224> Letöltés ideje: 2022.01.10.

¹⁴ Zsengellér: *Lelkipásztor és pszichológus*, 200.

- ¹⁵ Tóth János: Gyökössy Intézet, Internetes forrás: <https://htk.kre.hu/index.php/hallgatoinknak/lehetosegek-a-teologiai-tanulmanyok-utan/gyokossy-intezet.html> (Letöltés: 2022.01.20.)
- ¹⁶ Zsengellér: *Lelkipásztor és pszichológus*, 199.
- ¹⁷ Ki volt Gyökössy Endre? Internetes forrás: <https://www.evangelikus.hu/archiv/ki-volt-gyokossy-endre> (Letöltés: 2022.01.20.)
- ¹⁸ Gyökössy Endre: *Magunkról, magunknak*, Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1981, 189.
- ¹⁹ Zsengellér: *Lelkipásztor és pszichológus*, 190.
- ²⁰ Karsay Eszter: Gyökössy Endre: a Homo Christianus, in Bagdy Emőke (szerk.): *A szeretet teológusa. Emlékezés Gyökössy Endrére, az első magyar pasztorálpszichológusra, halálának 20. évfordulóján*, Budapest, Animula Kiadó, 2017.
- ²¹ Gyökössy Endre: *Bandi bácsi a Szeretetről*, Budapest, Szent Gellért Kiadó és Nyomda, 162.
- ²² Gyökössy: *Bandi bácsi a Szeretetről*, 162.
- ²³ Beszélgetés Gyökössy Endrével, Budapest, Vigilia, 1991/8, 622–627.
- ²⁴ Gyökössy Endre: *Negatívumok pozitívumai*, Kézfogság Sorozat 10. Budapest, Szent Gellért Kiadó és Nyomda, 2010, 4.
- ²⁵ Gyökössy: *Magunkról magunknak*, 5–6.
- ²⁶ Németh Dávid: Gyökössy Endre pasztorálpszichológiája, in *Gyakorlati Teológia*, 1.
- ²⁷ Gyökössy Endre: *Bevezetés a pasztorálpszichológiába, előadások teológusok számára*, Kézirat, Budapest, Budapesti Református Teológia Akadémia Jegyzetkiadója, 1981.
- ²⁸ Gyökössy: *Magunkról magunknak*.
- ²⁹ Gyökössy Endre: *Életápolás, vallás- és családlektani esszék*, Budapest, Szent Gellért Kiadó és Nyomda, 1991.
- ³⁰ Gyökössy: *Bevezetés a pasztorálpszichológiába*, 11–15.
- ³¹ Gyökössy: *Magunkról, magunknak*, 6–7.
- ³² Uo. 190.
- ³³ Uo. 190–194.
- ³⁴ Uo. 194.
- ³⁵ Gyökössy: *Bevezetés a pasztorálpszichológiába*, 1981, 9.
- ³⁶ Gyökössy: *Magunkról magunknak*, 195.
- ³⁷ Kocsev Miklós: Gyökössy Endre parakletikus lelkigondozása az európai pasztorálpszichológia tükrében, Embertárs, 2013/3, Gyökössy Endre évszázadában, 204.
- ³⁸ Gyökössy: *Bevezetés a pasztorálpszichológiába*, 45–46.
- ³⁹ Gyökössy Endre: *Bevezetés a parakletikus lelkigondozásba*, Budapest, Ráday Kollégium, 1983, 9.
- ⁴⁰ Gyökössy Endre: *A hogyan – három meditáció a meditációról*, Budapest, Szent Gellért Kiadó és Nyomda, 2017, 70.
- ⁴¹ Gyökössy Endre: *Életápolás*, 125.
- ⁴² Uo. 127–137.
- ⁴³ Az 1904. év november havának tizedik napján megnyílt második budapesti országos református zsinat által alkotott VI. törvény-cikk a köznevelési és közoktatási szervezetről. In Egyházi törvények a Magyarországi Református Egyházban, Debrecen Szabad Királyi Város Könyvnyomda-vállalata, Debrecen, 1906, 154.
- ⁴⁴ Fábrián Dénes: Hitoktatás az állami és polgári iskolákban, in *Lelkészegyesület*, 1916, 19. szám 310–312.
- ⁴⁵ 1950. XX. Tc. az iskolai kötelezettségekről és a nyolcosztályos népiskoláról, in Balogh Margit – Gergely Jenő: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005, Dokumentumok, I. kötet: 1790–1944*, Budapest, História Kiadó, 2005, 750–751.
- ⁴⁶ Makkai Sándor cikksorozata, 1915–1916-ban, „Az Út” folyóiratban erről szól. Fekete Károly: Makkai... 229–253.
- ⁴⁷ Imre Lajos: *Katechetika. A református keresztyén vallásos nevelés rendszere*, Budapest, 1942.
- ⁴⁸ Szőnyi György: Vallásoktatás, konfirmáció, in *Tanulmány a Magyarországi Református Egyház történetéből, 1867–1978*, Studia et acta ecclesiastica V. kötet. (Bartha Tibor főszerk.), Budapest, Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1983, 433–434.
- ⁴⁹ Csikesz Sándor: *A magyar református gyakorlati teológia*, Theológiai Szemle, 1933, IX-X. szám, 207–218.
- ⁵⁰ Gyökössy Endre: *Hogyan tartsunk gyermek-bibliórát? Kis módszertan*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2006, 5.
- ⁵¹ Legeltesd az én bárányaimat, Előszó
- ⁵² Gyökössy Endre: *Hogyan tartsunk gyermek-bibliórát? 6–7*.
- ⁵³ Uo. 9.
- ⁵⁴ Uo. 9–13.
- ⁵⁵ A szerző megjegyzése: PhD dolgozatomban foglalmaztam meg először ezt a kifejezést, melyet az RPI által fejlesztett nyomtatott- és digitális taneszközcsalád, illetve az általunk tartott katechetikai képzéseken képviselünk. Ennek lényege gyakorlatilag az, aminek kezdetei már Gyökössynél is fölfedezhetők. Igeszerűségről és gyermekszűrésről beszél, ami a tanítandó Ige fő üzenetét segít meghatározni.
- ⁵⁶ Gyökössy Endre: *Életápolás*, 138–148.
- ⁵⁷ Gyökössy Endre: *Együtt a szeretetben*, Budapest, Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1981, 11.
- ⁵⁸ Gyökössy Endre: *Hogyan tartsunk gyermek-bibliórát? 50*.

MÁRKUS GÁBOR

KÁLMÁN ATTILA PÉLDATÁRA

2020 októberében Kálmán Attilára emlékeztünk a Tatai Református Gimnáziumban. A tanári szobában felidéztük Igazgató Úr kedvelt énekeit.

Négy éneket választottunk ki:

- Eldőlt a szívemben, követem Jézust
- A csitári hegyek alatt régen leesett a hó
- Az Úr csodásan működik, de útja rejtve van
- Ki Istenének átad mindent, bizalmát csak belé veti...

A négy ének arra is alkalmat adott, hogy fellapozzuk Kálmán Attila életútjának példatárát.

Kálmán Attila (Budapest, 1938. október 22. – 2015. október 28.) matematikatanár, magyar pedagógus, egyesületi titkár, gimnáziumigazgató, országgyűlési képviselő, államtitkár, presbiter, református főgondnok. Férj, két fiú édesapja, négy unoka nagyapja, öt gimnáziumi osztály osztályfőnöke, többszáz hálás diákjának példaképe, jó barát.

1. PÉLDA: A CSALÁD SZEREPE. OLYKOR AZ A LÁZADÁS, HA RAGASZKODUNK AZ ÉRTÉKEINKHEZ

Egy levélen szerepelt Kálmán Attila aláírása így: „Attila bátyád (nem bácsi)”. Ennek a mondatnak a háttérét jobban értjük, ha felidézzük a családi krónikát.

– „Változnak az idők” – mondta. „Az egyik anyai dédapám, Reviczky István az Al-Duna-szabályozás egyik főmérnöke volt. A másik, Félegyházy Antal református lelkipásztor és középiskolai matematika–fizika tanár Székelyudvarhelyen.”¹ (Ez volt a dualizmus kora.) „Ma már ehhez ketten kellünk: a bátyám református lelkész, én magam középiskolai tanár vagyok”².

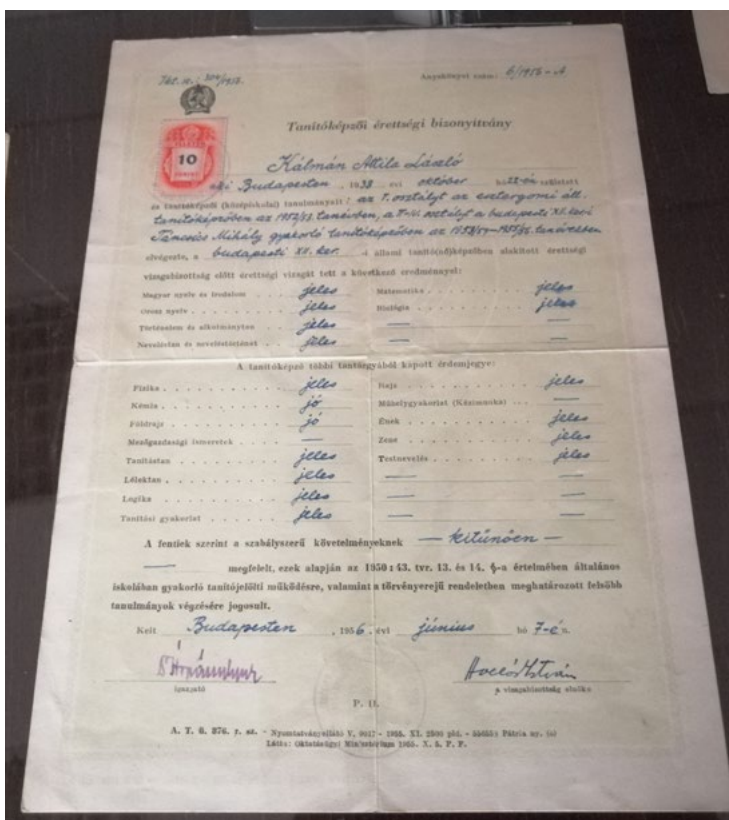
Kálmán Attila és édesanyja, Félégházy Magdolna

Egyik nagyapja kórházigazgató, a másik megyei főispán. Édesapja járási főszolgabíró, majd internált, aztán éjjeliőr. A történelmi pannón a Horthy-korszak, a második világháborús összeomlás, majd a Rákosi-korszak. 1945-ben Kálmán Attila családja szétszakadt, az űzött édesanya három kisgyermekkel Tatán, a gyülekezeti otthon alagsorában lelt menedéket. A tizenéves fiú kiscserkész volt, gyermekszereplő a KIÉ-ben. 1949 júliusában Mátraháza lelkészüdüljének udvarán sátorozva küldött haza egy képeslapot: „Megtértem, elfogadtam Jézus Krisztust Megváltómnak.”³ Ebből az időből való, életre szóló emléke Szundar Szingh indiai bölcs éneke:

„Eldőlt a szívemben, hogy követem Jézust,
Nincs visszaút, nincs visszaút!
Ha nincs is társam itt, én követem mégis őt.
Mögöttem a világ, előttem a kereszt.
Mögöttem a világ, előttem Jézus.
Nincs visszaút, nincs visszaút!”⁴

Kálmán Attila személyiségében felismerhetjük a tehetség különös ismertetőjegyeit, az ún. X-faktort. A Rákosi-korszakban ez mást jelentett. Amíg szülei el nem váltak, minden káderlapján szerepelt: X-es kategóriájú osztályidegen. Származása miatt már a gimnáziumi felvétele is kétséges volt. Tanítóképzőbe ment.⁵ Esztergomban kezdte, aztán elszigetelődése miatt Budapesten végzett. Érettségi bizonyítványa szerint kitűnően megfelelt. A tehetséggondozás szerint értelmezett X-faktort is korán felfedezhetjük életében. Az összevont elemi iskolában a 2–3. osztályt egy év alatt, betegsége miatt a 6–7. osztályt szintén egy év alatt végezte el. Matematikai tehetsége mellett a zenei tehetsége is megmutatkozott: az iskolakórus karmestere volt, sőt középiskolásként operát terveztek írni a Toldiból.⁶

Kálmán Attila érettségi bizonyítványa?

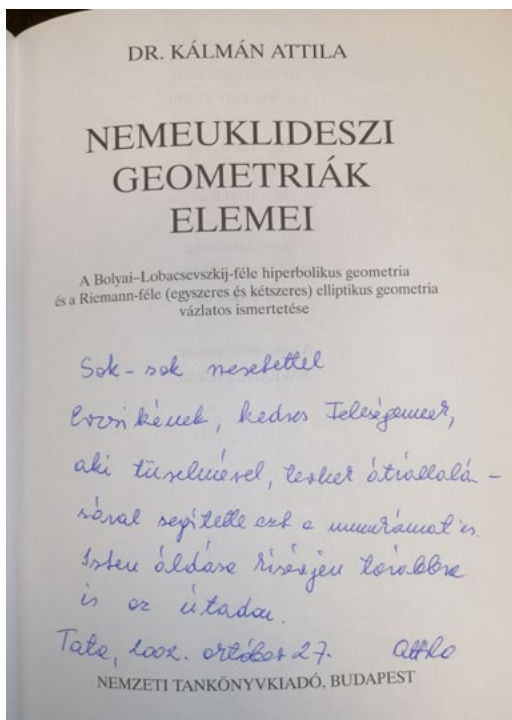
Kálmán Attila személyes sorsában a magyar történelmi középosztály tragédiája is tükröződhetne. Az 1950-es, '60-as években sokan tagadták meg családi múltjukat, lettek kényszerből vagy számításból az új rendszer lelkes szószólói. Másokra az emigráció várt: Kálmán Attila testvérbátyja 1956-ban maga is külföldre menekült, majd Amerikában volt magyar református lelkész az ezredfordulóig, amikor feleségével együtt hazatért.⁸

Kálmán Attila azt írta: „Az őseit senki sem választhatja meg. De vállalnunk kell őket. Nem csupán a génjeiket, hanem az életükből reánk vetülő fényt és árnyékot is.”⁹ A szétesett család élményét gyógyítani próbálta: budapesti tanulmányai alatt édesapjával is kapcsolatot tartott. 18 éves tanítójelöltként maga mellé vette a hatodikos öccsét. Hat év ismeretség után 1962-ben vette feleségül Demjén Erzsébetet. Az esküvői fogadalom halálukig kitartott, szűkre szabott szobákban, betegségben, karrierben, szolgálatban, távol és közel egymástól.

Kálmán Attila és felesége, 1962 körül

Kálmán Attila könyvtárában jónéhány könyvben olvasható a közös dedikáció, pl. így: „Kálmán Attiláéknak szeretettel, biztatással, reménnyel is. Dobos László.”¹⁰.

Kálmán Attila feleségének szóló dedikációja a Nemeuklideszi geometriák elemei című matematika szakkönyvben¹¹

Családi életében hiteles minta. Pályakezdésének isteni ajándéka, hogy középiskolai tanulmányai idején, első munkahelyein is mindig találkozott valakivel, akit a rendszer klerikális reakciónak látott, de valójában a keresztyén felelősséget hordozta. Amikor például úttörővezető volt, akkor egy volt cserkész tanította neki a közösségépítést és a táboroztatást.

Kálmán Attila ősei értékrendjéhez akkor is makacsul hú maradt, amikor ezzel a karrierjét kockáztatta, amikor az az értékrend veszni látszott. Egészen addig, míg a történelem úgy nem fordult, hogy a magyarság iránti elkötelezettség és Krisztus követése újra látható módon vált nemzetformáló erővé.

2. PÉLDA: A KULTÚRA SZEREPE. A BELSŐ MÁGNES: ISMERD FEL A HELYNEK A VONZÁSÁT, AHOL VAGY!

Kálmán Attila a magyar köznevelés csaknem minden szintjét végigjárta. Megértette, hogy az egyetem egyből elérhetetlen volt számára. A dányi tanítójelölt a Budapesti Tanítóképző Főiskolán szerzett oklevelet (1957), majd a Szegedi Tanárképző Főiskola következett (matematika–fizika szakos általános iskolai tanár, 1963). Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen kapott diplomát (matematika–ábrázoló geometria szakos középiskolai tanár, 1968), ugyanitt védte meg doktori fokozatát 1978-ban. Tanított a dányi, a kistarcsai, majd több budapesti általános iskolában. 1968-tól 1990-ig a tatai Eötvös József Gimnáziumban volt középiskolai tanár. Államtitkári évei után 1994-től 2004-ig volt a Pápai Református Gimnázium igazgatója. Ezután megszervezte a Tatai Református Gimnáziumot, és 2011-ig annak igazgatója volt. Tanári pályáját 2013-ban fejezte be.¹²

Tanári munkájának négy elemét emelik ki visszaemlékező diákjai.

Szakmai igényesség. Tanulmányai során mindig a maximumra törekedett. 50 év tanári gyakorlattal is úgy igyekezett tanórára érkezni, hogy előtte az adott tanítási óra példáit újra végigszámolta.

Tehetséggondozás. Nagy elismeréssel fogadta, ha valaki új, kreatív utat talált egy feladathoz. Nem ódzkodott a tehetséges diákok terhelésétől. „Köveitek tőled, mert tisztellek”¹³ – mondta. Amikor az Eötvös Gimnázium tanára lett, tucatszámú diák vett részt a matematika házi versenyeken – szaktanári munkájának egyik eredménye pedig, hogy tucatszámú diák végzett országos matematika versenyeken az első tíz helyezett között. Öveges József emlékére határon átnyúló regionális matematika–fizika tantárgyközi versenyt szervezett (az 1980-as években). A „csúcson” közel száz diákkal oldatta meg a Kömal (Központi Matematikai és Fizikai Lapok) levelező feladatait. (A versenyző diákok azt is tudták, hogy ha a városi posta hatkor zár is, este háromnegyed nyolckor még elérhető a tatai vasútállomáson a postavonatról, amire még feladható a megoldást tartalmazó boríték.).¹⁴

„A tehetség ajándék, nem érdem, de kötelez. A tanárt arra kötelezi, hogy kutassa, ismerje fel és támogassa az Istentől így megajándékozott növendékeket. A tehetséges diákokat pedig arra kötelezi, hogy hozza ki magából a lehető legtöbbet. Segítse azokat, akik kevésbé szerencsések, s ha szükséges, teljesítsen helyettük is.”¹⁵

Humor. Kálmán Attilának Mark Twain-i humora volt. Egy-egy fanyar megjegyzése már szállóige. Tanári eszköztárában a humor a figyelem megújításának eszköze volt, motivációra használta; a feszültségoldást is segítette, illetve átkeretezésre is alkalmazta, konfliktuskezelés alkalmával ritkán került elő.

- „A rosszakkal nincs baj, velük meg vagyok elégedve, ők elég rosszak. Csak a jók nem elég jók.”
- „Hogy-hogy nem tudtál felkészülni? Mit csináltál éjjel kettő és négy között?”
- „Ebből a példából csak az első tízezer nehéz.”
- „Ez egy kaptafa példa. Aki nem tudta, kapta fa.”
- „Kérem, kevesebb körültekintéssel dolgozzon!”
- „Mi a kör? A kör az, amit én annak rajzolok.”
- „A matematikus „A”-t mond, „B”-t ír, „C”-re gondol, de „D” volna a helyes.”
- „Minden tanár azt hiszi, hogy az ő tantárgya a legfontosabb, pedig a matematika.”
- „Az ember olyan, mit az alma. Tömegben romlik.”
- „Ami jó, az vagy tilos, vagy árt, vagy erkölcstelen, vagy hizlal.”
- „Nincs jó idő vagy rossz idő, csak jó turista meg rossz turista.”
- „Nem akkor kell, amikor kell, hanem akkor kell, amikor lehet.”
- „Boldog embernek a munkája a hobbija és a felesége a szeretője.”¹⁶

Példával nevelünk. „A gyermeki lélek olyan, mint a szivacs. Ha tiszta forrásba merül, akkor azzal szívja tele magát. Ha pocsolyába, akkor azzal [...] Amelyik gyermek fát ültet, nem fogja derékba törni a facsemetét.”¹⁷ A példa először is az ő személyes példamutatását jelentette. Minden általa szervezett társadalmi munkában aktívan vett részt. A szülői példa megértéséért fontos volt számára, hogy megismerje a gyermek életkörülményeit: osztályfőnöki munkáját családlátogatással kezdte. Ez a körültekintés jellemezte az osztálykirándulásokat is. Általában kiterjedt ismeretségi köréből hívott meg valakit, hogy bemutassa az adott várost, nevezetességet – s ha ilyen nem akadt, valamelyik diák készült fel előzetesen.¹⁸

Faültetés a forradalom 50. évfordulóján

2015-ben a tatai református templomban búcsúztunk tőle: családtagjai, tisztelői. Az emlékezők – kollégák, diákok, egyházi és állami hivataloságok – az istentisztelet után a templomudvaron Hoppál Péter vezényletével többszázán énekelték a népdalt – ahogyan Kálmán Attila ezt korábban többször kérte¹⁹:

„A csitári hegyek alatt régen leesett a hó
Azt hallottam kisangyalom, véled esett el a ló [...]
Egyik hajlik vállamra, másik a babáméra:
Így hát kedves kisangyalom tiéd leszek valaha.”

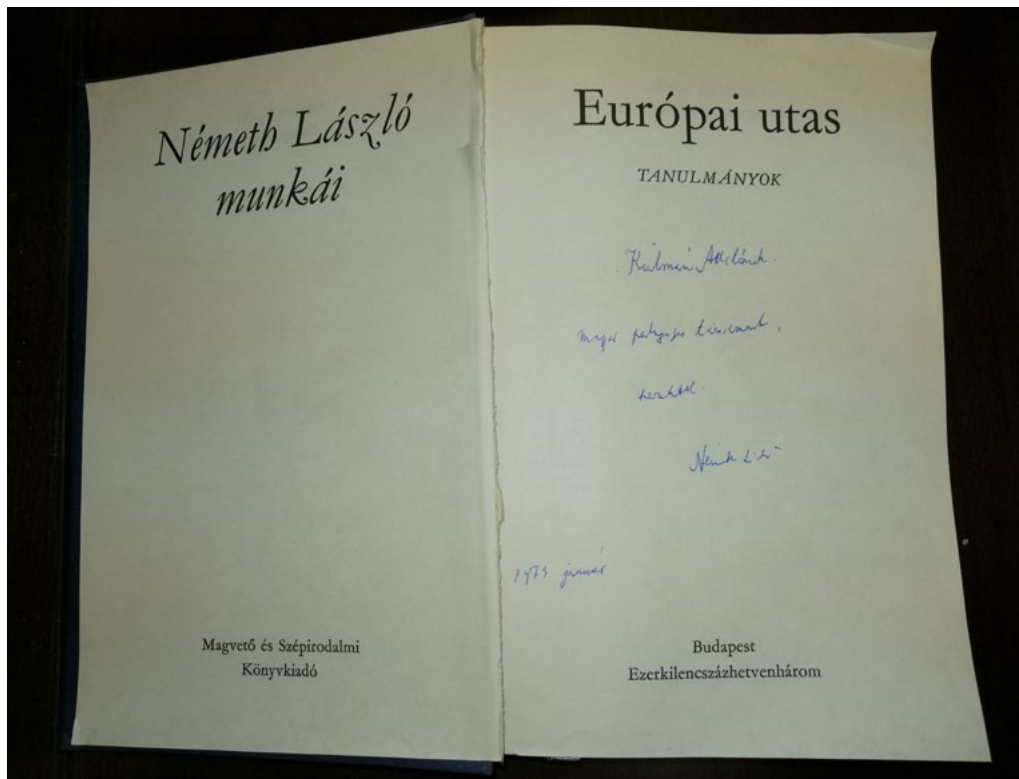
Kálmán Attila életében ennek a dalnak konkrét élménye és szimbolikus többlete is volt. Az élmény: 1954-ben három budapesti középiskola közösen adta elő Kodály Hány János daljátékát. Kálmán Attila lett a címszereplő. Ennek köszönhető, hogy meglátogathatta Kodály Zoltánt. Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy osztályaiban szüreti diákmunkáról hazafelé, osztálykirándulásokon tábortúznél népdal szólt. A népdal számára a magyar kultúra meghatározó jele volt.

Kálmán Attila nem félt sem vállalni a véleményét, sem megvallani a keresztyén hitét. A tatai Eötvös Gimnáziumban ebből adódtak is incidensek. 1968-ban – a frissen érkezett kartárs – egyedülként nem írta alá a csehszlovákiai bevonulást üdvözlő tanári állásfoglalást. 1976-ban a Német Demokratikus Köztársaságba utazott diákjaival, ahol a kulturális emlékek mellett egy egyházi mentálhigiénés központot is meglátogattak. Hazatérve az

osztályfőnöki megbízását visszavonták, tanári feladatkörét korlátozták. Állását alighanem a városi tanácselnök kiállításának köszönhetően tarthatta meg.²⁰ Nyomatékosan kérték, hogy ne járjon templomba. Abban az időben a szomszéd faluba, Kocsra biciklizett vasárnaponként (oda-vissza 25 km.)

Diákjai előtt is imádkozott, de a hitet semmiképp sem kényszerítette. A magyar kultúrát viszont világnézettől független közös nevezőnek tekintette. Előadásokban, tanévnyitókön gyakran elmondta: „Németh László szerint a kultúra nem tudás, nem művészi produkció, hanem valami életet szabályozó elv, amely egy embercsoport minden tagjának belső mágnesé, irányítója.”²¹

„A keresztény kultúrában az összetartó mágnes egyetlen személy, Jézus Krisztus. A nemzeti kultúrában csodálatosan gazdag anyanyelvünk, hagyományrendszerünk és népi kultúránk. A keresztény kultúrában azzal, hogy naponta imádkozom és Bibliát olvasok, közvetlen személyes kapcsolatba tudok kerülni az élő Istennel, aki előtt felelős vagyok minden gondolatoméért, szavaméért, cselekedeteméért, mulasztásoméért. A nemzeti kultúrában, miközben igyekszem összegyűjteni mindazt, amit az elődeink ránk hagytak, és átörökíteni az utánunk következőknek, örömem van benne, gazdagabbá válok és segít eligazodni ebben az összekuszálódott értékrendű világban.”²²

„Kálmán Attilának, magyar pedagógusársamnak szeretettel: Németh László”²³

Ebben az értelemben gondolta a tanárt a kultúra közvetítőjének. Széles repertoár jellemezte a matematikatanítás szakmai közéletében való részvételét. Publikált az ELTE Szakmódszertani közleményeiben. Versenyeket szervezett. Aktív tagja volt a Bolyai Matematikai Társulatnak, esetenként szervezője a Rátz László Vándorgyűlésnek. Egy ilyen alkalommal például fontosnak tartotta a debreceni orgonahangversenyt a 400 matematikatanár számára. Matematika módszertant tanított az ELTE-n.²⁴

Tanári szerepfelfogását jól mutatja, hogy az 1970-es, '80-as években a végzett diákjaival, értelmiségi barátaival, a helyi lelkészekkel rendszeresen találkozott a saját lakásán, ahol a magyar sorskérdésekről beszélgettek, vetített képes előadást néztek a határon túli országrészekről. Az alkalmakról a Belügyminisztérium III/III-as főosztályának iratanyagában olvashatunk beszámolót.²⁵ Diákjaival helytörténeti kutatásokat és értékmentést végzett, amibe éppúgy belefért a faültetés, az emléktáblafestés, az emléktáblaállítás, a lexikonok elemzése, mint a temetőfelmérés. 1979-től ő volt Tata Barátai Körének titkára.²⁶ Posztumusz jelent meg utolsó helytörténeti gyűjtése: Emlék-könyv – Tatai emlékművek, emléktáblák, köztéri alkotások [...] adattára²⁷. Utolsó éveiben biciklivel járta végig a várost, számba véve a köveket.

3. PÉLDA: AZ ÉLETHELYZETEK SZEREPE. AZ ÚR ISTEN LEHETŐSÉGEKET KÉSZÍT, AZ IRÁNYÍTÁS MÉGIS / MÉGSEM A KEZEDBEN VAN

Miután Kálmán Attila 1956-ban visszatért a forradalmi Budapestről, Dány kivetett cigány lakóit próbálta segíteni. A tanácselnök, a helyi párttitkár és egy vállalkozó tanítónővel együtt létrehozta egy olyan szeparált iskolát, ahol két tanév alatt felkészítették az integrációra a település határában élő cigány gyerekeket. Ezért a településen többen „a cigányok apostolai” névvel illették őket.²⁸

1965-től Budapesten laktak albérletben, a tatai gyermekkorából már ismert Barna Péter fizikusnál. Az ő révén megismerték az 1952-ben államosított Pápai Református Kollégium Gimnáziuma öregdiákjait, köztük Csoóri Sándort. Ez a kapcsolati háló az 1970-es években a tatai Eötvös Gimnáziumban diákok számára szervezett előadások formájában (pl. Sánta Ferenc, Kallós Zoltán), osztálykirándulásokon szervezett találkozókön működött, majd a rendszerváltozás hajnalán a Magyar Demokrata Fórum munkájában való részvétellel újra aktivizálódott.²⁹ A kapcsolat „kézről-kézre” kiterjedt a külső-magyarországi értelmiségre, így találkozhattak az eötvösös diákok az 1970-es években, az erdélyi osztálykirándulások során, Szervátiusz Jenővel, Szervátiusz Tiborral, László Dezsővel. Méltó kiteljesedése akkor volt, amikor Kálmán Attila az újraszervezett Pápai Református Gimnázium igazgatója lett.

Csoóri Sándor hívta meg 1988-ban Kálmán Attilát is a Jurta Színházba, majd Lakitelekre. Kálmán Attila részt vett a rendszerváltozás ikonikus tüntetéseiben: a Duna Kör felvonulása, az erdélyi falurombolás ellen szervezett tiltakozáson, Nagy Imre újratemetésén. 1990-ben országgyűlési képviselővé választották, majd 1990–1994 között, 40 hónapig volt

Andrásfalvy Bertalan, majd Mádl Ferenc miniszterek mellett a Művelődési és Közoktatási Minisztérium politikai államtitkára.³⁰

Államtitkári működésének kiemelt területe volt:

- az 1993-as Közoktatási törvény előkészítése,
- a felsőoktatási felvételi kapacitások megkétszerezése,
- az orosz tanárok nyelvi átképzése,
- a kistalusi iskolák újraszervezése,
- tornateremépítési program,
- az egyházi iskolák újraindítását meghatározó feltételek kialakítása,
- a Pázmány Péter Katolikus Egyetem újraindítása, a Károli Gáspár Református Egyetem alapítása,
- az egyházi ingatlanok kérdésének rendezése,
- a közvetlen sajtókapcsolatok kialakítása,
- és pedagógusok mindennapi életkérdéseinek megismerése, segítése.³¹

Az Antall-, majd a Boros-kormány üléseire így emlékezett vissza: „Többnyire [...] ropant élveztem a rendkívül magas színvonalú, udvarias, de éles vitákat. Aligha volt Magyarországnak akár előtte, akár utána más olyan magasan képzett személyekből álló kormánya, mint az Antall-kormány. Élvezet volt hallgatni, amikor Kádár Béla, Szabó Iván, Szabó Tamás, Bod Péter Ákos, Pungor Ernő, Jeszenszky Géza, Siklós Csaba, Mádl Ferenc, Für Lajos és társaik vitatkoztak. Antall József, az „osztályfőnök úr”, hátradőlve a székében csak szót adott a felszólalni kívánóknak, s a végén összefoglalta a vitát. Mindnyájunkat lenyűgözött a fölkészültségével.”³²

Az 1994-es választások (számára: kudarc) után dunántúli református főgondnokként a Pápai Református Kollégium Gimnáziumának igazgatói állását fogadta el. 2004-ig volt az iskola igazgatója. A szervezés, iskolaigazgatás, munkáltatói feladatok mindennapos gondjai mellett építkezni kellett: épületet is, nevelőtestületet is. „Keresztyénné egy iskolát elsősorban a légkörre, lelkülete tesz. Ahogyan a tanárok beszélnek egymással, egymásról (egymás háta mögött is!), ahogyan megszervezik a diákok munkáját, ellenőrzését, szabadidejét”³³ – hangoztatta.

A Kollégium élén megnöttek lehetőségei a kultúra közvetítésére. „Újraindult iskolánk első tíz évének egyik kiemelt feladata volt, hogy a legfogékonyabb korban lévő diákjaink találkozzanak minél több alkotó emberrel. Olyanokkal, akik Magyarországon vagy a határon kívülre szorultán kisebb-nagyobb közösségek tudatát formálják, lelkét nemesítik. Közös bennük: szeretnék összekovácsolódott értékrendünket helyrebillenteni, és felelősséget éreznek a nemzet jövőjéért.”³⁴

„Így került sor 100 lelkész, tudós, közéleti ember, művész előadására igazgatósága idején” – emlékezik vissza tanártársa.³⁵

2004-ben Kálmán Attila nyugdíjba vonult. Gazdag, munkás pályát kívánt lezárni. A megérdemelt pihenés évei következhetnek volna, ám a 2004-es népszavazás szomorú

eredményét látva elvállalta a Tatai Református Gimnázium szervező igazgatói megbízását. 2008-ban így vallott erről: „Életem mélypontja 2004 december 5-e volt, az a bizonyos szegyetlenes népszavazás... Akkor azt mondtam, amíg élek és bírom, folytatni kell, nem szabad abbahagyni.”³⁶

Kálmán Attila mindkét iskolában megtanított, áhítatokon énekelte Cowper énekét:

„Az Úr csodásan működik, de útja rejtve van,
Tenger takarja lábnyomát, szelek szárnyán suhan.
Mint titkos bánya mélyében, formálja terveit,
De biztos kézzel hozza föl, mi most még rejtve itt. [...]
Ki kételkedőn boncolja őt, annak választ nem ad.
De a hívő előtt az Úr megfejtí önmagát.”³⁷

4. PÉLDA: A HIT SZEREPE. ISTENBEN BÍZVA, ISTENRE BÍZVA

1956-ban Kálmán Attila a forradalom előestéjén lett nagykorú. Szívélyes kollégája másnap azzal köszöntette: „most már te is akasztható vagy”³⁸ Október végén egy csirkéket szállító teherautóval Budapestre szökött, először a Corvin-közielnél, majd a Széna-téren vett részt a rendfenntartásban.³⁹ Szabó bácsi bocsátotta el őket: „Ti mindent megtettetek, amit lehetett. A hatalmas túlerővel szemben nincs semmi esélyünk. A hazának nem az értelmetlen halálotokra van szüksége, hanem rátok. Mindenkit fölmentek az esküje alól.”⁴⁰ Elénekeltek a Himnuszt. „Azóta, ha a Himnuszt énekeljük, mindig ezekre a percekre emlékezem, s küszködöm a könnyeimmel – írta Kálmán Attila.⁴¹ Egy nekikeseredett lövés miatt a csoportot pusztító aknatűz érte. „...csak kevesen menekültünk meg. Egy vastag téglakerítés és a mellette levő kis domb közötti árokban sértetlen maradtam. Sokáig töprengtem azon, hogy miért maradtam meg. Mi az Isten célja ezzel?”⁴² November közepén tért vissza Dányba. Az iskola nevelőtestülete, a falu közössége nem firtatta, merre járt. A megtorlásból kimaradt.

1982-ben súlyos veseműtételre vitték Kálmán Attilát. Előző délután levelet írt Szabolcs bátyjának: „Négy oldalt teleírtam azzal, hogy mi mindenért vagyok hálás az Istennek, amit 44 év alatt kaptam Tőle. Aztán elgondoltam, hogy ha ennyi mindent kaptam, akkor nem is lenne igazságtalanság, ha a műtét alatt meghalnék, hiszen másoknak 80 év is kevés lenne ennyi jóhoz.”⁴³ Azt mondták az orvosok, hogy ha szerencséje van, még öt évig is élélhet. „Azóta 33 év telt el. Az Isten órája másképpen jár, mint a földieké”⁴⁴ – írta néhány hónappal halála előtt.

1989-ben újra kihívta a sorsot. Hallva a romániai események hírét, néhány nap alatt kétszer is segélyszállítmánnyal utaztak Tatáról Erdélybe. Ágyúdörgés, lövésnyomok, gyertyák az utcán, sírva integető öregek. Ezek maradtak meg az emlékezetben. „Ez volt életem legszebb karácsonya”⁴⁵ – emlékszik Kálmán Attila.

Iskolaigazgatói teendői mellett két ciklusban volt a Dunántúli Református Egyházkerület főgondnoka, hat éven át a Magyarországi Református Egyház Zsinatának világi elnöke.

Ekkor az „egy nap 24 órás” időkeretet és a szervezete tőrőképességét tette próbára.

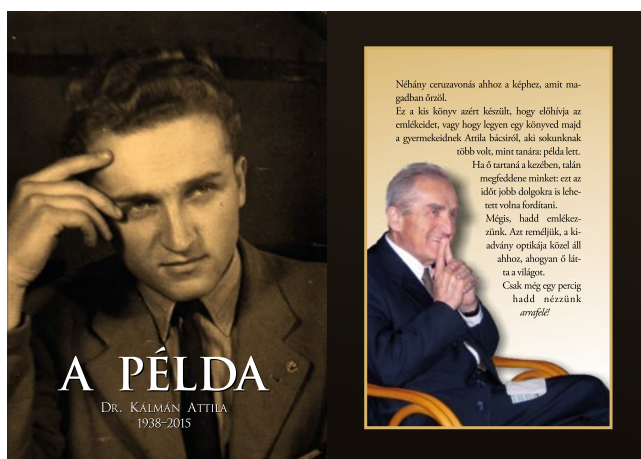
Bátorság? Botorság? Kálmán Attila gyakran feszegette a lehetőségek határait. Ha áhítatot tartott, sokszor kérte Neumark énekét:

„Ki Istenének átad mindent, bizalmát csak belé veti,
Azt csudaképpen őrzi itt lent, ínség, baj közt is élteti.
Ki mindent szent kezébe tett, az nem fövényre épített.”⁴⁶
Ezt, a holnapot az Istenre bízó hitet kérte a diákjai számára is.

„Ma, amikor 6–8 évenként megkétszereződik az ismeretanyag, lehetetlen megmondani, hogy mi az, amit 30–40 év múlva a mai fiataloknak tudni kellene. Van néhány dolog, amit feltétlenül el kell sajátítaniuk. Ilyen az, hogy meg kell tanulniuk logikusan gondolkodni, hogy ne lehessen őket manipulálni. Fejleszteni kell a jellemüket, hogy legyen tartásuk, kitartásuk. Fejleszteni az ízlésüket, hogy meg tudják különböztetni az értékest a talmitól, a szépet a rúttól. Fejleszteni kell a kommunikációs képességüket, hogy meg tudjanak érteni másokat és meg tudják értetni magukat másokkal, akár idegen nyelven is. Az egyházi iskolának még egy többletet kell adni, mégpedig olyan ismereteket és élményeket, amik segítenek megtapasztalni, hogy megkapják a világ legnagyobb ajándékát, az Istenben való hitet ez nem örökölheto, nem nevelhető, de elősegíthető.”⁴⁷

Kálmán Attila példa. „Képes volt minden útját, dolgát úgy véghezvinni, hogy nem magát magasztalta, hanem feladatnak, szolgálatnak élte meg. [...] Nem küldetéstudata volt, hanem küldetése. Ezért áldás volt az úton. El kell mondani [...] tanúságtévoen, hogy miként élt és mit tett Kálmán Attila és ez a református nemzedék a hit, a Krisztushoz tartozás megőrzéséért; miként élt és mit tett a szabadságért”⁴⁸ – búcsúzott tőle Balog Zoltán.

Kálmán Attila pedig – aki egykor valójában magyartanár akart lenni,⁴⁹ ám Magyar Tanár lett –, ha személyes méltatásokat hallott, megállt közepen, szembenézett a jelenlévőkkel, mutatóujját az égre emelve jelezte: Egyedül Istené a dicsőség! Soli Deo Gloria!

A Tatai Református Gimnázium emlékkötete, Tata, 2015

- ¹ Kálmán Attila: *Visszapillantás (Önéletrajz Kálmán Judit unokámnak)*, Tata, kézirat, 2015, 1.
- ² Kálmán Szabolcs: *A Kálmán család gyökerei*. In: *Mindent Isten dicsőségére tegyetek! Kálmán Attila emlékezete*. Pápa, Dunántúli Református Egyházkerület, 2016, 24.
- ³ Kálmán Attila: *Visszapillantás*, 2.
- ⁴ Kottája megtalálható pl. https://csecsy.hu/konyvek/enekeskonyv/eldolt_a_szivemben, Letöltés: 2022.02.02.
- ⁵ Kálmán Attila: *Visszapillantás*, 3. A középfokú tanítóképzés 1958-ig működött Magyarországon. vö. Baska-Gabriella – Hegedűs Judit: *A magyarországi pedagógusképzés története a recepciók hatások tükrében*, Budapest: ELTE, [2015]., 10. http://pedagoguskepzes.elte.hu/images/anyagok/iiii/39_a_magyar_o_pedkep_tortenete.pdf Letöltés: 2022.02.02.
- ⁶ Kálmán Attila: *Visszapillantás*, 3.
- ⁷ A Tatai Református Gimnázium Kálmán Attila emlékszóbjában
- ⁸ Kálmán Szabolcs életútjának rövid összefoglalója: <https://memoryproject.online/hu/kalman-szabolcs/> Letöltés: 2022.02.02.
- ⁹ Kálmán Attila: *Visszapillantás*, 1.
- ¹⁰ *Az Egy szál ingben című regény* előcímlapján. Komárom, 1977. július. A Tatai Református Gimnázium Kálmán Attila emlékszóbjában.
- ¹¹ Kálmán Attila: *Nemeuklideszi geometriák elemei*. 2. kiadás. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002. A Tatai Református Gimnázium Kálmán Attila emlékszóbjában.
- ¹² Márkus Gábor: *A példa: Dr. Kálmán Attila 1938–2015, Életrajzi tükörcserepek*, Tatai Református Gimnázium, 2015, 6–7.
- ¹³ Huszár Pál: *Emlékezés dr. Kálmán Attilára*, in *Mindent Isten dicsőségére tegyetek!*, 115.
- ¹⁴ Márkus Gábor: *A tanítványa voltam – a tanártársa lettem*. In: *Mindent Isten dicsőségére tegyetek!*, 78–79.
- ¹⁵ Kálmán Attila (szerk.) *A Pápai Református Kollégiumhoz kötődő természettudományos és műszaki pályaképekből*, Pápa, 2005, 6.
- ¹⁶ Márkus Gábor: *A példa*, 42–43, illetve Kovács Ágota Hanna: *Csak egy diákja voltam*, Tata, kézirat, 1. A Tatai Református Gimnázium Kálmán Attila emlékszóbjában.
- ¹⁷ Márkus Gábor: *A példa*, 43.
- ¹⁸ Kálmán Endre: *Édesapám és osztályfőnököm*, in *Mindent Isten dicsőségére tegyetek!*, 10–11.
- ¹⁹ Márkus Gábor: *Tájékoztató Dr. Kálmán Attila tanár úr búcsúztatásának rendjéről: Tanítványok, öregdiákok részére*, 2015.11.12. – Tata, kézirat, 1. A Tatai Református Gimnázium Kálmán Attila emlékszóbjában.
- ²⁰ Kálmán Attila: *Visszapillantás*, 17. o.
- ²¹ Idézi: Márkus Gábor: *A példa*, 70.
- ²² *Az Antall-kormány államtitkára voltam* címmel készített interjú (2011. május 12.) az Emlékpontok – mondd el, hogy tudjuk! című pályázat keretében. Közli: Gránásiné Bácsi Tünde: *Tíz év a Pápai Református Gimnázium élén*, in *Mindent Isten dicsőségére tegyetek!*, 58.
- ²³ A Tatai Református Gimnázium Kálmán Attila emlékszóbjában
- ²⁴ Kántor Sándorné Varga Tünde: *Dr. Kálmán Attila*, in: *Pedagógusok arcképcsarnoka*, 15. kötet, Debrecen, Karácsony Sándor Pedagógiai Egyesület, 2016, 157–160.
- ²⁵ Márkus Mihály: *Ketten egymás mellé térdeltek*, in *Mindent Isten dicsőségére tegyetek!*, 92–93.
- ²⁶ Márkus Gábor: *A példa*, 46.
- ²⁷ Kálmán Attila – Kövesdi Mónika – Varga Edit: *Emlék-könyv: Tatai emlékművek, emléktáblák, köztéri alkotások, feliratos és faragott kövek adattára*, Tata, Kuny Domonkos Múzeum, 2016.
- ²⁸ Kálmán Attila: *Visszapillantás*, 10.
- ²⁹ Uo. 12, 16.
- ³⁰ Kálmán Attila: *A karakter fontosabb a kariernél*, Tata, kézirat, 2015, 2.
- ³¹ Kálmán Attila: *A karakter fontosabb...*, 11–18, Kálmán Attila: *A Károli Gáspár Református Egyetem alapítása*. <http://www.kre.hu/portal/index.php/home/az-alapitasrol.html>, Letöltés: 2022.02.02. A Nemzeti Alaptanterv előkészítése komoly, de a kormányváltás miatt részben hiábavaló munkának bizonyult. Baranyi Károly: *Ez lett volna a Nemzeti Alaptanterv 1993-ban*. <http://mek.oszk.hu/11900/11959/11959.pdf>, Letöltés: 2022.02.02.
- ³² Kálmán Attila: *A karakter fontosabb...*, 17.
- ³³ Gránásiné Bácsi Tünde: *Tíz év a Pápai Református Gimnázium élén*, in *Mindent Isten dicsőségére tegyetek!*, 47.
- ³⁴ Kálmán Attila: *Tíz év tizenöt előadása a Pápai Református Kollégiumban*, Pápa, Református Kollégium, Pápai Református Kollégiumi Füzetek, 6, 2001, 5.
- ³⁵ Czapáry Endréné: *Igazgató és matematikatanár*, in *Mindent Isten dicsőségére tegyetek!*, 38.
- ³⁶ Illés Dániel: *Az alapító igazgató szép és nehéz öröksége*, in *Mindent Isten dicsőségére tegyetek!*, 62–63.
- ³⁷ Az ének bekerült a 2021. évi magyar református énekeskönyvbe. <https://enekeskonyv.reformatus.hu/digitalis-reformatus-enekeskonyv/enek/536/> Letöltés 2022.02.02.
- ³⁸ Márkus Gábor: *A példa*, 24.
- ³⁹ Kálmán Attila: *Visszapillantás*, 8.
- ⁴⁰ Uo. 8.
- ⁴¹ Uo. 8.
- ⁴² Uo. 9.
- ⁴³ Uo. 21.
- ⁴⁴ Uo. 21.
- ⁴⁵ Kálmán Attila: *A karakter fontosabb...*, 7–8.
- ⁴⁶ <https://enekeskonyv.reformatus.hu/digitalis-reformatus-enekeskonyv/enek/435/>
- ⁴⁷ Több előadásban visszatérő gondolat. Ebben a formában közli: Gránásiné Bácsi Tünde: *Tíz év a Pápai Református Gimnázium élén*, in *Mindent Isten dicsőségére tegyetek!*, 58. Lásd még pl. Kálmán Attila: *A megnyesett fa kizöldül. Magyar református iskolák újraindulása*, in *Korunk*, 1997. október. <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00094/1997honap10cikk1417.htm> Letöltés 2022.02.02.
- ⁴⁸ Balogh Zoltán: *Kálmán Attila pedagógiai és emberi öröksége*, in *Mindent Isten dicsőségére tegyetek!*, 89–90.
- ⁴⁹ Kálmán Endre: *Édesapám és osztályfőnököm*, in *Mindent Isten dicsőségére tegyetek!*, 10–11.

HODOSSI SÁNDOR

NAGY PÉTER (1949–2020)

nevelésről vallott nézeteinek és nevelői gyakorlatának tanulságai a református pedagógiai gondolkodás számára¹

Karácsony Sándor szerint az evangéliumi pedagógia életközösség vállalása.² A személyes, közvetlen minták, életpéldák sokkal nagyobb hatást gyakorolnak kicsikre és nagyokra, mint az elvont, személytelen igazságok. Nagy Péter ugyanezt a gondolatot fogalmazta meg 2003-ban: „*Mi nem világnézetet tanítunk, hanem egy útnak a követőiként hívunk másokat is erre az útra. (...) Így szeretnénk tanítani, prédikálni, és különösen gyermekeinket, ifjainkat bevezetni az Ige ismeretébe. (...) nemcsak őket, hanem a kereső felnőtteket is, hogy új fényben kezdjenek el látni mindent, a reménység távlatait kapják és bizonyosságot a hit útján.*”³ Ezek a nevelői ars poeticaként is felfogható mondatok a gyülekezet hírlevelének egyik vezércikkében jelentek meg. Egyetlen példa annak illusztrálására, hogyan valósult meg mindez a gyakorlatban:

„17 évesen ismertem meg, éppen Erdélyből települtünk át. Minden fenekestől felfordult életemben, azt sem tudtam, ki vagyok. Komló, a világ vége egyszerűen a világ közepe lett. Először apánk volt sok-sok sorstársammal együtt, majd fáradhatatlanul dolgozott azon, hogy minél

jobban ismerjük az Igét, minél nagyobb igényünk legyen élni azt. Majd később bevont a feladatvállalásba, felnőttként tekintett ránk, aztán barátai lettünk, és a legvégén már inkább ő beszélt a nehéz időszakokban. Sokezer emlékem él róla, hogy milyen is volt aktív korában... eljött a családomhoz látogatni, állt a szoba közepén, és azt mondta: innen valami hiányzik! Majd egyszer csak egy kisebb teherautó állt meg a ház előtt, melyet Nagy Péter vezetett. Egyedül voltam otthon, lementem. Hozott egy gyönyörű holland ülögarnitúrát, amit fel is cipelt a 3. emeletre.”⁴

Lelkészi szolgálatának közel négy évtizede alatt több ezer emberrel került kapcsolatba, akik közül nem kevesekre gyakorolt meghatározó hatást. Keresett és talált útitársakat, akik az ő példáján is felbuzdulva indultak el Krisztus követésének útján. Ige és élet, elmélet és gyakorlat összhangja hiteltesítette szolgálatát. Számos vele kapcsolatos visszaemlékezés központi gondolata, hogy Nagy Péter másokért élő ember volt, aki igyekezett segíteni mindenütt, ahol szükségét szenvedőkkel találkozott. Így lett belőle némákért megnyíló száj (Pél-

Forrás: <https://reformatus.hu>

dabeszédek 31,8), botladozókat támogató kéz, igazi „növelő”. Olyan karizmatikus személyiségű mai „Don Quijote”⁵, aki pontosan látta, hogy milyen az a világ, amely körülveszi, de nem ezt tartotta a végső realitásnak. Egy igazabb valóság, az evangélium nézőpontjából tekintett az emberre. Érzékletesen mutatja be ezt az evangéliumi nézőpontot az a Hóféhérke-parafraízis, amelyet 2003. február 9-én mondott el a budafoki gyülekezet istentiszteletén a gyerekek és felnőttek okulására:

„Hóféhérke étlen-szomjan, mai szóval hajléktalanul megérkezik a törpékhez, és eszik, iszik, a végén elfárad és lefekszik. Egyszer csak hazaérkeznek a törpék a munkából, és akkor elkezdik mondani: hogy ki evett az én tányérkámból, ki ivott az én poharamból, ki alszik az én ágyacs-

kámban. Hát ez a törpelélek kérdése. Nos, aki a miatyánkot tanulja, az kilép ebből, és megtanul valamit, hogy a te akaratod, a te országod legyen meg, és akkor növünk ki a törpelékűségből, amikor az én-ről a te-re átkerül a hangsúly. Tehát nagyon hasznos ez a mese, ez a történet, jól jegyezzétek meg magatoknak, hogy ebben arról van szó, hogy meg kell tanulnunk azt, hogy nem feltétlenül mindig énrólam van szó először, lehet a másikról, sőt először az Istenről van szó, és akkor föl fogunk nőni lélekben. Ha mindig csak az én marad, akkor törpelélek maradunk éltünk végéig.”⁶

Egy Nagy Pétert jól ismerő barát a következőképpen jellemezte ezt a nézőpontot: „Azt látta az egyénben és közösségben/intézményben, amivé válik/válhat.”⁷ A nevelés

(növelés) iránti elkötelezettsége már csak ezért sem korlátozódhatott az intézményes, iskolai keretekre. Személyiségével, humorával, sallangmentes egyszerűségével, ugyanakkor széles látókörével, tudásával nevelt. Egyénisége, intellektusa, humora mágnesként vonzott sokakat. *„Olyan harmóniában ötvözte a hagyományok elvetésének és az ehhez való ragaszkodásnak az ellentétét, megélve és megéltetve mindannyiunkkal azt a csodát, hogy Jézus senkit sem zár ki a kegyelemből. (...) Elfogadó, mindenki felé nyitott, szeretetteljes, derűs, ha kellett végtelenül egyszerű volt, ha kellett, akadémikus magasságokba emelkedett.”*⁸

Szerteágazó és feldolgozásra váró munkásságának csupán egyetlen szálát, nevelői tevékenységét kívánom bemutatni ebben a dolgozatban. Elsőként a gyülekezetben és gyülekezetben kívül végzett nevelői munkáját, mely az eredményes informális nevelés iskolapéldájának tekinthető. Eztán a református iskolával kapcsolatban kifejtett elméleti nézeteit, Pécsen és Budafokon végzett iskolaalapító, iskolaszervező munkásságát. Mivel Nagy Péter alakja elevenen él sok-sok tanítvány, pályatárs, barát emlékezetében, a dolgozat nyomtatott és levéltári dokumentumok mellett az őt ismerők visszaemlékezéseit, az „oral history” eszközét is felhasználja nevelői képének megrajzolásához. Alakjának felidézése nem csupán azok számára fontos, akik személyesen ismerhették, hiszen személyisége a következő nemzedékek számára is pozitív példát, mintát adhat. A kortárs visszaemlékezések jelentős pedagógiai eszközként segíthetik a közelmúlt megértését, egyben a diákok érdeklődésének felkeltésében is segítik.⁹

INFORMÁLIS, GYÜLEKEZETEN KÍVÜLI TANULÁS SEGÍTÉSE MINT A KERESZTYÉN MISSZIÓ INDIREKT FORMÁJA KOMLÓN (1982–2002)

Amikor 1982-ben Nagy Péter megérkezett Komlóra, egy közel 30.000 lakosú szocialista iparváros várta az új református lelkészét. Az 1950-es évektől ugrásszerű növekedésnek indult település lakosságának több mint fele ekkoriban szorosán kötődött a szénbányászathoz. Az ötvenes években főleg egyedülálló férfiak érkeztek a városba, akik elsősorban a bányákban, illetve építkezéseken találtak munkát. A gyökereitől elszakadó, bevándorló lakosság körében a következő évtizedekben a marxista ideológia volt meghatározó. Az MSZMP a rendszerváltásig jelentős bázissal rendelkezett a városban, így nem sok jóra számíthattak a „klerikális reakció” képviselői a 80-as években sem. A református közösségnek 1978-ig nem is volt temploma a városban, a belvárosi iskolában tartották az istentiszteleteket. Jól jellemzi a gyülekezet helyzetét, hogy az 1967-es választások idején szavazókört rendeztek be az iskolában, ezzel akadályozva az istentisztelet megtartását.¹⁰ Ez a barátságtalan közeg várta a fiatal református lelkészt Komlón. Egyértelmű volt, hogy a gyülekezetépítés hagyományos, megszokott formái mellett új utakat is kellett keresni. Hogy ez mennyire sikerült, milyen kép alakult ki Nagy Péterről a városban az itt töltött húsz éve alatt, jól mutatja a következő történet: A kétezres évek elején egyik reggel egy bepólyált újszülöttet talált a parókia ajtaja előtt. Egy kétségbeesett, környezete előtt is bujkáló nő úgy gondolta, hogy a komlói re-

NÉVJEGY

Nagy Péter Budapesten született 1949-ben, Felvidékről kitelepített lelkész családban. A teológiát Budapesten végezte, majd 1982-től Baranyában, Komlón lett lelkész. Gyülekezeti szolgálata mellett az 1980-as évektől egyházmegyei ifjúsági táborok szervezője, vezetője volt. A rendszerváltás után egyházmegyei iskolaügyi előadóként a Pécsi Református Kollégium Igazgatótanácsának tagja, annak első elnöke lett (1994-től). Tanított a Budapesti Református Teológiai Akadémia Pécsre kihelyezett katechéta képzőjében, a Pécsi Református Gimnáziumban, vezetett bibliaiskolát Harkányban. A Théma Egyesület (Theológiai Élet Ma – Protestáns Tanulmányi Kör) egyik alapítója, elnöke. Az egyesület a 90-es évek egyházi útkeresésének, a múlttal való tárgyilagos szembenézés fontos fórumaként működött. Az országos horderejű kérdésekkel való foglalkozás mellett fontos szerepet játszott életében a halmozottan hátrányos helyzetű munkavállalók foglalkoztatását, társadalmi integrációját célul kitűző komlói Habilitas Kft. munkájának segítése.

2002-ben a Budapest – Budafoki Református Egyházközség választotta meg lelkészének. Itteni szolgálatának 16 éve alatt bővült a Halacska Református Óvoda, egyházi fenntartásba került a Rózsakerti Általános Iskola, amely 2012 őszétől a Rózsakerti Demjén István Református Általános Iskola nevet vette fel. A folyamatos fejlesztések következtében az iskola 2018 őszétől elindította gimnáziumi képzését is.

Nagy Péter 2018 novemberében vonult nyugdíjba. 2018-ban a Magyar Érdemrend lovagkeresztje kitüntetésben részesült, 2019-ben Budafok-Tétény díszpolgárává választották. 2020. december 10-én halt meg.

formátus lelkész segíthet a titokban megszült gyermek életének elindításában.¹¹ A kislánynak próbált örökbefogadó szülőket találni, de hamarosan kiderült, hogy súlyos rendellenességgel született, és az orvosok nem tudták megmenteni az életét. Ez a példa is azt bizonyítja, hogy Nagy Péter köztiszteletben állt Komlón. Ennek egyik oka a halmozottan sérült munkavállalókat foglalkoztató Habilitas Kft. felvirágoztatására tett törekvése lehetett.

Egy évvel azután, hogy Nagy Péter Komlóra került, egy modern, kollégiumi lakhatást is biztosító kiegészítő iskola nyílt a városban. Az ide járó enyhe és középsúlyos értelmileg sérült, gyakran halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok túlnyomó többsége nem tudott elhelyezkedni végzés után a munkaerőpiacon. Wagner László gyógypedagógus vezetésével és Nagy Péter tevékeny támogatásával 1989 októberében indult el a halmozottan hátrányos helyze-

tű munkavállalókat foglalkoztató cég. A cél kezdettől fogva az volt, hogy ne csupán munkalehetőséget biztosítsanak a munkaerőpiacról kiszorult sérülteknek, hanem ezen keresztül értelmes tevékenységgel is segítsék, ezzel sikerélményhez, önbecsüléshez juttassák őket.¹² Ennek érdekében Wagner László nagy hangsúlyt fektetett a szabadidős, kulturális és sportprogramok szervezésére. Színházlátogatások, kirándulások, sportrendezvények ugyanúgy hozzátartoztak a közösség életéhez, mint a közös munkavégzés. A folyamatosan 80–90 főt foglalkoztató cég munkavállalóinak 85%-a tartós egészségkárosodású. Nagy Péter kiterjedt német kapcsolatrendszerének volt köszönhető egyrészt a sok ajándékba kapott tárgyi adomány, másrészt a német piac megnyílt az évtizedek során egyre bővülő termékkínálat előtt. A német kapcsolatok azonban nem pusztán piacot biztosítottak az elkészült termékek

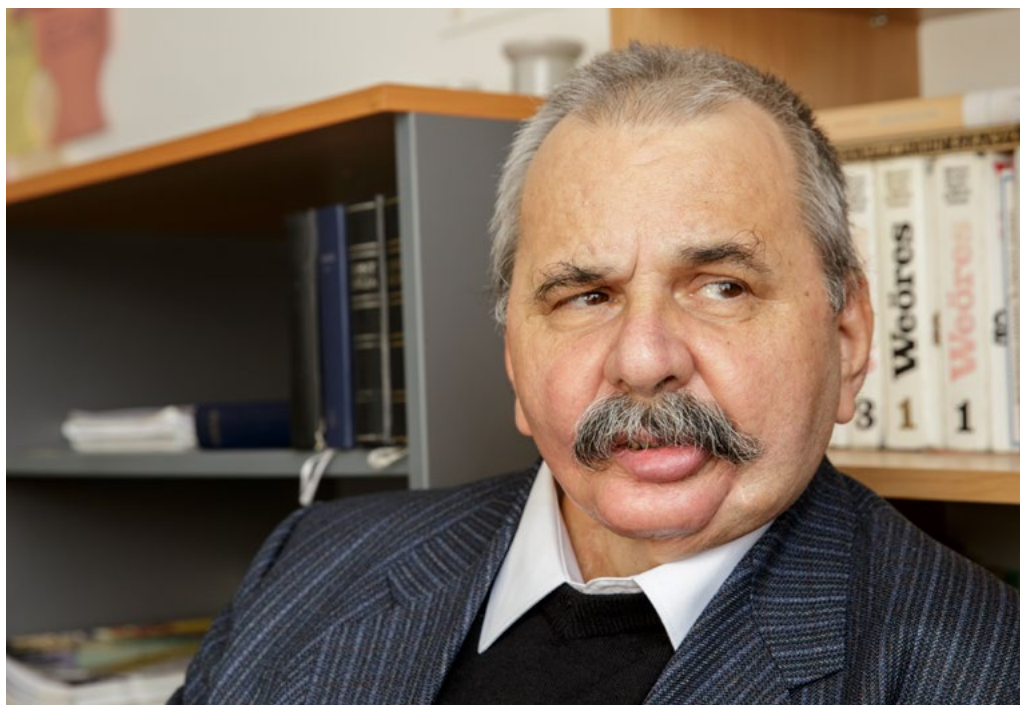
számárat, hanem egyúttal sok személyes élmény, utazás, sporttevékenység lehetőségét is biztosították. A Baden-Württemberg tartomány Bruderhaus Diakonie szervezete által rendezett tartományi labdarúgó-bajnokságokon többször is részt vettek a komlói fiatalok. A középsúlyos értelmi fogyatékosokból, a halmozottan sérült kiegészítő iskolába járókból, valamint a Kft. által foglalkoztatott fiatalokból álló csapat nemzetközi mércével is jelentős eredményeket ért el.¹³ Az „aranycsapat” ekkor még élő tagjai, Buzánszky Jenő és Grosics Gyula is kapcsolatban álltak a Habilitas ifjú labdarúgóival.¹⁴ A közösség építését az évente szervezett kirándulások, rendszeres színházlátogatások is jelentős mértékben elősegítették. A Kft. 20 éves jubileumi ünnepe során Nagy Péter azt emelte ki, hogy *„az itt dolgozók sokkal jobb szociális helyzetbe kerültek, általános fizikai és mentális állapotuk jelentősen javult, akárcsak életminőségük és családon belüli státuszuk”*¹⁵. A gyógypedagógus végzettségű Vízaknai Tamásné, Kató néni tanított bibliai történeteket a Kft. fiataljai számára, majd Csonka Mónika vette át ezt a szolgálatot, míg Fadgyas Éva a fiatalok táboroztatását szervezte. Így egyáltalán nem meglepő, hogy a cég dolgozói közül többen is csatlakoztak a komlói református gyülekezethez. A misszió indirekt formája valósult meg így, hiszen *„a keresztyén hit számára Krisztus egyszerűen az üzenet tartalma és annak mintája is. Az egyház üzenetének kommunikálása tehát krisztusi minta szerint kell, hogy történjék”*¹⁶. Nagy Péter eszerint a minta szerint élt, a gyülekezet tagjai ezt a mintát követték, így a Habilitas Kft. dolgozói is ezt a példát láthatták maguk előtt.

A NEM FORMÁLIS TANÍTÁS ALKALMAI BARANYÁBAN

Nagy Péter legközvetlenebb tanítványai a komlói, majd budafoki gyülekezetek tagjaiból, a Baranyai Egyházmegye ifjúsági táborainak résztvevőiből, a Pécsi Református Kollégium közösségének tagjaiból kerültek ki. Kézenfekvő, hogy az *oral history* eszközének segítségével, tanítványok, barátok, munkatársak visszaemlékezéseit felhasználva rajzoljuk meg a képet az informális és nem formális nevelés terén kifejtett tevékenységről. A személyes emlékek kiegészítik az írott forrásokat, és teljesebb képet adnak. *„Az oral history elbeszélése során kialakult kép annál élesebb’ és ’tisztább’, minél inkább érintett a visszaemlékező az átélt eseményekben.”*¹⁷ Azok a régi ifisek, gyülekezeti tagok, gimnazisták, kollégák, akik vállalták, hogy megosztják a Nagy Péterrel kapcsolatos emlékeiket, valamennyien szoros kapcsolatban álltak vele. A szóbeli emlékek és az írásbeli dokumentumok így jól kiegészítik egymást. A nyomtatott és levéltári anyagok pontosabb elemzést tesznek lehetővé, ugyanakkor a személyes emlékek emberközelivé, színebbé, megfoghatóbbá teszik a visszatekintést. Baranyai lelkészként talán Bereczky Ildikó harkányi lelképásztorral, a Pécsi Református Gimnázium első vallástanárával, és Peterdi Dániel esperessel, Pécs belvárosi lelkésszel állt a legközelebbi szakmai-emberi kapcsolatban. Ők így emlékeznek rá:

„A Kodály Gimnáziumban a református osztállyal induló iskola lassan bővült, aminek természetes velejárója volt a családiaság, őszinte, közvetlen hangnem a tanárokkal, diákokkal. Péter ezt később is fontosnak tartotta. A tanár, a lelkész is

Forrás: <https://reformatus.hu>

hibázhat, aminek elismerésével a diákok bizalmát vívhatja ki. A diákoktól is megkívánta ugyanezt. Igényességet követelt a tanításban, tanulásban, szeretetteljes fegyelmezést a tanároktól és belátó fegyelmet a diákoktól. Együttműködést mindenkitől a közösség alakításában, az igei tanítás komolyan vételét.” (Bereczky Ildikó)

A közvetlenség, a diákok, gyülekezeti tagok, az emberek megértése alapvető, teológiai alaposztottságú törekvése volt. Úgy látta, hogy világunkat Babel tornyának sikertelen kísérlete óta az értetlenség, a meg nem értettség hatja át. Ugyanakkor meggyőződése volt az is, hogy ettől a kiinduló helyzettől el lehet jutni az egyházban odáig, hogy az azonos értékrendű, gondolkodású emberek megtapasztalják a megértés pünkösdi csodáját. Egymás szavai, szándékai félreértésének

mindennapi tapasztalatát nem csupán nyelvi problémának látta: „Egyik nép nem érti a másik népet, egyik nemzedék a másikat, barát a barátot, testvér a testvért. Nincs megértés, de annál több az értelmezés. Mindenki értelmezi a másikat, ahelyett, hogy igyekezne megérteni.”¹⁸ Márpedig a másik ember megértésének alapvető feltétele a vele folytatott párbeszéd. Ennek hiányában csak előítéleteink alapján formálunk véleményt egymásról.

Peterdi Dániel olyan embernek látta Nagy Pétert, mint aki

„...megnyerni akarta az embereket, nem legyőzni. (...) Megragadott minden alkalmat, hogy felkészítse a pedagógusokat az egyházi szolgálatra, de nem 'hittértőként', hanem örömhírt átadó lelkipásztorként. Ezt azért tehetette fáradhatatlanul, mert a gyülekezet volt a családja. Egyedül

élt, de nem magányosan. Református szerzetes volt. A beszélgetést, a gondolati párbeszédet fontosnak tartotta, amit humorral is tudott vegyíteni a legmagasztosabb témáknál is. Beszélgetőtársaiban, hallgatóságában mindig testvért látott, tisztelte a legkisebbeket, a legelesettebbeket is, ezért tudott mindenkivel szót érteni.”

A gyülekezet nagy családként való felfogásának gondolata megjelenik Nagy Péter egyik cikkében is: *„Azt gondoljuk, hogy a család fogalmába beletartozik a gyülekezet is. Családban élünk, amely a Lélek segítségével gyülekezetté lehet, és gyülekezetben élünk, amely szeretetközösséggé működve családdá lehet.”*¹⁹ Így válhatnak a Krisztus-központú közösségek a megértés szigeteivé Babel világában. Ilyen szigetek voltak az egyházmegyei ifjúsági táborok, melyeket Nagy Péter szervezett és vezetett Baranyában hosszú évekig, vagy a harkányi bibliaiskolai alkalmak, amelyek életre szóló bibliikus látást adtak a résztvevőknek. *„Két évig jártam ki Pécsről kéthetente Harkányba, az általa tartott bibliaiskolába. Általában 4–6 fős hallgatóságot tanított. Nagyszerű, életre szóló emlék marad, meghatározta a Szentíráshoz való viszonyomat. Sokat készült ezekre az alkalmakra, és érezhetően maga is élvezte ezt a szellemi kihívást. Aztán mindig hazavitt bennünket Pécsre.”*²⁰ Nemcsak a harkányi bibliaiskolában vagy a pécsi református iskolában tanított, de vállalt órákat a kilencvenes évek elején a Nagykőrösi Református Tantóképző Főiskola Pécsre kihelyezett hitoktatóképző tagozatán is. Bibliaismeretet, ószövetségi ismereteket oktatott.²¹ Nemcsak azok jártak az óráira, akik az oklevél megszerzése érdekében vizsgáltak is nála, ezekre a nyitott alkalmakra sok érdeklődő fiatal is eljött.

Bibliai jeleneteit tartalmazó könyve a Harmat Kiadó gondozásában jelent meg 2013-ban *Babilontól Betlehemig* címmel. A kötet előszavában kifejtette, hogy az iskolai színjátszás hagyományának felelevenítése fontos eszköze lehet a fiatalok hitben való nevelésének. Az általa írt darabok így kettős célt szolgálnak: egyrészt a bibliai üzenet érzéletes, életkori sajátosságoknak megfelelő kommunikálása, másrészt a gyönyörködtes, a színjátszók és a közönség számára egyfajta élmény biztosítása. A kettős célkitűzés eléréséhez Nagy Péter humora, kreativitása jelentősen hozzájárult. Ezt a kettősséget így fogalmazta meg: *„A darabokban olykor szelíd irónia is megcsendül, de úgy gondolom, hogy sehol nem megy a komolyság, és főként nem a bibliai-evangéliumi üzenet rovására.”*²² Jeleneteit felkérésre, az országos bibliaismereti vetélkedőre készülő pécsi iskola tanulói számára írta. Mert akkor éppen erre volt szükség. Nem teológiai értekezést, egyházvezetői programot írt, hanem bibliai jelenetet. Ez is mutatja, hogy a legkisebbek, a leghátrányosabb helyzetűek ugyanolyan fontosak, értékesek voltak számára, mint a fontos világi vagy egyházi pozíciót betöltő felnőttek. Ezt bizonyítja az is, hogy az óvodások hittan foglalkozásait nyugdíjba vonulásáig ő tartotta Budafokon.²³

NAGY PÉTER ÉS A REFORMÁTUS ISKOLAÜGY

2005-ös tanulmányában Kopp Erika²⁴ a református középiskolák három alapvető típusát különbözteti meg. A hagyományos értékekhez, tradíciókhoz ragaszkodó „végvár” szerepet betöltőket, a tradíciók újraér-

telmezésének elvén szerveződőket, amelyek a szekuláris világból érkező diákok és az evangélium közötti „hídépítést” szorgalmazzák, valamint az elsődleges célként az „eredményes oktatást” megfogalmazókat, ahol az egyházi jelleg elsősorban a hittanórák megtartásában érhető tetten. A tradíció újraértelmezésén alapuló iskolamodellre erős, önszerveződő közösségek, valamint a partnerségen alapuló tanár-diák viszony jellemző. Ezekben az iskolákban domináns pedagógiai törekvés a szülőkkel kialakított szoros kapcsolat. Ezek az iskolák tudomásul veszik, hogy diákjaik többsége szekuláris környezetből érkezik, ám meghatározó feladatuknak tartják az evangélium hiteles és érthető közvetítését. Ezt jelenti a „hídépítés”. A tanulmány megjelenését követő bő másfél évtized azt igazolta, hogy a Kopp Erika által bemutatott intézménytípusok nemcsak a református középiskolákra jellemzőek. Nagy valószínűséggel valamennyi felekezeti fenntartású köznevelési intézmény besorolható valamelyik alaptípusba, így a pécsi református iskolarendszer intézményei is. A pécsi modell a „tradíciók újraértelmezése mentén szerveződő” iskolák jellemző vonásaival írható le.

Pécsett a Kodály Zoltán Gimnáziumban református tagozatként induló iskolakezdemény 1994-ben vált önállóvá. Egyházmegyei iskolaügyi előadóként Nagy Péter kezdettől fogva tagja, sőt első elnöke volt az 1994 őszen felálló igazgatótanácsnak. Az iskola első tíz évének meghatározó alakja, fejlődésének motorja Baka Sára igazgatónő volt. Nagy Péter a fenntartó képviselőjében folyamatos munkakapcsolatban állt vele. Iskolafenntartóként a napi feladatokon túlmutató, az iskolával kapcsolatban is megfi-

gyelhető távlatos, nagy összefüggésekben való gondolkodását jól mutatja az a beszéde, amelyet 2002 februárjában, az iskola félévzáró értekezletén mondott el: „*Mára az iskola valóban intézményrendszerre vált. Lassan a klasszikus értelemben vett kollégiummá válik, ha nincs is főiskolája. Van általános iskolája, gimnáziuma, internátusa, könyvtára, levéltára. (...) Így, ebben az egészben is kell gondolkodnunk akkor, amikor az egyházmegye iskolájáról beszélünk, tervezzük és építünk.*”²⁵ A Pécsi Református Gimnázium, majd az egyre kiteljesedő közoktatási intézményrendszer fejlesztése nem csupán egy volt vállalt feladatai közül, hanem olyan ügy, amely érdekében minden erejét mozgósította. Nem csupán külső kapcsolatait használta fel az iskola érdekében, de az intézményben való jelenlétének intenzitása, gyakorisága is meghatározó volt. Német, svájci és holland támogatókkal tartotta a kapcsolatot, amelyet bizonyít az a levél is, amely az egyházmegye levéltárában lelhető fel. Ebben egy holland támogatótól kér segítséget az iskola bútorzatának beszerzéséhez.²⁶ A nevelőmunka feltételeinek megteremtésére irányuló gondoskodás nemcsak a külső körülmények biztosítását jelentette, hanem az iskolai mindennapokra is kihatott. „*A pécsi iskola fenntartójaként folyamatosan jelen volt az iskolában. A pedagógusok ismerték, szerették, mindig volt hozzájuk kedves szava, vagy 'nagypéteres' odaszólása. A tantestület úgy érezte, hogy ő is része a közösségnek, testületnek. A szülők is ismerték, tisztelték, szerették, volt velük kapcsolata. Azóta sem tapasztaltam ilyen fenntartói jelenléteket, magatartást.*”²⁷ Az önálló iskolalelkész státusz megteremtésére irányuló törekvésével évtizedekkel megelőzte korát.

A református iskolával kapcsolatos gondolatainak formálódására nagy hatással volt Szűcs Ferenc teológiai professzorral való közös gondolkodása. Ő fejtette ki, hogy a református iskolában a hittan nem csupán egy a tantárgyak közül, nem valamiféle kötelező függelék, hanem alapvető, meghatározó szerepet játszik a közösség szellemiségének formálásában. Éppen ezért *„a református iskola identitásához elengedhetetlen, hogy a tanárok 50%-a +1 fő arányban a keresztyén (református) értékrend elkötelezettjei legyenek”*.²⁸ Az eredményes keresztyén iskolai nevelés elképzelhetően olyan közegben, ahol a tanárok többsége nem partner ebben.

*„A református iskola szellemiségét a tanári kar határozza meg. A hitbelileg is elkötelezett tanárookra fontos feladat hárul azon tanárok felé, akik a tanári kar szerves részeként, minőségi munkát végezve lojálisak az intézményhez, annak pedagógiai célkitűzéseivel azonosulni tudnak. A ... toleráns és elfogadó magatartás mellett magát az egész oktatást tekintik a katechézis részének, azaz a tárgyak és a nevelés egység szemléletű integrációjában végzik a munkájukat.”*²⁹

Ezek az alapelvek köszönnek vissza a budafoki Demjén István Református Általános Iskola és Gimnázium pedagógiai programjában is. Az 1980-ban megnyitott lakótelepi iskola fenntartását 2012-ben vette át a budafoki református egyházközség. Ekkor vette fel a Rózsakerti Demjén István Református Általános Iskola nevet. A kerületben ez volt az első egyházi fenntartásba kerülő iskola. Az előkészítő munkálatokban nagy szerepet játszott az iskola akkori igazgatója, aki hívő katolikusként maga is fon-

tosnak tartotta az intézményes keresztyén nevelés lehetőségének megteremtését Budafokon.³⁰ A gyülekezet az iskolaigazgatói tapasztalatokkal rendelkező Bencze Pétert hívta meg az új intézmény vezetőjének. A régi-új iskola építkezése folyamatos volt, a 2018/19-es tanévben elindult az első gimnáziumi osztály is. A közösség 2020 nyarán vehette birtokba a gimnázium új épületét. Az intézmény Pedagógiai Programjának mottója Makkai Sándortól származik: *„Az, hogy az egyházi iskola legalábbis olyan jó legyen, mint a világi, nem célkitűzés, hanem természetes elemi alapfeltétel. Saját igazi hivatása, létjoga ezen belül abban van, hogy a Krisztusba vetett hit erejével evangéliumi, keresztyén jellemeket nevel Isten dicsőségére, az Egyház lelki közösségén át a humánium megszentelésére. Csak ezért érdemes és szükséges református egyházi iskolát fenntartani.”* Ebben a szellemben fogalmazódtak meg az iskola pedagógiai törekvései: *„A református iskola keresztyén közösség. Olyan hitvalló pedagógusokat feltételez, akik hivatásukat Istentől kapott küldetésnek tekintik. Életpéldájukkal, minden megnyilvánulásukkal keresztyénné, krisztusi emberré kívánják nevelni tanítványaikat.”*³¹

Mindez azt jelenti, hogy az egyházi iskola nem csupán egy jól működő, hatékony és eredményes oktatási intézmény heti két hittanórával kiegészítve, hanem az itt zajló mindenféle pedagógiai tevékenység célja, a keresztyén nevelés megvalósítása. Ezért fontos, hogy többségben legyenek azok a pedagógusok a tantestületben, akik elkötelezettek az iskola nevelési céljainak megvalósítása terén. Így értette Nagy Péter, hogy *„az egyházi iskola a katechézisbe integrálja mind a humán, mind pedig a természettu-*

dományos tárgyakat”.³² Ez a felfogás teljes összhangban áll Szűcs Ferenc megközelítésével, aki arra emlékeztetett, hogy „*a katechézis értelmezése csupán a felvilágosodás után vált el a tanítás és nevelés egészétől. A keresztyén katechézis elvben a teljes ember tanítását és növelését foglalja magában*”.³³

ÖSSZEZÉS

A református köznevelési intézményrendszer újjáépítésének kezdetétől eltelt közel 30 év, de a különböző időpontokban indult, más-más körülmények között működő iskolák ma még jelentős különbségeket mutatnak. „Bővülés után, egységesülés előtt” vagyunk. Ebben a helyzetben nagy jelentősége van annak, hogy eredményes, jól működő példák segítsék a tájékozódást. Mind a Pécsi Református Kollégium köznevelési intézményei, mind pedig a Rózsakerti Demjén István Református Általános Iskola és Gimnázium példaként állítható a saját útjukat kereső új református iskolák elé. Nagy Péter mindkét intézmény arculatának kialakításában meghatározó szerepet játszott. Felelős vezetőként nem csupán megoldandó pedagógiai helyzeteket, finansziális kérdéseket látott maga előtt, hanem embereket, akik támogatásra, segítségre szorulnak. Közösségeket, melyek számára az evangélium kínál valódi megoldásokat. Az eredményes, hiteles pedagógusra jellemző, hogy nem pusztán egy pontosan körülhatárolt elméleti ismeretanyagot akar átadni ilyen-olyan módszerek segítségével, hanem hatással kíván lenni tanítványainak gondolkodására, értékrendjük alakulására. Ehhez szükséges,

hogy igyekezzen megérteni őket, folyamatos párbeszédben, partneri viszonyban legyen a diákokkal. Karácsony Sándor fogalmazta meg azt a gondolatot, hogy a másik emberrel csak egyenrangú viszony alakítható ki, mert Krisztus szemében egyformák vagyunk valamennyien. A kereslet által irányított „piaci környezetben” nem kis erőfeszítést igényel elfogadtatni a szülőkkel, hogy nem ők határozzák meg az iskola értékrendjét, normáit. Ez csak úgy lehetséges, ha „*felmutatjuk és megteremtjük az igényt a színvonalas, értékkeremtő, időtálló, személyes érdekeltséget is igénylő értékrendre. Péternek ez volt az elve*”.³⁴

Nagy Péter elsősorban gyülekezeti lelkész volt, ugyanakkor nevelőként is meghatározó hatást gyakorolt környezetére. Elkötelezettsége, elméleti felkészültsége, a legkisebbekhez is odaforduló, bátorító magatartása példa, mint a református pedagógiai gondolkodás számára. Bibliaiskolát, táborokat vezetett, kiállt a sérült emberek ügye mellett, tanítványai lelki fejlődését folyamatosan nyomon követte. Igazi „növelő” volt, aki méltán állítható példaként a fiatal pedagógus nemzedék, a református nevelés iránt elkötelezett nevelők elé. Ahhoz hogy a református köznevelési intézményrendszer ne csupán szervezeti, hanem lelki-szellemi egységet is képviseljen, olyan elkötelezett vezetőkre és nevelőkre van szükség, akik képesek felelősségre nevelni egy felelőtlen világban, akik képesek segíteni a keresztyén identitás formálódását egy identitását egyre inkább elvesztő, élmények után kapkodó világban, akik képesek hitelesen képviselni a szeretet evangéliumát egy békétlen, háborgó világban. Ahogyan Nagy Péter is tette.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BREL Baranyai Református Egyházmegye Levéltára A.II.5 A Pécsi Református Kollégium iratai
 Dutt-Doner-Allen-Campanaro: *Understanding the Impact of Using Oral Histories in the Classroom*, In: *The Social Studies* 2016. Vol. 107. No.6. 257–265.
 Gonda László: *Meghívás a hit asztalához*, In: *Mediárium* 2008/1–2, 12–17.
 Karácsony Sándor: *Magyar Ifjúság*, Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2005.
 Kopp Erika: *Református középiskolák identitása*, In: *Educatio* 2005/3. 554–572.
 Nagy Péter: *Babilontól Betlehemig*, Harmat, Budapest, 2013.
 Nagy Péter: *Életünk és az Ige*, Budafok, 2017.
 Nagy Péter: *Hatvan párperces*, Harmat, Budapest, 2012.
 Szűcs Ferenc: *A református iskola küldetése*, In: Pompor Zoltán (szerk.): *Alapvetés, Háttér tanulmányok a református iskolarendszer fejlesztéséhez*, MRE Református Tananyagfejlesztő csoport, Budapest, 2017, 22–32.
 Vargáné Nagy Anikó: *Az oral history-források jelentősége*
https://www.academia.edu/6905226/Az_oral_history_forr%C3%A1sok_jelent%C5%91s%C3%A9ge (Letöltés: 2021.08.10.)

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- https://www.rozsakertiskola.hu/wp-content/uploads/2020/11/Pedagogiai_Program_20200525.pdf (Letöltés: 2021.08.21.)
www.komloiujsg.hu/huszeves-jubileumat-unnepelte-a-habilitas/ (Letöltés: 2021.07.30.)
<https://www.refkomlo.hu/tortenet.html> (Letöltés: 2021.07.30.)

- ¹ A tanulmány elkészítését a Debreceni Református Hittudományi Egyetem kutatás-finanszírozási pályázata támogatta.
- ² Karácsony Sándor: *Magyar ifjúság*, Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2005, 46.
- ³ Nagy Péter: *Életünk és az Ige*, Budafok, 2017, 101–105, 101–104.
- ⁴ Fadgyas Éva, korábbi komlói tanítvány, majd munkatárs, komlói presbiter visszaemlékezéséből
- ⁵ Dr. Hoppál Péter, munkatárs, barát metaforája Nagy Péterről
- ⁶ Nagy Péter: *Hatvan párperces*, Budapest, Harmat, 2012, 55–56.
- ⁷ Csonka Mónika, korábbi ifis, később barát és munkatárs visszaemlékezéséből
- ⁸ Éliás Katalin, egyházmegyei ifjúsági táborok korábbi résztvevője, majd munkatárs visszaemlékezéséből
- ⁹ Dutt-Doner-Allen-Campanaro: *Understanding the Impact of Using Oral Histories in the Classroom*, In: *The Social Studies* 2016. Vol. 107. No 6. 257–265.
- ¹⁰ <https://www.refkomlo.hu/tortenet.html> (Letöltés: 2021.07.30.)
- ¹¹ Dr. Hoppál Péter és Csonka Mónika visszaemlékezése alapján
- ¹² A cég 25 éves jubileumára készített *Habilítas – 25 év 25 perc*ben című film alapján.
- ¹³ Az Európa-bajnoki 2. ill. 3. helyezést elérő futballválogatott négy tagja képviselte Komlót, a csapat háromszoros magyar bajnokként Torunban az eurázsiai bajnokságon 1. helyezést ért el. (Wagner László közlése alapján)
- ¹⁴ Wagner László közlése
- ¹⁵ www.komloiujsg.hu/huszeves-jubileumat-unnepelte-a-habilitas/ megjelent: 2008.10.28. (Letöltés: 2021.07.30.)
- ¹⁶ Gonda László: *Meghívás a hit asztalához, Gondolatok a missziói kommunikáció kérdéséhez*, In: *Mediárium* 2008/1–2, 12–17, 13.
- ¹⁷ Vargáné Nagy Anikó: *Az oral history-források jelentősége* https://www.academia.edu/6905226/Az_oral_history_forr%C3%A1sok_jelent%C5%91s%C3%A9ge (Letöltés: 2021.08.10.)
- ¹⁸ Nagy Péter: *Életünk és az Ige*, Budafok, 2017, 72.
- ¹⁹ Uo. 15.
- ²⁰ Ónodi Szabó Krisztina (Lay Krisztina) visszaemlékezéséből
- ²¹ Peterdi Dániel, barát és munkatárs visszaemlékezéséből
- ²² Nagy Péter: *Babilontól Betlehemig*, Harmat, Budapest, 2013, 8.
- ²³ Szász Lajos budafoki lelkész, Nagy Péter utódja közlése alapján
- ²⁴ Kopp Erika: *Református középiskolák identitása*, In: *Educatio* 2005/3, 554–572.
- ²⁵ BREL (Baranyai Református Egyházmegye Levéltára) A. II. 5 Pécsi Református Kollégium iratai Nagy Péter beszéde tanévzáró értekezleten 2002.
- ²⁶ BREL (Baranyai Református Egyházmegye Levéltára) A. II. 5. A Pécsi Református Kollégium iratai Nagy Péter levele Elisabeth de Ramita Labouchere-hez
- ²⁷ Csonka Mónika korábbi ifis, később barát és munkatárs visszaemlékezéséből
- ²⁸ Szűcs Ferenc: *A református iskola küldetése*, In: Pompor Zoltán (szerk.) *Alapvetés (Háttér tanulmányok a református iskolarendszer fejlesztéséhez)* MRE Református Tananyagfejlesztő Csoport, Budapest, 2017, 22–32, 28.
- ²⁹ https://www.rozsakertiskola.hu/wp-content/uploads/2020/11/Pedagogiai_Program_20200525.pdf (Letöltés: 2021.08.21.)
- ³⁰ Nagy Péter előadása a Pécsi Református Kollégium tanévkezdő csendesnapján 2020.08.25.
- ³¹ Szász Lajos budafoki lelkész, Nagy Péter utódja közlése alapján
- ³² https://www.rozsakertiskola.hu/wp-content/uploads/2020/11/Pedagogiai_Program_20200525.pdf (Letöltés: 2021.08.21.)
- ³³ Nagy Péter előadása a Pécsi Református Kollégium tanévkezdő csendesnapján 2020.08.25.
- ³⁴ Szűcs Ferenc: *A református iskola küldetése* In: Pompor Zoltán (szerk.) *Alapvetés (Háttér tanulmányok a református iskolarendszer fejlesztéséhez)* MRE Református Tananyagfejlesztő Csoport, Budapest, 2017, 22–32, 26.
- ³⁵ Bereczky Ildikó, ny. harkányi lelképásztor, barát és kolléga visszaemlékezése

Műhely

PAIC RÓBERT

TESTMOZGÁSHOZ VALÓ HOZZÁÁLLÁS A COVID19 FÜGGVÉNYÉBEN

a KRK Szilády Áron Gimnázium és Kollégium tanulói körében

BEVEZETÉS

A gyermekek testmozgás iránti szeretete és a mozgásra való folyamatos képzés mindig jelen volt és lesz is társadalmunkban. Ez a szeretet egy alapvető tulajdonság, egy ösztönös sajátosság, amelyet le lehet rombolni, de tovább is lehet építeni, egyengetni. A mozgásigény kielégítésére rengeteg olyan eszköz, módszer és esemény létezik, amelyek sikeresek lehetnek. Az egyik ilyen eszköz gyermekkorban a sport, amely nemcsak lefárasztja a gyermekeket, de olyan társadalmi, lélektani és szociális jellemzőkkel vértelmezheti fel őket, amik egész életükre pozitív hatással lehetnek. Mivel a testmozgás rendkívül fontos szerepet játszik életünkben, hogy egészségesen és kiegyensúlyozottan tudjunk élni, fontos lenne, hogy a tudósok, tanárok és a szülők is tisztában legyenek a gyerekek sport iránti motivációjával, ami egyénenként nagy mértékben változik. Munkánkban célunk, hogy feltárjuk a Szilády Áron Gimnázium és Kollégium tanulóinak testmozgás iránti motivációjuk sajátosságait, meghatározzuk a rájuk jellemző motivációs struktúrát, amit a mozgásos tevékenységekre értelmezünk a 2020 tavaszi Covid19-járvány függvényében. Az intézményes oktatás-tanulás átforgalmazása ebben az időszakban a testnevelés és sport műveltségterületet is jelentősen érintette. A tanulók saját felelősségtudatának, időmenedzsmentjének és elhatározásának alakulása határozta meg a mozgáshoz való motivációjukat, és a tényleges mozgással eltöltött időt is.

Az általános iskolai évek azok, amelyek megeremtik a sportélmények alapjait, hiszen többnyire ebben a korban kezdik el a tizenévesek versenyszerűen űzni az általuk választott sportágakat.¹ Nagy nehézség, hogy a fent említett időszakban az egyesületeken belüli sportolási lehetőségek is korlátozottak voltak.

Serdülőkorban erősödhet meg igazán a sporthoz, testmozgáshoz való hozzáállás. A fiatalok olyan tulajdonságokat fejleszthetnek, mint az önfegyelem, a társakkal való együttműködés, a tiszteletadás a csapattársaknak és a testnevelő tanárnak, edzőnek, valamint a magabiztosság. Általában ez az életszakasz a versenyszerűen űzött sportolás kezdeti szakasza. Személyiségük alappilléreivé válhat az aktív életmód, amely akár élethosszig is elkísér-

heti az egyént. Mivel ezen életkorban a különféle csoportokhoz, közösségekhez (társadalmi szubkultúra) való tartozás is jelentősen hozzájárul a saját identitás megtalálásához, így a sportegyesületekhez, csapatokhoz való csatlakozás tökéletes közeget nyújthat az énkép kialakításához. Mivel ennek a szakasznak fő célja a folyamatos „útkeresés”, így a fiataloknál elképzelhető az is, hogy több sportágban, különböző mozgásformákban szeretnék kipróbálni magukat, mire megtalálják maguknak azt a mozgásos tevékenységet, amiben a legtehetségesebbek, amely a legmegfelelőbb és a legtöbb pozitív hozadékkal bír számukra.²

Hassandra, Goudas és Chroni kérdőívek és mélyinterjúk alapján próbálták következtetni a görög tanulók testnevelés iránti motivációjára. Tanulmányukhoz 254, 12–15 éves tanuló töltötte ki az észlelt kompetencia (Perceived Competence – Nicholls, 1989) és az IMI-kérdőívet.³ A második fázisban 16 félig strukturált mélyinterjú felvételére került sor. Az eredményekből kiderült, hogy két faktor köré csoportosíthatják a motivációs alfaktorokat. A két fő faktor az „Egyéni különbségek” és a „Szociális környezeti tényezők”. Az alfaktorok az egyéni különbségeknél az észlelt autonómia/önmeghatározottság, kimenet elvárások által észlelt hasznosság, célorientáció és a fizikai megjelenés. A szociális környezeti tényezők feloszthatók iskolán belüli és kívüli tényezőkre. Az iskolán belüli tényezők a tanítási óra tartalma, a testnevelő tanár, az osztálytársak és az iskola sportlétesítményei. Az iskolán kívüli tényezők a fizikai aktivitás magatartás és a szülői bátorítás, az iskolán kívüli mozgásprogramokon való részvétel, a média és a kulturális értékek, valamint a szociális előítéletek.⁴

Weiss a gyerekek testnevelés irányában történő motivációjáról ír tanulmányában. Metaanalízis jellegű cikkében azokat a faktorokat gyűjtötte össze, amelyek előre jelzik a gyermekek fizikai aktivitásba történő bevonódását. Az elemzett szakirodalom alapján arra következtetett, hogy azok a gyerekek vesznek részt szívesebben fizikai aktivitásban és élvezik jobban azokat, akiknek a fizikai aktivitás területén észlelt kompetenciája magasabb. A kutatások azt bizonyítják, hogy a sporthoz való elköteleződést az élvezet, a bevonódási alternatívák, a személyes ráfordítás és a szociális feltételek befolyásolják. Következtetésképp meghatároz olyan beavatkozási stratégiákat, amelyek a gyerekek testmozgás iránti motivációját fenntarják és erősítik, melyek a következők: optimális kihívások biztosítása (megfelelő nehézségű feladatok), feladatközpontú (mastery oriented climate) környezet biztosítása, a fizikai aktivitás élvezetessé tétele és a gyermekek segítése, hogy segítsék önmagukat.⁵

Ntoumanis tanulmányában a testnevelésórák motivációjának önmeghatározott megközelítését vizsgálta 424 brit tanuló felmérésének segítségével. Átlagéletkoruk 14,84 év volt. A használt kérdőívek az IMI (Intrinsic Motivation inventory), a PMCSQ2 (Perceived Motivational Climate in Sport Questionnaire), a PECCS (Physical Education Class Climate Scale) voltak, valamint egy, a motivációk típusainak felosztására (SMS elődje) szolgáló kérdőívet is kitöltöttek a tanulók. SEM (strukturális egyenlet analízis) segítségével megállapította, hogy az észlelt kompetencia a legfőbb pszichológiai közvetítő, mediátor. Az autonómia, kompetencia és a kapcsolat közepestől erős korrelációt mutattak a fejlődéssel, a választási lehetőséggel és a kooperációval. Az autonómia hiánya összefüggésbe hozható a

motiváció önmeghatározott formáinak hiányával. Azok a tanulók, akik magas kompetenciával rendelkeztek a területen, azoknak a motivációja kevésbé volt külső jellegű és náluk az amotiváció szintje is alacsony volt. Az introjektált szabályozás faktora pozitívan meghatározható volt a kapcsolat és a kompetencia észlelésével, ami a szerző számára meglepő eredmény jelentett.⁶

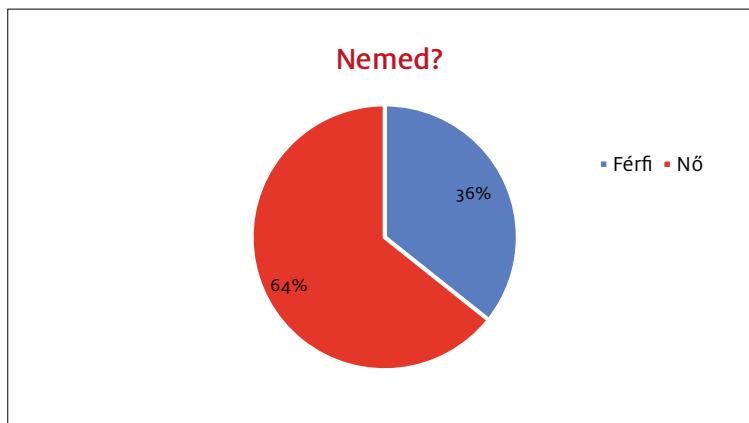
Ez összhangban van egy korábbi kutatás eredményeivel, amelyből kiderül, hogy az introjektált szabályozás magas értéke jellemző a magyar férfi kézilabdázókra.⁷ Összegzésképp az észlelt kompetencia és az intrinzik motiváció fontosságát hangsúlyozza a testnevelésórákon.

Carrol és Loumidis a gyerekek észlelt kompetenciáját és aktivitás élvezetét vizsgálták a testnevelésórák és az iskolán kívüli fizikai aktivitás függvényében. 32 iskola 922 hatodik osztályos brit tanulója (10–11 évesek) alkotta a mintát. A vizsgálati módszereik között kérdőíves vizsgálat (PAAPEQ – Pre-Adolescents Attitudes toward Physical Education Questionnaire; SPCPES – Self-percieved competence in physical education scale; fizikai aktivitás mérési kérdőív) és korrelációanalízis szerepelt. Az eredmények alapján megállapították, hogy a magas észlelt kompetenciával rendelkező tanulók több iskolán kívüli mozgásos tevékenységben vettek részt (mennyiség és intenzitás), de az élvezeti szintekben nem volt szignifikáns eltérés. A fiúk minden esetben magasabb eredményeket értek el a fizikai aktivitással eltöltött idő, az észlelt kompetencia és az élvezet területén is.⁸

ANYAG ÉS MÓDSZER

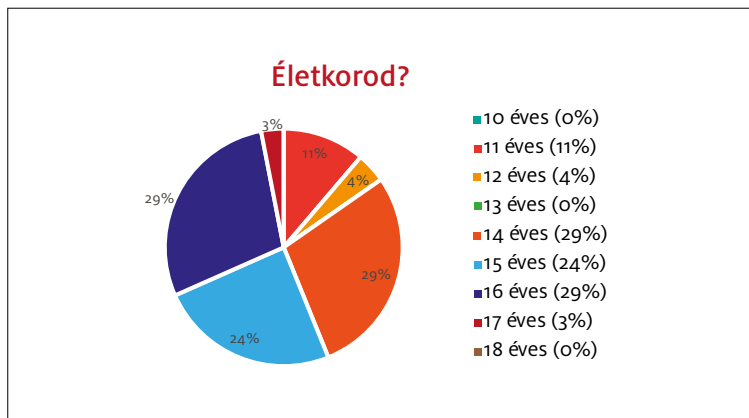
Tanulmányunkban célunk volt az összes szilárdys tanuló felmérése. A Google Formsban megszerkesztett online kérdőívünket 98 tanuló töltötte ki (az összes tanuló 18,2%-a). A válaszadás önkéntes volt és a testnevelő tanárok a Google Tanterem segítségével tették közzé a kérdőívet. A kutatásban alkalmazott kérdőívek a BREQ-2 és egy saját szerkesztésű kísérő kérdőív volt, melyben a nem, az életkor és az évfolyam mellett olyan kérdéseket is feltettünk, amelyek a vírushelyzet miatt kialakult különleges körülmények alatti fizikai aktivitás mennyiségére kérdeztek rá. A statisztikai elemzést SPSS for Windows 20 szoftveren végeztük, ahol az átlagok közötti eltérés feltárására kétmintás t-próbát, az összefüggések vizsgálatára Spearman-féle korrelációanalízist, valamint egyszerű leíró statisztikai módszereket végeztünk.

EREDMÉNYEK

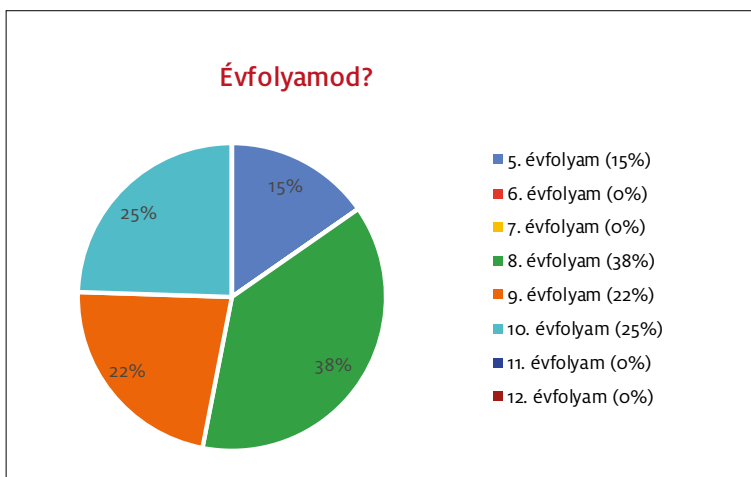
1. ábra. A kitöltők neme

Az 1. ábrán látható, hogy a kérdőívet kitöltött 98 tanulóból 64%-a volt lány, azaz 63 fő és 36%-a fiú, azaz 35 fő.

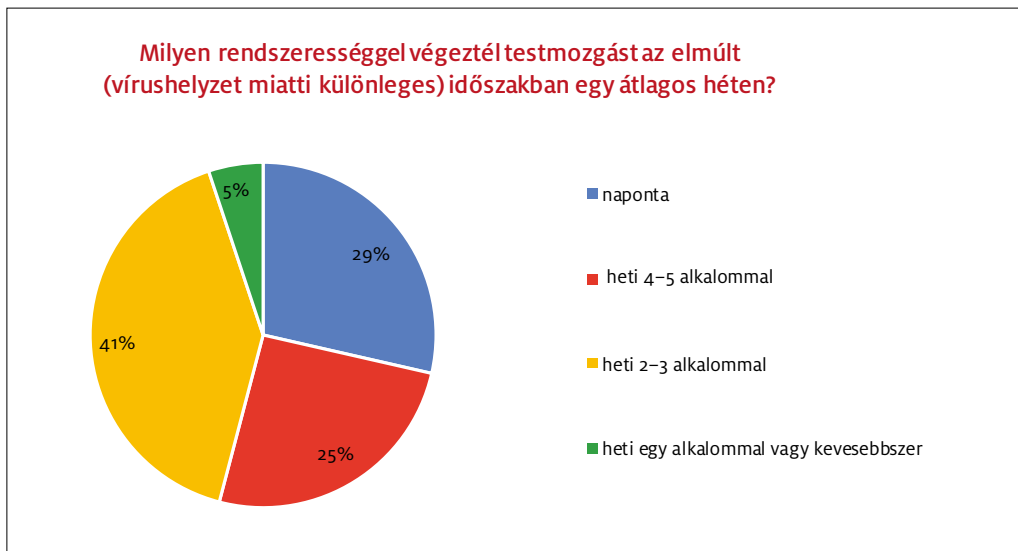
2. ábra. A kitöltők életkorának elosztása

A kitöltők 82%-a 14, 15 és 16 éves volt.

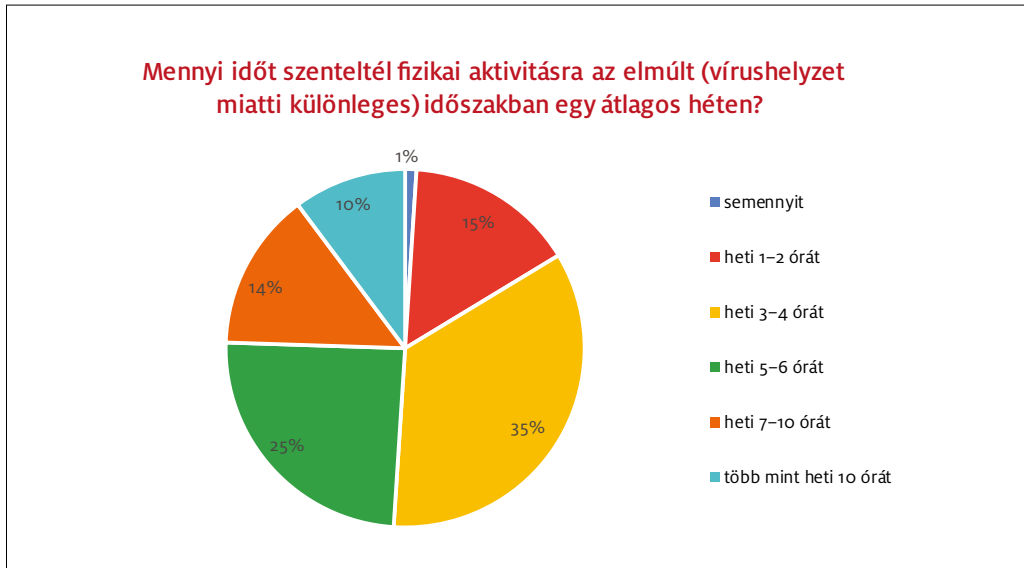
3. ábra. A kitöltők eloszlása évfolyam szerint

A 3. ábrán látható, hogy az 5-ik, 8-ik, 9-ik és a 10-ik évfolyamos tanulók töltötték ki a kérdőívet, tehát nem ismerhetjük meg a 6., 7., 11. és a 12. évfolyamosok véleményét a témával kapcsolatosan.

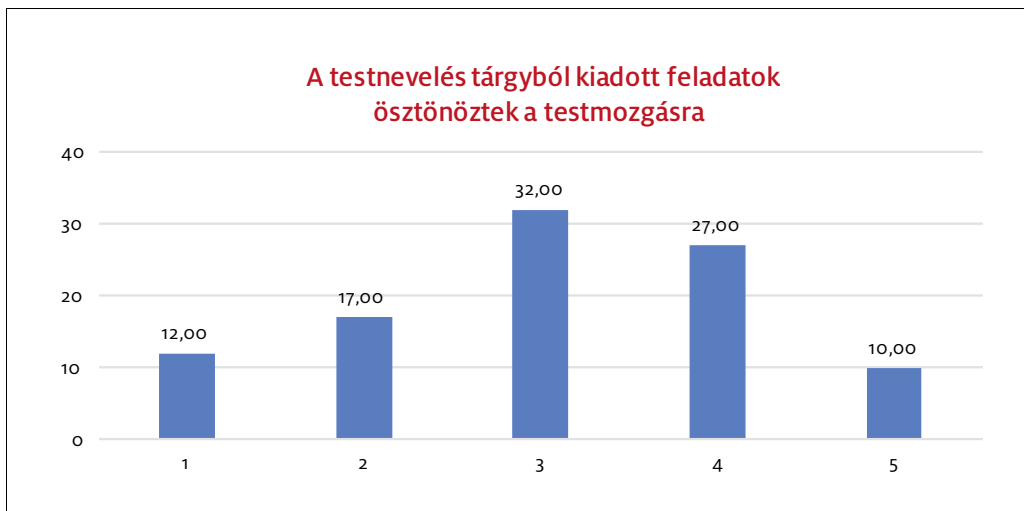
4. ábra. A testmozgás rendszerességének megoszlása a megkérdezettek körében

A fenti ábra alapján megállapíthatjuk, hogy a megkérdezettek majdnem harmada napi rendszerességgel végez fizikai aktivitást. A heti 4–5 alkalom az a tartomány, ami az Egészségügyi Világszervezet 5–17 éves gyerekekre vonatkozó ajánlásait⁹ leginkább megközelíti. A megkérdezettek közel fele nem teljesíti az előírásokat, ezáltal a normál ütemű motoros és kognitív fejlődésük veszélybe kerülhet.

5. ábra. A fizikai aktivitás megoszlása órákban

Az 5. ábrán láthatjuk kicsit árnyaltabban a fizikai aktivitással töltött idő mennyiségét. Ez alapján megállapítható, hogy szinte megegyezik az előző táblázattal, ahol a heti 5–6 óránál többet mozgók aránya meghaladja az 50 %-ot.

6. ábra. A testnevelés tantárgy feladatkiosztásának hatása a testmozgásra

A 6. ábra alapján elmondható, hogy a testneveléshez kapcsolódóan kiadott feladatok a kitöltők 37%-át inkább ösztönözték a mozgásra, szemben a 29%-kal, akiket ezek a feladatok kevésbé motiváltak.

7. ábra. A feladatok és a testmozgás kapcsolata

Örvendetes az eredmény, miszerint a tanulók 63 %-a akkor is végzett volna fizikai aktivitást, ha nem lettek volna kiadva feladatok. 20%-ának viszont kellett ez a fajta ösztönzés.

A továbbiakban a vizsgált minta motivációs struktúráját elemezzük. A kérdőív kérdései alapján megkülönböztetünk belső motivációt, külső motivációt és amotivációt. A külső motivációt feloszthatjuk autonóm, kevésbé kontrollált külső motivációs faktorokra (ez az IDENT = identifikált, azonosított szabályozás) és kevésbé autonóm, inkább kontrollált külső motivációs faktorokra (INTRO 7 introjektált, bevetített szabályozás, és EXTER = külső szabályozás).

Az a tanuló, aki szeretné a saját technikáját tökéletesíteni, és aki számára fontos egy új módszer megismerése és kitanulása, aki élvezi a mozgást és a játékot, az INTRI *intrinzik (belső) motivációval* rendelkezik. Ez a legerősebb motivációs forma, és magas eredmények esetén ez a fajta motiváció biztosítja a legartósabb mozgatórugót, a legerősebb elkötelezettséget a testmozgás iránt.

Az IDENT *identifikált szabályozás* olyan viselkedésformákra utal, amelyet az egyén saját választásából folytat, és amelyeket fontosnak, és a saját értékrendjéből adódóan elfogadottnak tekint. Ebben az esetben a személy számára fontos a cselekvés sikere, tudatosan becsüli a befektetett erőfeszítést

Az INTRO *introjektált szabályozás* szintén nem meghatározott viselkedésből ered, ez esetben a személy részben belsővé teszi, elfogadja a viselkedésformákat, de ezek a külső mozgatórugók nem **épülnek be** a személyiségébe. Például azért sportol az egyén, hogy megszabaduljon bűntudatától, vagy hogy csökkentse a stresszt és fenntartsa a magáról alkotott pozitív képet. Szintén ebben az esetben jelentkezik a megfelelési kényszer a szülők irányába. Ilyenkor a tevékenységet nagyrészt a büszkeség, a sikeresség, az ego, a népszerűség elérése irányítja, vagy pedig a szégyenérzet előli menekvés ösztönözi cselekvésre az egyént.

Az EXTER *külső szabályozás* olyan viselkedésformákra utal, amelyeknél a mozgatórugó egy bizonyos külső jutalom elérése, ami lehet akár pénzbeli vagy más jellegű. Ilyenkor függ az ember legnagyobb mértékben a külső tényezőktől. Ebben az esetben a legkisebb az önállóság, a különböző cselekvést csakis a külső jutalom vagy a büntetés elkerülése ösztönzi.

Az *amotiváció*, azaz a motivátlanság magas értéke a testmozgás abbahagyását feltételezi, mert az egyén nem élvezzi, nem teljesedik ki a végzett tevékenység által.

	NEM	N	Átlag	Szórás	Standard hiba
INTRI	Fiú	35	3,9000	,71022	,12005
	Lány	63	4,0437	,75341	,09492
IDENT	Fiú	35	3,7429	,83904	,14182
	Lány	63	3,9048	,71056	,08952
INTRO	Fiú	35	2,7238	1,22471	,20701
	Lány	63	3,3016	1,06376	,13402
EXTER	Fiú	35	1,6286	,63989	,10816
	Lány	63	1,6190	,63636	,08017
AMOT	Fiú	35	1,2500	,42008	,07101
	Lány	63	1,1548	,28195	,03552

1. táblázat: A fiúk és a lányok közötti motivációs különbségek

Az első táblázat alapján megfigyelhetjük, hogy a megkérdezett tanulók belső motivációja a legmagasabb, a lányoké átlagban kissé magasabb, mint a fiúké, de ez statisztikailag nem kimutatható. Szignifikáns eltérés csak az introjektált szabályozás területén észlelhető. Szintén nem jó eredmény az introjektált szabályozás magas értéke, de ez összhangban van a korábbi kutatásainkkal.¹⁰ Öröndetes, hogy az amotiváció alacsony értékeket mutat (1,25 és 1,15 a lehetséges 5-ből). A külső motiváció külső szabályozás faktora is alacsony, ami a jutalmazás/büntetés köré épülő faktor, ami szerintünk jó eredmény. Tehát nem a jutalom vagy a büntetés motiválja a tanulókat a testmozgásra.

	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Átlag eltérés
INTRI	0,047	0,828	-0,923	96	0,358	-0,14365
IDENT	1,339	0,25	-1,012	96	0,314	-0,1619
INTRO	0,755	0,387	-2,44	96	0,017	-0,57778
EXTER	0	0,996	0,071	96	0,944	0,00952
AMOT	4,592	0,035	1,339	96	0,184	0,09524

2. táblázat: A fiúk és a lányok közötti különbségek kétmintás t-próba eredményei

Korrelációk									
		INTRI	IDENT	INTRO	EXTER	AMOT	EVF.	REND	IDO
INTRI	r	1,000	,536**	,305**	-,187*	-,321**	-,067	,314**	,222**
	p		,000	,000	,014	,000	,401	,000	,005
IDENT	r	,536**	1,000	,539**	-,184*	-,411**	-,016	,294**	,295**
	p	,000		,000	,016	,000	,844	,000	,000
INTRO	r	,305**	,539**	1,000	,027	-,282**	-,003	,051	,144
	p	,000	,000		,721	,001	,974	,526	,065
EXTER	r	-,187*	-,184*	,027	1,000	,313**	-,019	-,179*	-,061
	p	,014	,016	,721		,000	,812	,031	,450
AMOT	r	-,321**	-,411**	-,282**	,313**	1,000	-,155	-,169	-,184*
	p	,000	,000	,001	,000		,079	,059	,033

** . a korreláció szignifikáns 0.01 szinten

* . a korreláció szignifikáns 0.05 szinten

3. táblázat: A faktorok összefüggés-vizsgálata az évfolyammal, a rendszerességgel és a fizikai aktivitással eltöltött idővel (forrás: saját szerkesztés)

A korrelációanalízis eredményei alapján kijelenthetjük, hogy a belső motiváció egyenesen arányos a fizikai aktivitás rendszerességével és az idejével is. Ez azt jelenti, hogy aki többet és rendszeresebben mozog, annak a belső motivációja is magasabb, ami nem meglepő eredmény. Szintén várható eredmény a belső motiváció amotivációval és külső szabályozással való fordított arányossága, tehát aki belsőleg motivált a testmozgás végzésére, annak külső motivációs és amotivációs értékei alacsonyabbak. Viszont ami meglepő eredmény, hogy a magasabb belső motivációval rendelkezőknek magasabb az introjektált szabályozás értéke, ami azt mutatja, hogy a belső motivációhoz társul egy nem túl kellemes, nem pozitív élmény, ami beivódott a személyiségükbe, amely akár lehet büntudat vagy megfelelési kényszer. A testmozgás szerepe az életünkben túlmutat ezen és nem üdvöztető, ha ilyen motivációs faktorok a mozgatórugók. Szintén egyenes arányosságot mutat a rendszeresség és az idő az identifikált szabályozással, ami szintén várható eredmény, ugyanis az autonóm külső motiváció magasabb azoknál, akik többet és rendszeresebben sportolnak.

ÖSSZEZÉS

A vizsgált minta motivációs struktúrájának vizsgálata alapján arra következtethetünk, hogy a magas belső motiváció mellé társul egyfajta nem autonóm, a „külvilág elvárásinak megfelelni” jellegű érzés, amely gátolja az önfeledt és élvezetes testmozgást. Aki többet és rendszeresen mozog, annak belső motivációja és az autonóm külső motivációja is magasabb. A kiadott feladatok nem bírtak nagy motivációs erővel, amely nagyon jó eredmény, ugyanis nem a külső kényszer, hanem inkább a belső értékek, mozgás szeretete az, ami inkább befolyásolja a testmozgás iránti hajlandóságot. A vizsgálatot célszerű lenne az egész iskola tanulóival elvégezni, hogy még részletesebb és pontosabb információkat kapjunk.

IRODALOMJEGYZÉK

- Carroll, B. – Loumidis, J.: Children's perceived competence and enjoyment in physical education and physical activity outside school, *European Physical Education Review*, 2001, 7 /1 24–43.
- Gyömbér, N. – Kovács, K. – Ruzits, É.: *Gyereklélek sportcipőben – Fiatalkori és utánpótlás sportpszichológia mindenkinek*, Budapest, NoranLibro, 2016.
- Hassandra, M. – Goudas, M. – Chroni, S.: Examining factors associated with intrinsic motivation in physical education: a qualitative approach, *Psychology of Sport and Exercise*, 2003, 4, 211–223.
- Markland, D. – Tobin, V.: A modification to the behavioral regulation in exercise questionnaire to include an assessment of amotivation, *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 2004, 26, 191–196.
- Ntoumanis, N.: A self-determination approach to the understanding of motivation in physical education, *British Journal of Educational Psychology*, 2001, 71 (2)
- Paic, R.: *A sportoló-edző kapcsolat, a motiváció és az észlelt motivációs környezet összefüggéseinek vizsgálata a férfi kézilabdázásban*, Doktori értekezés, Pécs, PTE BTK, 2019.
- Paic, R. – Kajos, A. – Meszler, B. – Prisztóka, Gy.: A magyar nyelvű Sport Motivációs Skála (H-SMS) validációja és eredményei, *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2018, 73/2, 1–24.
- Ryan, R. M.: Control and information in the intrapersonal sphere: An extension of cognitive evaluation theory, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1982, 43, 450–461.
- Weiss, M. R.: Motivating Kids in Physical Activity. *President's Council on Physical Fitness and Sport Research Digest*, 2000, 3/11, 1–11.

¹ Gyömbér N. – Kovács K. – Ruzits É.: *Gyereklélek sportcipőben – Fiatalkori és utánpótlás sportpszichológia mindenkinek*, Budapest, NoranLibro, 2016.

² Uo.

³ Ryan, R. M.: Control and information in the intrapersonal sphere: An extension of cognitive evaluation theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1982, 43, 450–461.

⁴ Hassandra, M., Goudas, M. és Chroni, S.: Examining factors associated with intrinsic motivation in physical education: a qualitative approach. *Psychology of Sport and Exercise*, 2003, 4, 211–223.

⁵ Weiss, M. R.: Motivating Kids in Physical Activity. *President's Council on Physical Fitness and Sport Research Digest*, 2000, 3/11, 1–11.

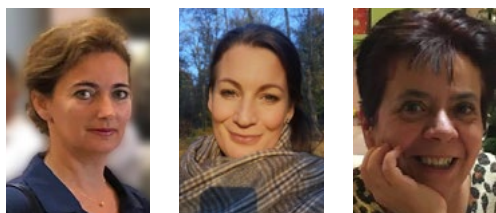
⁶ Ntoumanis, N.: A self-determination approach to the understanding of motivation in physical education. *British Journal of Educational Psychology*, 2001, 71/2, 225–242.

⁷ Paic, R.: *A sportoló-edző kapcsolat, a motiváció és az észlelt motivációs környezet összefüggéseinek vizsgálata a férfi kézilabdázásban*, Doktori értekezés, Pécs, PTE BTK, 2019.

⁸ Carroll, B. – Loumidis, J.: Children's perceived competence and enjoyment in physical education and physical activity outside school, *European Physical Education Review*, 2001, 7 /1, 24–43.

⁹ https://who.int/docs/default-source/physical-activity/information-sheet-global-recommendations-on-physical-activity-for-health/physical-activity-recommendations-5-17years.pdf?sfvrsn=eb846ac4_2 Letöltés: 2022.03.11.

¹⁰ Paic R. – Kajos A. – Meszler B. – Prisztóka Gy.: A magyar nyelvű Sport Motivációs Skála (H-SMS) validációja és eredményei, *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2018, 73/2, 1–24.

SENTEGYÖRGI FEHÉR ANNAMÁRIA – KÖRTVÉLYESI ANNA
– CUBÁNÉ HORVÁTH KLÁRA

PREVENTÍV MOZGÁSNEVELÉS AZ OKTATÁSBAN

Preventív mozgásfejlesztés (PM) / Preventive Movement Development (PMD)

A 21. SZÁZADI OKTATÁS KIHÍVÁSA

A hazai nevelési-oktatási intézmények a 2020/21-es tanévben – az előző évvel megegyezően – közel 93,7 ezer sajátos nevelési igényű (SNI) gyermeket láttak el. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai szerint, az idei tanévben számuk több mint hatezerrel emelkedett egy év alatt. A KSH 2021/22-es tanévre vonatkozó, előzetes prognózisából kiderül, hogy jelenleg több mint 100 ezer sajátos nevelési igényű tanuló folytat tanulmányokat a közoktatásban.¹

Emellett napjainkban nemcsak az úgynevezett „papíros” gyermekek jelentenek kihívást a pedagógusok számára. A tanulók jelentős részénél tapasztalható kisebb-nagyobb, tartós vagy átmeneti beilleszkedési-, tanulási- vagy magatartási nehézség. Az eltérő fejlődésű gyermekek számának drasztikus megnövekedése hátterében álló okok összetettek, feltárására jelen tanulmányunkban nem vállalkozunk. Az említett tendencia azonban felhívja a figyelmet arra, hogy megújulásra, gyökeres szemléletváltásra van szükség az oktatás és a pedagógusképzés területén.

A jelenlegi gyermekpopuláció eredményes oktatásához, neveléséhez már nem elegendők az eddig bevált eszközök, módszerek. A tanulásban nehézséggel vagy zavarral küzdő gyermek nem 6 évesen kezd gyengébben teljesíteni, az esetek jelentős részében már a jóval korábbi életévekben, óvodáskorban vagy már az óvoda előtti 1–3 éves időszakban mutatkozhatnak látható eltérések, többnyire a motoros-, percepcióos funkciók, beszédfejlettség, elemi kognitív képességek, szociális és önállóság területén. A minél korábbi életszakaszban kezdődő szakszerű fejlesztés a legeredményesebb az életminőség megváltoztatásában. Eről így nyilatkozott kandidátusi munkájában Porkolábné Balogh Katalin: „az óvodás gyerekek plasztikus idegrendszere alkalmasabb lehet a fejlesztésre. Az óvodában egy jól átgon-

dolt, jól megszervezett környezet adhatja azokat az ingereket, impulzusokat, amik a gyerek fejlődéséhez, vagy képességei kiteljesítéséhez szükségesek.”²

A prevenció célú fejlesztés még a látszólag normál fejlődésű gyermekek esetében is – az érési folyamatok szenzitív időszakával operálva – az óvodáskor végéig a leghatékonyabb. A motoros és percepciók készségek egymásra hatva, egymást segítve fejlődnek.

A percepciók funkciók megfelelő érettségi szintje előfeltétele a fogalmi gondolkodás kialakulásának. Ebből következően a tanuláshoz szükséges fogalmi szint kialakításához és megerősítéséhez, valamint a tanulási zavarok megelőzéséhez, első lépésként a motoros és a percepciók készségeket kell fejleszteni. Vagyis az ún. alacsonyabb szintek erősítésével, illetve a kieső funkció szükség szerinti „újratanulásával” pozitívan befolyásolhatjuk a magasabb rendű folyamatok rendszerszintű működését.

A prevenció feladata tehát, hogy még az iskolába lépés előtt támogassa a potenciálisan tanulási nehézséggel küzdő gyermekek pszichikus és kognitív funkcióinak teljesítménykényszer nélküli érését. Így csökkenthető azok száma, akik úgy kezdenék meg az első osztályt, hogy az iskolaérettségi követelményeknek nem felelnek meg. Mindezek megvalósulásához a jelen és jövő pedagógusainak szükségük van az eltérő nevelési igényű gyermekek pszichés funkcióinak megismerésére, azaz elemi szintű gyógypedagógiai alapismeretekre, továbbá a mozgást szervező idegrendszeri struktúrák működésének megismerésére.

Ezek a speciális ismeretek a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karán 2021-ben újtárra indított Gyógytestnevelés az óvodában, iskolában szakterületen pedagógus szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzésen és a Kar óvodapedagógus BA képzésének Mozgásfejlesztés specializációján sajátíthatók el.³

A képzés tantárgyai, mint az Anatómia, Gyógytestnevelés, Mozgásfejlesztés és módszertan, Teljesítménydiagnosztika, Funkcionális gimnasztika, Gyakorlatelemzés és gyakorlatvezetés a preventív mozgásfejlesztés egységére épülnek.

Jelen tanulmányban részletesebben a felsorolt tantárgyak közül a Mozgásfejlesztés és módszertan című kurzus tartalmával foglalkozunk, melynek ismeretanyaga több jeles hazai szakember kutatási eredményeire, illetve a tanmenetének kidolgozásában és oktatásában résztvevő gyakorlati szakemberek eredményes módszertani tapasztalataira épül.

A MOZGÁSFEJLESZTÉS ÉS MÓDSZERTAN KURZUS GYÓGYPEDAGÓGIAI ASPEKTUSAI

A kurzus gyógypedagógiai elemei többek között tartalmazzák a BTMN-s, illetve SNI-s gyermekek fejlődésprofilját, az elmaradások feltárásának legjellemzőbb gyógypedagógiai, pszichológiai eljárásait, tesztjeit, az egyes problémák tüneteit és módszertani ismereteket.

Az SNI-s gyermekek azok a különleges bánásmódot igénylő gyerekek, akik a szakértői bizottság véleménye alapján, mozgásszervi-, érzékszervi-, értelmi- vagy beszéd fogyatékos-sággal, autizmus spektrum- vagy más pszichés fejlődési zavarral küzdenek (súlyos tanulási,

figyelem- vagy magatartásszabályozási zavar), ezért különleges nevelésre, fejlesztésre szorulnak.

A BTMN-s gyermekek azok a különleges bánásmódot igénylő gyermekek, tanulók, akik a szakértői bizottság véleménye alapján az életkorukhoz viszonyítottan jelentősen alulteljesítenek, társas kapcsolati problémákkal, tanulási-, magatartási-, szabályozási hiányosságokkal küzdenek, közösségbe való beilleszkedésük, továbbá személyiségfejlődésük nehezített, vagy sajátos tendenciákat mutat, de nem minősülnek sajátos nevelési igényűnek.

Az eltérő fejlődésmenet hátterében több összetett ok állhat. Egyrészt organikus okok, melyek létrejöhetnek az élet pre-, peri-, vagy posztnatális időszakában, minden fizikai struktúrában jelentkező elváltozás, trauma ide sorolandó. Másrészt pszichés- vagy emocionális okok, amelyek gyakran a figyelem koncentrációjában, az emlékezet gyengeségében, magatartási zavarokban jelentkeznek. De ide sorolhatjuk a környezeti behatásokat is, mint a szociokulturális háttér, a családon belüli kapcsolódások, a digitális eszközök térhódítása, a társadalmi- vagy már óvodáskorban/iskoláskorban támasztott túlzott követelmények, a kötelező óvodai foglalkozások eltörlésének következményei, a nem megfelelő táplálkozás, a napirend hiánya.

Számos tanulási zavar egy kisebb lemaradással indul, amely alapjaiban még jól kezelhető lenne. Amennyiben a gyermek nem kapja meg időben a szükséges fejlesztést, egyre inkább halmozódhatnak a hiányosságai, ezzel egyenes arányban sokasodhatnak kudarcai, így gyengülhet tanulási motivációja, míg eljuthat a diagnosztizált tanulási zavarig is.

A tanulási sikertelenségek szekunder diszfunkciói leginkább a gyermek magatartásában jelentkezhetnek, túlzottan szorongó vagy helytelen, kirívó viselkedésben.

Ez utóbbi esetben a gyermek csupán jelzi környezetének, hogy segítségre szorul és mindent elkövet, hogy valóban a figyelem középpontjába kerüljön. A feltűnően csendes, visszahúzódozó viselkedés is jelzi a speciális törődésre való igényt.

Megállapítható tehát, hogy a kezeletlen tanulási zavar egyenes következményeként kialakulhat magatartászavar is.

Az iskolai mentális és fizikális kihívások sikeres teljesítéséhez alapvetően szükséges, hogy a gyermek iskolaérett legyen. Hat évesen még sok gyermeknél fejletlenek azok a képességek, amelyek szükségesek az alap kultúrtechnikák elsajátításához, azaz a tanulási képességet meghatározó funkciók nem érik el az optimális szintet. Így az iskolai terhelés hatására kialakulhatnak részképességzavarok, melyek a következő területeken jelentkezhetnek:

- kognitív funkciók: percepció, figyelem, emlékezet, gondolkodás és beszéd,
- motoros funkciók: nagymozgás, finommotorika, koordináció, egyensúly, izomtónus.

Képzésünket nem csak a gyermekek oldaláról tapasztalható deficittek hívták életre, hanem a pedagógustársadalom jelzései is. Különböző fórumokon egyre gyakrabban hallható tőlük, hogy „nem a problémás gyerekek oktatására vagyunk kiképezve”.

Teljesen jogos ez a megállapítás, hiszen az óvodapedagógusok, tanítók, tanárok néznek szembe nap mint nap a nehézségekkel, nekik kell megoldást találni az aktuális problémákra, amelyekre valóban nincsenek felkészítve. Helyzetüket nem könnyíti meg továbbá az a körülmény sem, hogy sok esetben az osztályokban az SNI-s tanulók aránya meghaladja az

optimális szintet, azaz az osztálylétszám 10%-át, így nem feltétlenül érvényesül a pozitív húzóerő a közösségen belül.

Kiemelt célunk a képzés során a szemléletformálás is, hogy ne csak „elszenvedjék”, hanem meg is értsék a pedagógusok, hogy mi zajlik a gyermekekben egy-egy helytelen viselkedés, vagy hibás feladatmegoldás során, és ezzel a tudattal hatékony intervencióra legyenek képesek.

A KÉPZÉS MOZGÁSFEJLESZTŐ ASPEKTUSAI

Katona Ferenc szerint a magzati életben kialakuló kóros agyfejlődés okozta mozgásbeli, értelmi károsodások esetében a korán megállapított diagnózis és azt követő neuroterápia lehetővé teszi a már kialakult tünetek megszüntetését vagy mérséklését.

Keresi az összefüggéseket a magzati élet érzékelési és mozgásos élményei és a magasabban szabályozott idegrendszeri funkciók között.

„Az agyfejlődési programok kibontakoztatásához nemcsak az adott működési készség megjelenése szükséges, hanem a külső, kiváltó inger is. Számos elemi mozgásminta, így például a kapaszkodás, a törzsegyenesítés, a fejemelés, vagy a kúszó-mászó mozgás az ontogenesis első hónapjaiban nem kap a környezetből kiváltó ingert, tehát nem fejlődik.

A rendszeres gyakorlás azonban erősíti ezek működését. Agykárosodott csecsemőknél számos elemi mozgásminta tréningje hasznosítható az agyműködés aktiválásában. E «kül-ső programozás» aktiválja a szabályozást.”⁴

Ivan Mihajlovics Szecsenov az idegrendszer egyedfejlődésének, ontogenesisének két alapvető folyamatára hívja fel a figyelmet. Elsőként, az idegpályák a csecsemő-idegrendszer fejlődése során minduntalan átszerveződnek, és az új, átkapcsolt rendszerek a régi ingerre újfajta választ adnak. Másodsorban pedig hangsúlyozza, hogy a gyakorlás fontos szerepet játszik a pályarendszer-kapcsolatok működésének kialakulásában, rögzülésben és tökéletesedésében.⁵

Szecsenov megfigyelései alapján megállapítja továbbá, hogy azok a gyermekek, akik nemrég tanultak meg járni, majd megbetegszenek és sokáig fekszenek ágyban, a korábban elsajátított járási készségeiket elveszítik, mivel szétesik a járásban közreműködő visszatükröző csoportok harmonikus tevékenysége. Mindez Szecsenov szerint rávilágít arra, hogy az egyes idegtevékenységek ugyanazon irányba való gyakori ismétlésének ténye az idegrendszer számára milyen lényegi elem.⁶

Szecsenov és Katona munkái rámutatnak arra, hogy az idegrendszer fejlődésének alapja a rendszeres mozgás. A mozgáselemek működéséhez a környezetből jövő percepciók hatásokon kívül a különböző reflexek együttműködésére is szükség van.

A KÓROSAN MEGMARADÓ REFLEXEK ÉS A TANULÁSI ÉS VISELKEDÉSI ZAVAROK ÖSSZEFÜGGÉSEI

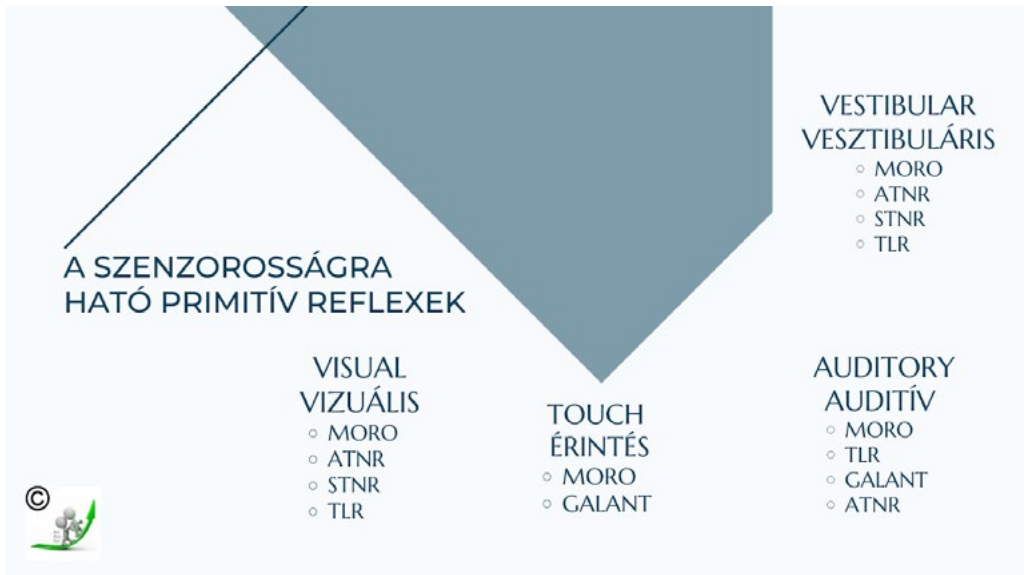
A csecsemőkori primitív reflexek és az áthidaló reflexek rendszerében kialakuló eltérések gátolják a poszturális reflexek (megmaradó, segítő reflexek) megfelelő fejlődését, melynek látható következményei a gyermekek viselkedésében, a tanulási képességeik terén is mutatkozhat. Sok esetben még a szociális fejlődést is nehezítheti, ami a társas kapcsolatok alakulásában, vagy alacsony érzelmi intelligenciában is megmutatkozhat.

Lássunk néhány primitív reflexet, és azokat a tüneteket, melyek kóros fennállása következtében tapasztalhatók:

- 1) Moro reflex: alkalmazkodás nehézsége (személyekhez, helyszínekhez, új eseményekhez); mozgáskoordináció gyengesége; hangulati változékonyság, szélsőséges érzelmi reakciók (félénkség, szorongás, düh, agresszió); általános bizonytalanság; szétszórta figyelem; hiperszenzibilis reakció a hirtelen zajokra, erős fényekre;
- 2) Galant reflex: bőrfelületi túl- vagy alulérzékenység; vizelet-, széklettartási nehézség, koncentráció és rövidtávú memória gyengesége; motoros nyugtalanság;
- 3) Markoló (tenyér, talp) és szopó reflex: a száj és a kéz kóros együttmozgása (szájzug rágás, nyelvkiöltés rajzolás, írás közben); finommanipuláció (fogás-elengedés, ujjak differenciálása, opponálás) gyengesége; életkorától elmaradt beszédfejlődés, túlzott gesztikuláció; olvashatatlan íráskép; lábujjhegyen járás, bizonytalan egyensúly;
- 4) TLR reflex: testszerte hipotón vagy spasztikus izomzat; anyag testtartás; bizonytalan mozgáskoordináció és egyensúly; finommotorika gyengesége; merev-feszesség vagy tónus-talan mozgáskivitelezés; ritmusérzék gyengesége; téri orientáció és térlátás nehézségei, írás és olvasás területeinek érintettsége.

A kórosan megmaradó primitív reflexek állhatnak a szenzomotoros feldolgozási zavarok hátterében is. Az 1. ábra megmutatja, hogy mely primitív reflexeknek mely szenzoros területre van közvetlen hatása.

1. ábra Primitív reflexek hatása a szenzorosságra egyes területeire

Forrás: PMD

MOZGÁSSZINTFELMÉRŐ

A mozgásvizsgálat diagnosztikus céllal készült, mely alapját a legjellemzőbb perzisztens primitív reflexek és a tanuláshoz szükséges elemi motorikus funkciók képezik. A külön óvodás és iskoláskorúakra vonatkozó felmérő egyszerű, kiscsoportos formában, rövid idő alatt és segédeszközök nélkül kivitelezhető. Ajánljuk évente két alkalommal, tanév elején, majd végén elvégezni. (Ld. melléklet⁷)

Az óvodai vagy iskolai testnevelés-foglalkozás, délutáni különóra mind jó lehetőség a mozgásnevelésre. Még hatékonyabb, amennyiben a mozgásfejlesztő program egyes elemei a mindennapok részeivé válnak, helyet kapnak a tanórákon.

A mozgásfejlesztő program megtervezéséhez speciális feladatgyűjtemény áll rendelkezésre, melynek három fő egysége:

1. Alap feladattár,
2. Csoportos fejlesztőtorna feladattár; rögzített feladatos akadálypálya tematikával,
3. Népi játékok feladattára; az óvodai és iskolai életkorra válogatott és adaptációs lehetőségeik szerint strukturált hagyományos játékok gyűjteménye.

A mozgásszintfelmérő rendszer a következő 8 lényegi területet vizsgálja: finommotorika, törzsizomzat szabályozás, lumbális szenzibilitás, statikus egyensúly, orientáció testen és térben, önvédelmi funkció, a mozgás összerendezettsége.

A felmérő adatai továbbá közvetetten információt nyújtanak az alábbi funkciók érettségének szintjéről is: testi érettség mutatói (alkati jellemzők, testtartás, látható testi fejlődési

zavarok), motoros koordináció, testkontroll, egyensúly, kondicionális képességek (állóképesség, erő, ügyesség, hajlékonyság, gyorsaság), szem-kéz/szem-láb koordináció, két kéz koordináció, ujjak differenciálása, ritmustartás, figyelem (tartósság, terjedelem, megosztottság, szándékosság, feladattudat, feladattartás, egyidejű többirányú figyelem), emlékezet (rövid távú memória, felidézés, szerialitás, mozgásminták utánzása), számolási készség (mennyiség és számfogalom), keresztcsatornák működése, auditív észlelés, beszédészlelés.

1. táblázat A vizsgált területek hatásai a tanulási, gondolkodási és szociális képességekre
(F/funkció; K/tanulást segítő képességek)

<p>1. FINOMMOTORIKA F: kézügyesség, grafomotorika, szem-kéz koordináció, kétoldali koordináció, ujjak differenciálása, koncentráció, egyidejű többirányú figyelem, szerialitás K: íráskészség, logikai gondolkodás, feladattudat</p>
<p>2. VESZTIBULÁRIS RENDSZER I. /TÖRZSIZOMZAT SZABÁLYOZÁS/ F: testtartás, egyensúly, izomtónus, erőnlét, törzsizomzat szabályozás, végtagok differenciált mozgása, figyelem, koncentráció, TLR reflex fennmaradás K: olvasás- és íráskészség, figyelem tartóssága, feladattudat</p>
<p>3. LUMBÁLIS SENZIBILITÁS F: mozgás összerendezettség, izomtónus, statikus és dinamikus egyensúly, figyelem, koncentráció, Galant reflex fennmaradás K: viselkedés, tanórai fegyelem, figyelem tartóssága és mélysége, feladattudat</p>
<p>4. VESZTIBULÁRIS RENDSZER II. /STATIKUS EGYENSÚLY/ F: vesztibuláris rendszer - egyensúly, testkontroll, nyelvi feldolgozás képessége, hallás- és beszédképesség, ritmusérzék, fókuszálás K: olvasás- és íráskészség, beszédhanghallás, szövegértés, kommunikáció</p>
<p>5. ORIENTÁCIÓ TESTEN ÉS TÉRBEN F: testkép, vizuális térbeli tájékozódás, szerialitás, térbeli viszonzyszavak ismerete K: olvasás- és íráskészség, nyelvtan (ragozás, mondatszerkesztés), kommunikáció, logikai gondolkodás, matematika</p>
<p>6. ÖNVÉDELMI FUNKCIÓ, KERESZTCSATORNA F: vizuális figyelem fenntartása, problémamegoldás, kreativitás, kritikus gondolkodás, érvelés, Moro reflex fennmaradás K: olvasás- és íráskészség, számolási képességek, logikai gondolkodás, problémamegoldás, ok-okozati viszonyok, társas viszonyok, szociális érettség, kommunikáció</p>
<p>7. MOZGÁS ÖSSZERENDEZETTSÉG I. /BILATERÁLIS MOZGÁS, LANDAU/ F: a test két oldalának szinkronja, végtagok összehangolt mozgása, ízületi rugalmasság, ritmustartás, testkontroll, egyidejű többirányú figyelem K: logikai gondolkodás, számolási képességek, koncentráció, feladattudat</p>
<p>8. MOZGÁS ÖSSZERENDEZETTSÉG II. F: dinamikus egyensúly, motoros koordináció, testkontroll, ritmuskészség, testtartás K: állóképesség, figyelem mélysége és tartóssága, önfegyelem, tanulási motiváció</p>

A PREVENTÍV MOZGÁSNEVELÉS KÉPZÉS ELŐNYEI

Meggyőződésünk, hogy az oktatás minden szereplője számára, a gyermekekre, a pedagógusokra és a szülőkre egyaránt pozitív változásokat eredményez a mozgásfejlesztés képzésünk. A továbbiakban sorra vesszük azokat a lényeges aspektusokat, melyekben leginkább megmutatkoznak ezek a jótékony hatások.

Hatékonyág szempontjából

Az eltérő nehézségekkel küzdő gyermekek folyamatosan igénylik a különleges bánásmódot, nemcsak a heti 2–3 (a jogszabály által előírt) gyógypedagógiai rehabilitációs órán. Mivel az iskolai idő nagy részét a pedagógusok töltik el a gyermekekkel, így a célzott fejlesztésüket tanórai kereteken belül is érvényesíthetik, megfelelő háttérismeret birtokában, gondosan tervezett differenciálással.

Az érvényben lévő oktatási jogszabályi környezet biztosítja a heti 5 óra testnevelést, amely kedvező lehetőség arra, hogy a tanulók megfelelő szakértelemmel összeállított csoportos mozgásfejlesztő programban részesülhessenek. A preventív mozgásfejlesztés keretében ehhez nyújtunk módszertani ismereteket. A rendszeres csoportos mozgásfejlesztés pozitívan befolyásolja a gyermekek fejlődését és jelentős segítség lehet azon szülők számára is, akiknek nehézséget okozna a fejlesztő különórák megszervezése. Emellett fontos megjegyezni, hogy amennyiben a gyermek állapota egyéni fejlesztést kíván, azt a csoportos torna nem pótolja.

A csoportkohézió szempontjából

A csoportos fejlesztő feladatok minden gyermeknek jót tesznek, nemcsak annak, akinek valóban szüksége van rá, hanem a jó vagy jobb képességűek is profitálnak mindebből, hiszen a rendszeres csoportos mozgásfejlesztés többek között segíti a koncentrációt, a testtudat kialakulását, az egyén határainak átérzését, megélését, más határainak tiszteletben tartását. A csoportos játékok, mozgással teli élmények erősítik a közösség kohézióját, hozzájárulnak a lemaradók integrációjához.

Teammunka szempontjából

A gyógypedagógiai alapismeretek birtokában a pedagógus természetesen nem venné át a gyógypedagógus szerepét. A megszerzett ismeretek sem diagnosztizálásra, sem terápiára nem adnának jogosultságot számára, mégis magabiztosabban kezelné a tanórákon az aktuálisan megjelenő feladatokat, illetve problémákat és képessé válna arra is, hogy a gyógypedagógussal közös szakmai nyelven kommunikáljon, együtt készítsenek fejlesztési tervet. A gyógypedagógiai fogalmak ismerete megkönnyíti a pedagógusok számára a szakvélemények értelmezését is. Alapvetően fontos, hogy a „fejlesztő Team” részese legyen a szülő is, ezért a képzési tananyag tartalmaz olyan kommunikációs technikákat, és átlátható, jól követhető protokollt, amelyek elsajátításával könnyebbé válhat a szülők bevonása.

Pedagógusok mentálhigiénés egészsége szempontjából

A problémás gyermekek számának növekedésével fokozottabban tapasztalható, hogy az óvodapedagógusok, tanítók, tanárok saját kudarcukként élik meg egy-egy gyermek alulteljesítését vagy közösséget bomlasztó megnyilvánulásait.

A képzésen felvértezzük a hallgatókat olyan ismeretekkel és gyakorlati tapasztalatokkal, amelyek segítségével magabiztosabbá válnak, képesek lesznek hatékonyabban beavatkozni és megoldást találni a mindennapi nehézségekre, illetve nyitottabbá válnak a szakemberekkel (iskolapszichológus, szociális segítő, gyógypedagógus, fejlesztőpedagógus) való együttműködésre, akár tényfeltáró esetmegbeszélések, akár egyéni konzultációk formájában.

A Károli Gáspár Református Egyetem felvállalva küldetésnyilatkozatában megfogalmazott szerepét és feladatait, teret engedett a kihívásokkal teli újításnak. Az egyetemmel szoros szakmai együttműködésben dolgoztuk ki a preventív mozgásfejlesztés módszertanának elsajátítását lehetővé tevő képzések tematikáját. Jelen tanulmányt a KRE PK oktatóiként azért készítettük, hogy a pedagógusok napi munkáját támogató módszer alkalmazási lehetőségeit minél szélesebb körben megismertessük.

A képzésre jelentkezők kiemelkedő létszáma visszajelzés számunkra, hogy jó úton haladunk, illetve mutatja azt is, hogy a pedagógusok keresik a lehetőségét annak, hogy szakmailag tovább fejlődjenek, és ezáltal a gyermekek nevelési-oktatási színvonalának emelésére törekednek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Katona Ferenc: *Az öntudat újraébredése*, Budapest, Medicina kiadó, 1979.

KSH: Oktatási adatok, 2020/2021 (előzetes adatok), 2012.

<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas2021e/index.html> Letöltés: 2022.01.30.

Porkolábné Balogh Katalin: *Kudarc nélkül az iskolában – Komplex prevenciósi óvodai program*, Budapest, Volán Humán Oktatási és Szolgáltató Rt., 1999.

Szecszenov, Ivan Mihajlovics: *Az agy reflexei*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1954.

¹ KSH: Oktatási adatok, 2020/2021 (előzetes adatok), 2021. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas2021e/index.html> Letöltés: 2022.01.30.

² Porkolábné Balogh Katalin: *Kudarc nélkül az iskolában – Komplex prevenciósi óvodai program*, Budapest, Volán Humán Oktatási és Szolgáltató Rt., 1999.

³ A képzések struktúrájáról a Kar honlapja ad bővebb információkat: <https://pk.kre.hu/>.

⁴ Katona Ferenc: *Az öntudat ébredése*, Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1979, 164.

⁵ Katona Ferenc: *Az öntudat újraébredése*, Budapest, Medicina Könyvkiadó, 2001, 91.

⁶ Szecszenov, Ivan Mihajlovics: *Az agy reflexei*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1954, 54.

⁷ A melléklet a cikk után olvasható.

PREVENTÍV MOZGÁSFEJLESZTÉS (PM) MOZGÁSSZINT FELMÉRŐ — CSOPORTOS 6—14 ÉVES KOROSZTÁLY SZÁMÁRA

1.FINOMMOTORIKA

Kiindulóhelyzet: álló-, vagy ülőhelyzet, karok a test előtt

Feladat:

Hüvelykujjbegye egyenként érintse a többi ujjbegyét,
Sorrendben a mutató ujjtól kisujjig, oda és vissza.

A feladat ismétlése: 3-szor

2.VESZTIBULÁRIS RENDSZER I. /TÖRZSIZOMZAT SZABÁLYOZÁS/

Kiindulóhelyzet: hátonfekvés, karok magastartásban

Feladat:

A négy végtag egyidejű felemelése, a törzs fölött összeérintése, a fej emelésével.

Az elért helyzet megtartása 2 mp-ig, majd a végtagok és a fej leengedése a kiinduló helyzetbe.

A feladat ismétlése:

1.) 6 éves kortól: 6-szor

2.) 8 éves kortól: 10-szer

3.LUMBÁLIS SENZIBILITÁS

Kiindulóhelyzet: térdelőtámasz, egyenes törzstartás, a fej előre emelve

Feladat:

A felmérés készítője csúcsfogó mozdulattal vonalat húz hosszanti irányban a gerinc bal oldalán a háti szakasztól a keresztcsont magasságáig.

A feladat ismétlése: 1-szer

4.VESZTIBULÁRIS RENDSZER II. /STATIKUS EGYENSÚLY/

Kiindulóhelyzet: állóhelyzet, egyenes testtartás, tenyerek oldalt érintik a felső lábszárat, csukott szem

Feladat:

A fej előre, majd hátra hajtása, lassú tempóban 8 mp alatt, vizuális kontroll nélkül.

A feladat ismétlése:

1.) 6 éves kortól: 6-szor

2.) 8 éves kortól: 10-szer

5. ORIENTÁCIÓ TESTEN ÉS TÉRBEN

Kiindulóhelyzet: állóhelyzet, egyenes testtartás, karok a test mellett

- 1.) 6 éves kortól: az 1-es és 2-es feladat
- 2.) 8 éves kortól: a 2-es és 3-as feladat

Feladat:

1.) Különböző irányokba mutatas, a gyermek által szabadon választott kézzel, vizuális kontroll nélkül: fel- le; előre- hátra; jobbra- balra.
Elvárt feladatmennyiség: mind a 6 irány 2-szer szerepeljen, tetszőleges sorrendben.

2.) A testrészek érintése: fej, nyak, mellkas, has, hát, derék, kar, kézfej, felső lábszár, alsó lábszár, lábfej; és az alábbi ízületek: váll, könyök, csukló, csípő, térd, boka.
Elvárt feladatmennyiség: a felsoroltakból 6 testrész, és 4 ízület szerepeljen, tetszőleges sorrendben.

3.) Tájékozódás a térben lépésekkel, vizuális kontroll nélkül: jobbra-balra; előre- hátra
Pl.: Lépj előre 1-et, jobbra 1-et, balra 1-et, hátra 1-et.
Elvárt feladatmennyiség: mind a 4 irány 2-szer szerepeljen, tetszőleges sorrendben.

6. ÖNVÉDELMI FUNKCIÓ, KERESZTCSATORNA

Kiindulóhelyzet: állóhelyzet, egyenes testtartás

Feladat:

1.) Járás egyenes vonalon, kifordított lábfejtartással.
Elvárt feladatmennyiség: 20 méter

2.) Az egyenes vonal átlépése a test középvonalát keresztező lépésekkel.
Elvárt feladatmennyiség: 20 méter

7. MOZGÁS ÖSSZERENDEZETTSÉG I. /BILATERÁLIS MOZGÁS, LANDAU/

Kiindulóhelyzet: állóhelyzet, egyenes testtartás

Feladat:

1.) 6 éves kortól: vonal, vagy képzeletbeli vonal átugrása előre és hátra zárt lábbal, minden ugrásra tapsolva.

A feladat ismétlése: 6-szor /Egy előre-hátra ugrás számít 1-nek./

2.) 8 éves kortól: vonal, vagy képzeletbeli vonal átugrása előre és hátra zárt lábbal, minden ugrásra tapsolva.

A feladat ismétlése: 10-szer /Egy előre-hátra ugrás számít 1-nek./

8. MOZGÁS ÖSSZERENDEZETTSÉG II.

Kiindulóhelyzet: állóhelyzet, egyenes testtartás

Feladat:

Futás, a tér adta lehetőség szerint körben, vagy faltól falig.

Elvárt feladatmennyiség: 60—70 méter

PREVENTÍV MOZGÁSFEJLESZTÉS (PM) MOZGÁSSZINT FELMÉRŐ - CSOPORTOS 3—6 ÉVES KOROSZTÁLY SZÁMÁRA

1.FINOMMOTORIKA

Kiindulóhelyzet: álló-, vagy ülőhelyzet, karok a test előtt

Feladat:

1.) 3—4 éves korban: ujjak ökölbe szorítása - majd nyitása.

A feladat ismétlése: 6-szor

2.) 5—6 éves korban: 1.) feladat + mutató- és hüvelykujjbegy összeérintése (csíppentés).

A feladat ismétlése: 6-szor

2.VESZTIBULÁRIS RENDSZER I. /TÖRZSIZOMZAT SZABÁLYOZÁS/

Kiindulóhelyzet: hasonfekvés, a két kar törzs mellett, lábak párhuzamosan nyújtva, fej a homlokon támaszkodik

Feladat:

A karok, lábak és a fej egyidejű megemelése, az elért pozíció megtartása 2 mp-ig.

A feladat ismétlése: 2-szer

3.LUMBÁLIS SENZIBILITÁS

Kiindulóhelyzet: térdelőtámasz, egyenes törzstartás, a fej előre emelve

Feladat:

A felmérés készítője csúcsfogó mozdulattal vonalat húz hosszanti irányban a gerinc bal oldalán a háti szakasztól a keresztcsont magasságáig.

A feladat ismétlése: 1-szer

4.VESZTIBULÁRIS RENDSZER II. /STATIKUS EGYENSÚLY/

Kiindulóhelyzet: állóhelyzet, egyenes testtartás, tenyerek oldalt érintik a felső lábszárat, csukott szem

Feladat:

A fej előre – majd hátra hajtása, lassú tempóban 5 mp alatt, vizuális kontroll nélkül.

A feladat ismétlése: 5-ször

5. ORIENTÁCIÓ TESTEN ÉS TÉRBEN

Kiindulóhelyzet: állóhelyzet, egyenes testtartás, karok a test mellett

Feladat:

1.) Különböző irányokba mutatók mindkét kézzel, vizuális kontroll nélkül: fel- le; előre- hátra; oldalra.
Elvárt feladatmennyiség: mind a 4 irány 3-szor szerepeljen, tetszőleges sorrendben.

2.) A testrészek megmutatása szabadon választott kézzel: fej, kar, has, hát, láb, és az arc részei: szem, orr, száj, fül.

Elvárt feladatmennyiség: a felsorolt testrészek mindegyike 2-szer szerepeljen, tetszőleges sorrendben.

6. ÖNVÉDELMI FUNKCIÓ

Kiindulóhelyzet: állóhelyzet, egyenes testtartás

Feladat:

Járás egyenes vonalon, kifordított lábfejtartással.

Elvárt feladatmennyiség: 10 méter

7. MOZGÁS ÖSSZERENDEZETTSÉG I. /BILATERÁLIS MOZGÁS, LANDAU/

Kiindulóhelyzet: állóhelyzet, egyenes testtartás

Feladat:

1.) 3—4 éves korban: páros lábon ugrálás, egyhelyben.

A feladat ismétlése: 10-szer

2.) 5—6 éves korban: páros lábon ugrálás, egyhelyben, tapssal kísérvé.

A feladat ismétlése: 10-szer

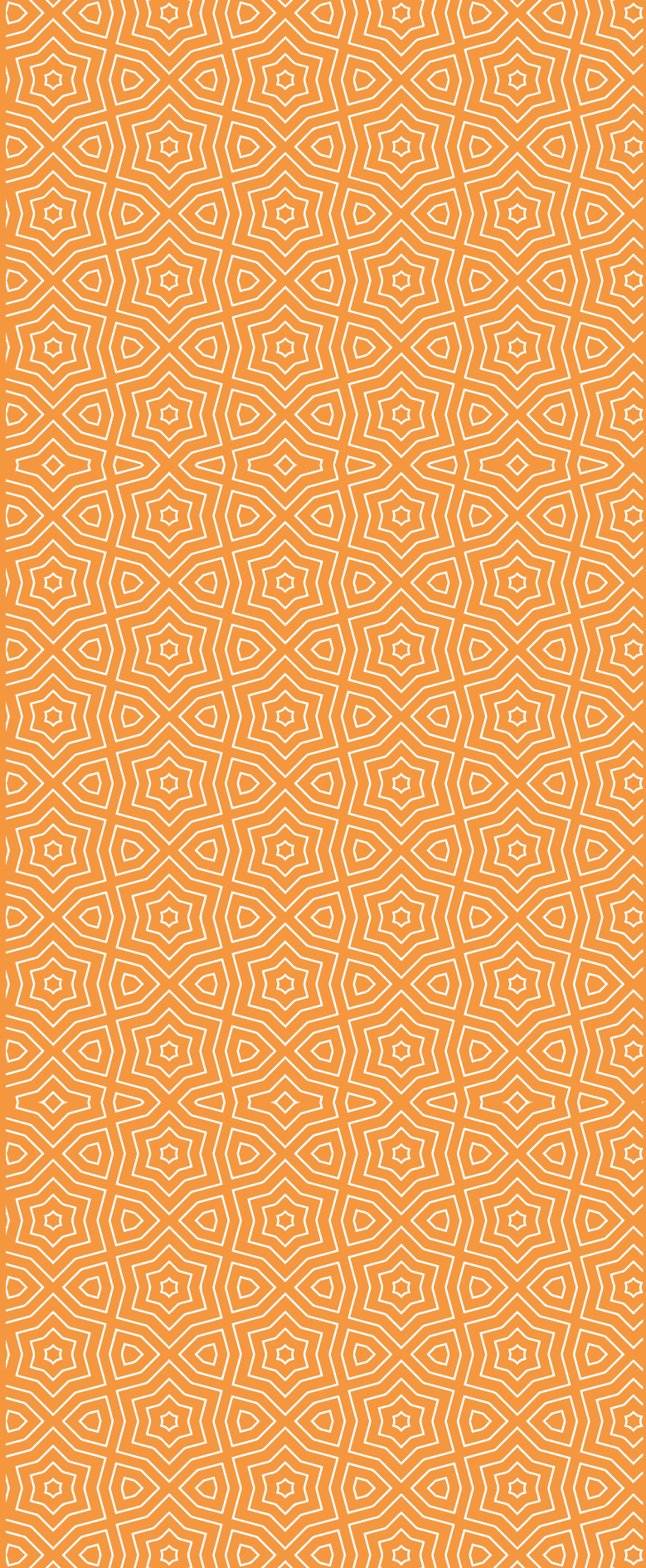
8. MOZGÁS ÖSSZERENDEZETTSÉG II.

Kiindulóhelyzet: állóhelyzet, egyenes testtartás

Feladat:

Futás körben, vagy faltól falig, a tér adta lehetőség szerint.

Elvárt feladatmennyiség: 30—40 méter

Dokumentumok

SZENCZI ÁRPÁD

NEVELÉSTUDOMÁNY MA KÉPZÉS INDUL A KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM PEDAGÓGIAI KARÁN, NAGYKÖRÖSÖN

A KÉPZÉS ELŐZMÉNYEI

A keresztény/keresztyén/ szellemiségű neveléstudomány megszüntetése Magyarországon az egyházi fenntartású iskolák tömeges bezárásával, a pedagógusképzés államosításával 1948-ban kezdődött. Majd a polgári értékrendet képviselő neveléstudomány neves képviselőit eltávolították az egyetemekről. Például Karácsony Sándort a Debreceni Egyetem professzorát kényszernyugdíjazták, majd nyugdíját is elvették. Legtovább, 1957-ig még a Nagykőrösi Tanítóképzőben hirdették a szent Igét, művelték a szellemtudományos pedagógiát. Ahogyan Nánási Miklós a kőrösi képző egykori igazgatója, majd a szegedi tanárképző pedagógia professzora fogalmazott: csak fizikálisan szűnt meg a keresztyén tanítóképzés Nagykőrösön, szellemisége „posztexisztenciális” létbe szorult egy időre. A Jóisten különös kegyelméből az 1990-ben elsőként induló, főiskolai szintű nagykőrösi tanítóképzés pedagógiai elveinek megfogalmazása során a hallgatók elméleti és gyakorlati képzését

az intézmény jogelődjének szellemisége is erőteljesen befolyásolta. Az 1957-ig működő évszázados hagyományokkal rendelkező nagykőrösi középfokú tanítóképző XX. századi törekvéseit egyrészt a protestáns kultúrából, másrészt a polgári pedagógia, pszichológia neves képviselőinek (Imre Sándor, Nagy László, Karácsony Sándor) elméleti-gyakorlati tevékenységéből merítette. Ennek rekonstrukciójában nagy szerepet játszottak Karácsony Sándor egykori tanítványai, akik immár 30 éve indították újra a Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiumának Pedagógiai Szekcióját. Tudományos testületünk napjainkra sikeresen rehabilitálta, rekonstruálta a protestáns teológia, katechetika gyökereiből táplálkozó neveléstudományt.

LEGFONTOSABB ALAPELVEK

A nevelés önmagában is tudományos kategória, a neveléstudomány interdiszciplináris multidiszciplina, amely az adott társadalom valós és vélt céljait megfosztja egyeduralmától. A világ történéseit a Teremtőnek, a történelem és a természet Urának tulajdonítja. Az egyént jogokkal ruházza fel, igazi embertársakkal áldja meg, hogy ne féljen más „emberektől”, a társadalomtól. Ugyanakkor felhívja a figyelmét, hogy ne csak saját korlátait zúzza szét, hanem gondolkodjon az Univerzumban, higgye a transzcendenciát; hogy magabiztosan jelenthesse ki: nem félek, mert félem a Teremtőt, a Rend, az Élet-Halál Urát.

A nevelési cél kettős determinációjának szintézise: a kognitív kompetencia és az érületi-lelkületi együttműködés közös, mélyebb interiorizáció tekintetében olyan pedagógiai rendszert hoz létre, amely a lelki képességek kiművelését szorgalmazza. Nevelésfilozófiai aspektusból az érzékelés pszichológiailag, antropológiailag értelmezhető folyamat, amelynek genetikus eredete van, tehát a gének, a mémek is befolyásolják azt: az érzékelés mély érületekké alakul át. A fizikális érzékelésnek beépülési eredményei tetten érhetők az emberi kognitív szférában. Imre Sándor pedagógiájából eredendően viszont megtalálható az az értelmi-érületi képesség-halmaz is, mellyel a legmélyebb lelki réteget, a „herbarti reálét” hozzuk működésbe.

Karácsony Sándor társlelkületi pedagógiai közvetítőművészete alapján egy harmadik alapviszony is megfogalmazódott. Karácsony Sándor pedagógiája szerint nem lehet magányos, atomizált, elszigetelt em-

berek körében lelki közösséget építeni. Az egyén és a társ egymásra találásának motívumát, képességtartományait neveléssel lehet működésbe hozni. Karácsony Sándor nevelési elvei szerint az értelmi képességhez hasonlóan, a lelki strukturális és a mélylelkületi képesség (realé) kompetenciahalmaza is kiművelhető. A mélylelkületi képességben vannak nagyon könnyedén lezárható (lezáródó) komponensek, és természetesen vannak hosszasan kezelendő struktúrák, amelyek szakszerű fejlesztése bonyolult minőségi tényező. Az igazi minőség abban rejlik, hogy sikerül-e megtalálni a kognitív képesség-halmazok mellett a mélylelkületi képesség-halmaz szakszerű tökéletesedési folyamatát.

A SZAK KAPCSOLÓDÁSA MAGYARORSZÁGI ÉS KÜLFÖLDI PEDAGÓGIAI KUTATÓMŰHELYEKHEZ

Az elmúlt évtizedekben Magyarországon is kidolgozásra került a családorientált, kompetenciajellegű nevelés elmélete. Már az 1970-es években világviszonylatban is elterjedt az a nézet, hogy az észre és a szívre együtt van szükség az emberi személyiség kiteljesedése érdekében. A teljes áttörést később Daniel Goleman könyvei jelentették. Az érzelmi intelligencia szerepe egyre inkább a középpontba került, sőt a hétköznapi tevékenység fontos minősítője lett. A Szegedi Egyetem Neveléstudományi Tanszékének kutatócsoportja által kidolgozott kognitív képességrendszer megnyitotta azt a pedagógiai fejlesztési lehetőséget, hogy az emocionális, spirituális tartományokat is bekapcsoljuk a professzionális nevelés

folyamatába. Zsolnai József „Értékközpontú Képességfejlesztő Pedagógiája” utat mutatott arra is, hogy az érték emberi képességgé növekedhet.

Az 1998-ban megjelent „Pedagógia és iskolaiügy a harmadik évezred küszöbén” című kiadványunk európai körképet és a hazai reformpedagógiai törekvéseket, valamint a határon túli magyar és külföldi nevelés helyzetét is bemutatta (Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely, Kárpátalja, Felvidék, Vajdaság, Hollandia, Németország).

2012 tavaszán egy TÁMOP pályázat segítségével Nagykovácsán alapítottuk meg azt a multidiszciplináris pedagógiai kutatóműhelyt, amely Zsolnai József nyomdokain haladva tovább folytatta a nemzeti hagyományokon, értékrendszeren, a gyermeki képességek szintézisén alapuló kutatómunkát. 2012-ben megjelent „Az ember természete – természetesen nevelés” című könyv, 2014 nyarán pedig már mintegy 40 kutató, egyetemi oktató csatlakozott hozzánk. A „Nyári Egyetem” keretében antropológiai, orvostudományi, teológiai, közgazdasági, pszichológiai, művészettudományi, pedagógiai aspektusból vizsgáltuk az ökológiai fenntarthatóság téziseit: a „Szellem helyreállítása és a Föld gyógyítása” címmel. A következő évben pedig a „Nevelés kozmológusai” címmel tartottunk multidiszciplináris konferenciát, amelynek előadásait a hasonló című tanulmánykötet is tartalmazza.

A 2018-ban megjelent neveléstudományi összegzésünk, amely előkészítette a neveléstudomány MA szakunk teljes elméleti hátterét. „A professzionális nevelés – értékközvetítés társas-lelkületi alapon” című könyv pedagógiai, filozófiai alapveté-

se abban rejlik, hogy két irányból közvetíti a mai nevelést. Egyrészt a magyar gyökereket keresi és nevezi meg, másrészt az európai polgári pedagógiai irány eredményeit is bemutatja. A kettősség célja, hogy a mai magyar pedagógia eredményeihez történelmi hagyatékot, folytonosságot és szintézist nyújtson a hallgatók számára. Nemzeti alaptörvényünk és a 2020. évi Nemzeti alaptanterv és Kerettantervek reménység szerint szintén segítik rehabilitálni, rekonstruálni azokat a nevelési tartalmakat, amelyek stratégiai alapjai lesznek nemzeti, keresztyén fennmaradásunknak. A tananyagfejlesztés területén együttműködünk az Oktatási Hivatal jelenleg is folyó köznevelési kutatásaival.

Tudományos, kutatói munkánkat továbbra is motiválja a „Kognitív pszichológia, pedagógia” magyarországi sikere. Nagy József és kutatócsoportja több évtizedes tevékenysége lépést tartott az európai, sőt az amerikai pedagógia fejlődésével. Csapó Benő kompetenciafejlesztő neveléstana a jelenlegi iskolai pedagógiai programok tengelyét adja. A kognitív alapkészségek mérése mellett, a „Gyermek EQ kutatás, fejlesztés” programban (www.erzelmq.hu) is folyamatosan dolgozunk.

A szakmai gyakorlatok további művelésére Egyetemünk kutatásaiban, kutatócsoportjaiban, az Egyház és Társadalom Kutatóintézetben, illetve az oktatóink saját kutatási projektjeiben tudnak a hallgatók feladatokat ellátni. A köznevelés terén a Református Pedagógiai Intézet szakmai munkájába kapcsolódhatnak be, míg a családgondozás terén az MRE Diakóniai Irodájához tartozó intézmények kínálnak gyakorlati lehetőséget.

A KÉPZÉS CÉLJA

A KRE Pedagógiai Kara a neveléstudomány mesterképzési szak indításával a keresztyén neveléstudomány területén jelentkező hiátust kívánja betölteni. Képzésünk tartalmában a szellemtudományos pedagógiára helyezzük a hangsúlyt, így a kétezer éves európai és egyben az évezredes magyar keresztyén/keresztyén értékrendszerre, kultúrára. Nevelés-lélektanilag pedig az érzelmi, társaslelkületi képességek tudatos fejlesztése kerül a előtérbe. A neveléstudomány Herbart óta kiemelten is foglalkozik a jellem- és akaratfejlesztéssel, a moralitás lelkületi kérdéseivel. A képzés célja olyan szakemberek felkészítése, akik az előző sorokban leírt tudással rendelkeznek a neveléstudomány művelése és alkalmazása területén. Képesek a köznevelésben és a felsőoktatásban, illetve az oktatásügyben kutatói és alkalmazói feladatokat ellátni, részt vállalni a rendszerszintű működtetés feladataiból, a kutatás és a fejlesztés terén feladatokat végezni, hazai és nemzetközi szakmai fórumokon a nevelésügy hazai eredményeit kommunikálni. Lehetőség nyílik arra, hogy a kissé „zsákutcás” BA szintű képzések (csecsemő- és kisgyermeknevelő, óvodapedagógus, tanító stb.) kinyíljanak az MA szint felé, amely a végzettség tekintetében is szellemi, anyagi előnyökkel jár a pedagógus életpálya tekintetében. Végzett hallgatóinkat, érdeklődési körüknek, specializálódásuknak megfelelően felkészítjük tanulmányaik doktori képzésben történő folytatására.

FŐBB KÉPZÉSI INFORMÁCIÓK

Szak megnevezése: Neveléstudomány mesterképzési szak (Educational Science)

Képzési idő, forma: 4 félév teljes idejű (nappali), részidős (levelező)

Szakfelelős oktató: Dr. Szenczi Árpád PhD, főiskolai tanár

Az oklevélben szereplő szakképzettség megnevezése: okleveles neveléstudomány szakos bölcsész

A felsőoktatási intézményben a tervezett képzésért közvetlenül felelős szervezeti egység: Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, 2750 Nagykőrös, Hősök tere 5.

A mesterképzésbe történő belépésnél előzményként elfogadott szakok: teljes kreditérték beszámításával vehető figyelembe a pedagógia, az andragógia, a közösség-szervező, a szociálpedagógia, a pszichológia, a konduktor, a tanító, az óvodapedagógus, a gyógypedagógus és a csecsemő- és kisgyermeknevelő alapképzési szak.

A mesterképzésbe való belépéshez a korábbi tanulmányok alapján szükséges minimális kreditek száma legalább 50 kredit a pedagógia, pszichológia, andragógia, szociológia, jogi, társadalomtudományok, gazdaságtudományok, egészségtudományok ismeretköreiből.

Főbb ismeretkörök: a neveléstudomány elméleti-fogalmi rendszere; nevelés, oktatás és képzés pszichológiai, társadalmi, politikai, jogi háttere, magyar és nemzetközi aspektusai, trendjei; a nevelés, oktatás, művelődéskutatás főbb területei és azok kutatásmódszertana; tudományos kommunikáció és forráselemzés; nevelés és oktatás helyszínei; pedagógiai innováció és kom-

munikáció; elméleti és történeti kutatások; neveléseméleti kérdések.

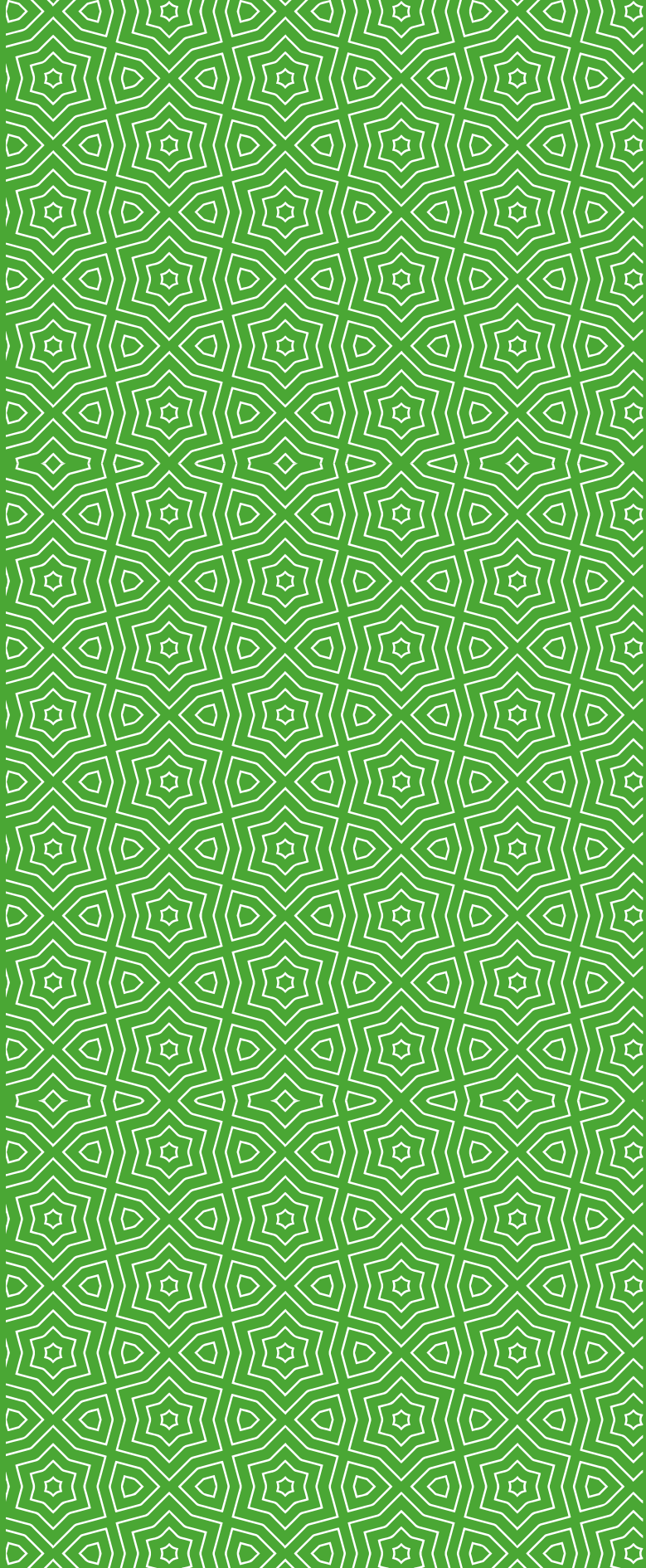
Választható specializációk: Kora gyermekkor pedagógia specializáció, Elméleti és történeti kutatások specializáció

A mesterfokozat megszerzéséhez összegyűjtendő kreditek száma: 120 kredit

Idegennyelvi követelmény: A mester-

fokozatú diploma megszerzéséhez egy idegen nyelvből államilag elismert, középfokú (B2), komplex típusú nyelvvizsga vagy azal egyenértékű érettségi bizonyítvány vagy oklevél szükséges.

A képzésről további tudnivalók a KRE PK honlapján olvashatóak: <https://pk.kre.hu/index.php/nevelestudomany-ma>

Szemle

SZONTAGH PÁL

Kendeh-Kirchknopfné Dr. Farkis Tímea:

AZ OLASZ NYELV ÉS IRODALOM OKTATÁSÁNAK KONCEPCIÓJA A XVII–XVIII. SZÁZADI MAGYAR FŐÚRI CSALÁDOK NEVELÉSÉBEN

A szerző roppant nehéz témát választott kötete tárgyául, hiszen az olasz nyelv és irodalom 17–18. századi magyarországi oktatásának koncepcióit csak közvetve, a főúri családok könyvtári állományából, fennmaradt levelezéséből és néhány szakirodalmi utalásból ismerhetjük. Szerteágazó forrásanyag felhasználásával, sokszempontú megközelítéssel közelít választott témájához, ideértve a neveléstörténeti, pedagógiai, művelődés-, életmód- és politikátörténeti aspektusokat is.

Különösen értékes a magyar italianistákról szóló bevezető fejezet, melyben a szerző tudatosan törekszik a magyar történelem itáliai kultúrkapcsolatait kutató tudományos hagyományok folytatására. A 20. századig ívelő kultúrtörténeti áttekintés átfogó kontextusba helyezi a 17–18. századi nyelvoktatásról és a főúri nevelés itáliai aspektusairól szóló monográfiát.

A kötetben a vizsgált könyvtárak itáliai anyagának kutatómódszertanilag is

érdekes elemzésén keresztül betekintést nyerhetünk a Teleki–Bolyai, az Eszterházy, a Zrínyi, a Nádasdy és a Festetics család könyvtárának állományába, kiemelt figyelmet szentelve az Itáliából származó és/vagy olasz nyelvű kiadványoknak.

A feldolgozott korszakban *szervezett* olasz nyelv és irodalomtanításról nem beszélhetünk, a főúri családok életmódjáról szóló források, valamint a könyvtári állományok (esetenként az olasz nyelvű kiadványokon fennmaradt olasz nyelvű széljegyzetek) azonban értékes adalékokkal szolgálnak az olasz mint idegen nyelv elsajátítására és használatára vonatkozóan. A monográfia éppen ezért értékes forrása a 17–18. századi informális és nonformális oktatás történetének is. Egyes esetekben felsejlik a főúri családok nevelési koncepciója is, mint azt az Esterházy családról

szóló fejezetben vagy Festetics György Plánumának elemzésekor láthatjuk. Festetics György Plánumában foglalta össze fia neveléséről szóló alapelveit, mely nyelvoktatással kapcsolatos részében így ír: „illendő az jó kézi írás akár dictando, akár amúgy szabadon, a nyelveknek pallérozott akár szóbeli kiejtése, főképpen pedig azoknak írásbeli stílusa és conceptusa, legfőbbek a deák és német nyelv, azok után jön a frantzia, olasz, anglus, a magyart nem említem, mert azt úgy is anyja tejével beszopta...” (idézi a szerző, 132. o.).

Kendeh-Kirchnopfné Dr. Farkis Tímea munkája művelődés- és neveléstörténeti szempontból egyaránt hasznos és érdekes mű, amely joggal tart számot a történelem, az olasz nyelv tanárainak, illetve a 17–18. századi kultúrhistoria iránt érdeklődő minden olvasó figyelmére.

ADATOK

Kendeh-Kirchnopfné Dr. Farkis Tímea: Az olasz nyelv és irodalom oktatásának koncepciója a XVII–XVIII. századi magyar főúri családok nevelésében

Kiadó: Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Kőszeg, 2021.

ISBN: 978-615-5742-34-7

SZÁMUNK SZERZŐI

Bognárné Dr. habil. Kocsis Judit a Veszprémi Érseki Főiskola főiskolai docense, a Pedagógia Tanszék tanszékvezetője, a Pápai Református Teológiai Akadémia pedagógiatanára
Cubáné Horváth Klára mesterpedagógus, gyógypedagógiai tanár – oligofrén pszichopedagógiai szak, közoktatási vezető, köznevelési szakértő, a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának oktatója

Dr. Hodossi Sándor PhD magyar–művészettudomány szakos tanár, református vallástanár, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem főiskolai docense

Körtvélyesi Anna konduktor–tanító, neveléstudományi kutató, néptánc pedagógus, a Bp. VI. kerületi Bajza Utcai Általános Iskola fejlesztőpedagógusa, a KRE Pedagógiai Karának oktatója, a Bem Táncgyűttes gyermek és senior csoportjainak művészeti vezetője

Márkus Gábor mesterpedagógus, a Tati Református Gimnázium tanára, a Református Pedagógiai Intézet címzetes igazgatója

Dr. Paic Róbert PhD a KRK Szilády Áron Gimnázium és Kollégium testnevelő tanára; a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Sporttudományi és Testnevelési Intézet egyetemi adjunktusa

Dr. Szászi Andrea PhD lelkipásztor, vallástanár, gyógypedagógus, a Református Pedagógiai Intézet katechetikai igazgatóhelyettese

Dr. Szenczi Árpád PhD a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának főiskolai tanára, a neveléstudományi MA szak szakfelelőse

Szentgyörgyi Fehér Annamária vezető tanár, végzős gyógypedagógiai szakértő, gyógypedagógiai alapokkal rendelkező mozgásfejlesztő pedagógus, a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának oktatója

Dr. Szontagh Pál PhD mesterpedagógus, a Református Pedagógiai Intézet igazgatója, a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Karának főiskolai docense

Virágh György református lelkipásztor

RELAY

STUDIES

Judit Bognárné Kocsis, Whose mission was education – Sándor Karácsony

György Virágh, I was happy to look up to dr Tivadar Rózsai

Andrea Szászi, Our heritage – in the footsteps of dr Endre Gyökössi

Gábor Márkus, Attila Kálmán's Compendium

Sándor Hodossi, Lessons from Péter Nagy's (1949–2020) views on education and educational practice for reformed pedagogical thinking

WORKSHOP

Róbert Paic, Attitude to physical exercise depending on Covid-19 among students of the KRK Szilády Áron Secondary Grammar School

Annamária Szentgyörgyi Fehér – Anna Körtvélyesi – Klára Cubáné Horváth, Preventive Movement Development (PMD) in education

DOCUMENTS

Árpád Szenczi, Education Science MA training starts at the Pedagogical Faculty of Karoli Gaspar Reformed University in Nagykőrös

REVIEW

Pál Szontagh, Dr Tímea Kendeh-Kirchknopfné Farkis, Concept of teaching Italian language and literature in education of Hungarian aristocratic families in the 17th-18th centuries

MAGYAR REFORMÁTUS NEVELÉS

református pedagógiai folyóirat

Megjelenik évente 4 szám. Letölthető: <http://refpedi.hu/mrn>

ISSN: 1585-7565

Kiadja a Református Pedagógiai Intézet (RPI)

1041 Budapest, Árpád út 51. A épület I. emelet 1.

www.refpedi.hu

Felelős kiadó: Református Pedagógiai Intézet Igazgatója

Főszerkesztő: Dr. Szontagh Pál Iván

A katechetikai számokat szerkeszti: Dr. Szászi Andrea

A folyóirat szakértői lektorálási folyamatot követően jelenik meg. Ennek során egy külső és egy belső lektor (szerkesztőbizottsági tag) véleményezi a beküldött tanulmányt és javasolja a megjelentetését. A szerkesztőbizottság tagjai az MRE elismert, PHD fokozattal rendelkező szakemberei pedagógiai vagy katechetikai, valláspedagógiai területen.

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Pedagógiai tanulmányok lektorai:

Dr. Szenczi Árpád, KRE-PK

Dr. Pompor Zoltán

Dr. Szontagh Pál, RPI

A valláspedagógiai tanulmányok lektorai:

Prof. Dr. Siba Balázs, KRE-HTK

Dr. Szénási Lilla, SJE

Dr. Szászi Andrea, RPI

Szerkesztőbizottsági titkár, olvasószerkesztő: Bajnokné Vincze Orsolya

Olvasószerkesztő: Rózsahegyi-Nagy Márta

Tördelő: Rezessy Szabolcs

A korábbi évfolyamok számai és a közlési feltételek az RPI honlapján elérhetőek.

A szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok nyelvi-stiláris javítására, a szerkezeti elemek egységesítésére, a logikai hibák korrigálására és a tipográfia kialakítására.

Az egyes közlemények tartalmáért a szerző a felelős.

© Református Pedagógiai Intézet, 2022

